

Вісник Національного банку України

11/2008

Щомісячний науково-практичний журнал
Національного банку України

Видається з березня 1995 року № 11 (153) ♦ Листопад 2008

Здано до друку 31.10.2008 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

КІРЄВ О.І. (голова),	КРЮЧКОВА І.В.,	САВЛУК М.І.,
БУРЯК С.В.,	ЛАНДІНА Т.В.,	САВЧЕНКО А.С.,
БАЖАЛ Ю.М.,	МАТВІЄНКО В.П.,	СЕНИЦЬ П.М.,
ГАЙДАР Є.Т.,	МЕЛЬНИЧУК М.О.,	СМОВЖЕНКО Т.С.,
ГАЛЬ В.М.,	МІЩЕНКО В.І.,	ФЕДОСОВ В.М.,
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.,	МОРОЗ А.М.,	ХОФМАНН Лутц,
ГЕСЦЬ В.М.,	ОСАДЕЦЬ С.С.,	ШАРОВ О.М.,
ГРЕБЕНІК Н.І.,	ПАЛАМАРЧУК А.Б.,	ШЕВЦОВА О.Й.,
ГРУШКО В.І.,	ПАСІЧНИК В.В.,	ШЛАПАК О.В.,
ДОМБРОВСЬКИЙ Марек,	ПАТРИКАЦЬ Л.М.,	ШУМИЛО І.А.,
ІПАРІОНОВ А.М.,	ПЕТРИК О.І.,	ЮЩЕНКО В.А.,
КРАВЕЦЬ В.М.,	ПОДОЛІВ І.В.,	ЯРЕМЕНКО С.О.,
КРОТЮК В.Л.,	РАЄВСЬКИЙ К.Є.,	ЯЦЕНЮК А.П.
	РИЧАКІВСЬКА В.І.,	

РЕДАКЦІЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НБУ

Головний редактор	ПАТРИКАЦЬ Л.М.
Заступник головного редактора	КРОХМАЛЮК Д.І.
Начальник відділу з випуску журналу "Вісник НБУ"	ПАПУША А.В.
Заступник начальника відділу — редактор з питань діяльності банків України, інформаційно-програмного забезпечення та розрахунків	ЗАЄЦЬ О.С.
Редактор з питань валютного регулювання та міжнародних банківських зв'язків	ПАЦЕРА М.М.
Редактор з питань законодавчого забезпечення діяльності банків та економічної освіти	ПІДВИСОЦЬКИЙ Р.В.
Відповідальний секретар	ЛІПІНСЬКА С.М.
Головний художник	КОЗИЦЬКА С.Г.
Літературний редактор	КУХАРЧУК М.В.
Дизайнери:	ПЛАТОНОВА Н.Г.
	ХАРУК О.В.
Коректори:	СІЛЬВЕРСТОВА А.І.
	СТАДНІЧУК М.О.
Оператор	ЛИТВИНОВА Н.В.
Реклама і розповсюдження:	ГРИЦЕНКО М.Р.
	НЕВСЬКИЙ Д.О.
Фото:	КРОХМАЛЮК Д.І.
	НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С.
	ПІДВИСОЦЬКИЙ Р.В.
	ТРЕТЯКОВ О.М.
Черговий редактор	ПІДВИСОЦЬКИЙ Р.В.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна
тел./факс: (044) 524-96-25
тел.: (044) 527-39-44, 527-38-06, 525-38-25
E-mail: litvinova@bank.gov.ua
http://www.bank.gov.ua

Журнал зареєстровано Держкомвидавом України 09.06.1994 р., свідоцтво KB № 691

Засновник і видавець: Національний банк України.

Адреса: вул. Інститутська, 9, Київ-8, 01008, Україна

Журнал рекомендовано до друку Вченою радою Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана

Публікації в журналі Вищою атестаційною комісією України визнано фаховими
Видається у комплекті з додатком "Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності"

Передплатний індекс 74132

Дизайн: Редакція періодичних видань НБУ

Надруковано з готового оригінал-макета відділом видавничого обслуговування
Господарсько-експлуатаційного управління НБУ

Адреса друкарні:

просп. Науки, 9, Київ-28, 03028, Україна

Формат 60 × 90 / 8. Друк на цифровому обладнанні. Фіз. друк. арк. 8.0

Умовн. друк. арк. 9.0. Обл.-вид. арк. 9.5

Тираж 2000 прим.

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі, посилання на "Вісник Національного банку України" обов'язкове. Редакція може публікувати матеріали в порядку обговорення, не поділяючи думку автора. Відповідальність за точність викладених фактів несе автор, а за зміст рекламних матеріалів — рекламодавець.

© Вісник Національного банку України, 2008

ЗМІСТ

МАКРОЕКОНОМІКА

Основні засади грошово-кредитної політики на 2009 рік 2

В.Полов

Інвестиційна складова становлення економіки України 15

БАНКИ УКРАЇНИ

Основні показники діяльності банків України на 1 жовтня 2008 року 5

В.Міщенко, А.Сомик

Ліквідність банківської системи: економічна сутність, структура і методологічний підхід до аналізу. Стаття 1 6

Ж.Довгань

Капіталізація банківської системи України 10

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у вересні 2008 р. 14

О.Костюк

Концептуальні засади розробки кодексів корпоративного управління в банках ... 24

В.Бобиль

Сучасний ризик-менеджмент у банківській діяльності: теоретичний аспект 28

В.Магіровський

Експрес-аналіз у банку 34

Р.Підвисоцький

Глобалізація: нестандартні рішення для подолання нових викликів 36

Динаміка фінансового стану банків України на 1 жовтня 2008 року 70

ВАЛЮТНИЙ РИНОК

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за вересень 2008 року) 21

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України щоденно (за вересень 2008 року) 22

НУМІЗМАТИКА І БОНІСТИКА

Про введення в обіг пам'ятної монети "На шляхах до незалежності. Українсько-шведські воєнно-політичні союзи XVII–XVIII ст." 32

Про введення в обіг пам'ятної монети "На честь візиту в Україну Вселенського Патріарха Варфоломія I" 33

СВІТОВА ЕКОНОМІКА

В.Козюк

Глобальноцентричний погляд на монетарну політику 40

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ

А.Журков

Національна система масових електронних платежів: огляд розвитку у третьому кварталі 2008 року 47

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

Л.Снігурська

Особливості первісного визнання кредитів, наданих не за ринковою ставкою ... 50

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у вересні 2008 року 59

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА

Д.Крохмалюк

Болонський процес та економічна освіта в Україні 60

БАНКИ, ПРАВО, КОНСУЛЬТАЦІЇ

Деякі практичні питання запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом 65

АНОТАЦІЇ 72

Документи/

СХВАЛЕНО
рішенням Ради Національного банку України
від 15 вересня 2008 р. № 14

Основні засади грошово-кредитної політики на 2009 рік

В Основних засадах грошово-кредитної політики на 2009 рік ураховано сучасні тенденції в економіці країни, грошово-кредитній сфері та їх взаємний вплив на суспільний розвиток, а також оцінка подальшої перспективи, обґрунтовано напрями монетарної політики та передбачено комплекс змінних індикаторів фінансової сфери, спрямованих на регулювання грошового обігу та кредитування економіки з метою забезпечення стабільності грошової одиниці.

Макроекономічне середовище у 2007 р. характеризувалося подальшим посиленням соціальних аспектів в економічній політиці та відповідним зростанням внутрішнього попиту. Реальні наявні доходи населення збільшилися на 12.8%, заробітна плата — на 12.5%, інвестиції в основний капітал — на 29.8%.

Утім, дія довгострокових структурних та інституційних чинників інфляції була підсилена впливом низки поточних шоків попиту та пропозиції, що призвело до формування інфляційних очікувань, реалізації значної частки ризиків, накопичених у попередні роки. Індекс споживчих цін становив 116.6% і, крім внутрішніх дисбалансів, відображав також несприятливі процеси на світових ринках, які пов'язані зі зростанням цін на продовольство та енергоносії. Від'ємне сальдо поточного рахунку платіжного балансу збільшилося до 5.9 млрд. дол. США і було зумовлене як зростанням споживчого імпорту, так і подорожчанням енергоносіїв.

В умовах дефіциту внутрішніх ресурсів банківська система задовольняла попит на кредити за рахунок зростання обсягів залучення коштів за кордоном, що провокувало підвищення залежності фінансової системи країни від зовнішніх ризиків. З огляду на це, заходи Національного банку концентрувалися не так на кількісному обмеженні грошової пропозиції, як на питаннях упередження виникнення дисбалансів на фінансовому ринку через посилення пруденційних вимог до банків та підвищення привабливості депозитно-кредитних операцій у національній валюті.

У поточному році реальний ВВП (за січень — серпень) збільшився на 7.1%. Основними чинниками розвитку економіки продовжують бути високий внутрішній попит та сприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура. Таким темпам економічного розвитку відповідає позитивна динаміка зайнятості та збільшення доходів населення, чому сприяла і відповідна спрямованість бюджетної політики, характерною ознакою якої бу-

ло превалювання в структурі видатків соціальних виплат. Частка соціальної допомоги та інших трансфертів у структурі доходів населення (41.4%) наблизилася у процентному відношенні до частки зарплати (43.7%) і створює не так стимули до більш продуктивної праці, як поширює в суспільстві споживацькі настрої. Крім того, істотне зростання споживчого попиту не супроводжується заходами, спрямованими на зміну структури виробництва. Спостерігається погіршення бюджетного стимулювання економічного розвитку, частка капітальних видатків становить 7% від загального обсягу видатків.

За січень — серпень 2008 р. приріст індексу споживчих цін становив 14.8%, у річному вимірі цей показник збільшився з 16.6% у грудні 2007 р. до 26% у серпні 2008 року. Чинний урядовий прогноз передбачає зростання споживчих цін у цілому за рік на 15.9%. Проте, враховуючи поточний стан та наявність об'єктивних інфляційних чинників, ймовірною залишається загроза перевищення цього прогнозного показника.

У січні — липні 2008 р. від'ємне сальдо за поточним рахунком платіжного балансу порівняно з відповідним показником попереднього року зросло в 3.8 раза — до 7.7 млрд. доларів США, що обумовлено зростанням від'ємного сальдо зовнішньоторговельного балансу, спричиненого в основному збільшенням внутрішнього попиту на імпортовану продукцію машинобудування (у тому числі споживчого призначення) та подорожчанням енергоносіїв. Позитивне сальдо фінансового рахунку, яке зросло завдяки приросту прямих іноземних інвестицій на 6.9 млрд. доларів і залучень за довгостроковими кредитами та облігаціями на 8.9 млрд. доларів, дало змогу не тільки компенсувати від'ємне сальдо за поточним рахунком, а й наростити резервні активи.

Протягом січня — серпня цього року темпи розвитку банківської системи були досить високими — кількість діючих банків збільшилася зі 175 до 180. До того ж власний капітал зріс на 32.6% — до 92.2 млрд.

грн. Сплачений зареєстрований статутний капітал збільшився на 40.2% — до 60.1 млрд. грн. Темпи зростання капіталу випереджали темпи зростання активів.

Дії Національного банку забезпечували уповільнення темпів зростання грошової пропозиції та на тлі мінливої динаміки обсягів ліквідності банківської системи поєднували дії як з мобілізації коштів, так і з підтримки ліквідності банків. Монетарна база в січні — серпні цього року зросла на 19.1%, грошова маса — на 19.8%.

В умовах прискорення інфляції Національний банк двічі підвищував облікову ставку, активно використовував ставки за мобілізаційними операціями, поступово збільшував вартість рефінансування, як результат — середньозважена ставка за депозитами в національній валюті зросла з 8.6% до 9%. Збільшення вартості національної валюти позитивно впливало на довіру населення до неї та на її привабливість як засобу нагромадження, депозити фізичних осіб у національній валюті збільшувалися більшими темпами (26.4%) порівняно із депозитами в іноземній валюті (17.3%). Незважаючи на це, рівень доларизації підвищився з 22.8% до 23.4%, що було наслідком зростання частки валютних вкладень у структурі депозитів юридичних осіб. Загальний обсяг кредитних вкладень у січні — серпні збільшився на 28%. Вживалися заходи щодо збалансування обсягів і структури активно-пасивних операцій банків та обмеження ризиків у їх діяльності, стимулюючи кредитну активність тих банків, які не мають для цього необхідного обсягу ресурсів належної строковості.

Ситуація на валютному ринку з початку року характеризувалася поступовим нарощуванням перевищення пропозиції над попитом унаслідок переважання надходжень за фінансовим рахунком. Це спричинило зміцнення ринкових обмінних курсів, ревальвацію офіційного курсу, яка з початку року становила 4.05%. Реальний ефективний обмінний

МАКРОЕКОНОМІКА

курс у січні — липні 2008 р. зміцнився на 6.8%. Зростання чистої валютної пропозиції обумовило збільшення інтервенцій Національного банку та зростання міжнародних резервів. Посилення пруденційних вимог з метою зменшення ризиковості кредитування в іноземній валюті не мало негативного впливу на розвиток внутрішніх валютних ринків — обсяг операцій на міжбанківському ринку зріс на 52.3%, на готівковому — на 32%.

У 2009 році очікується уповільнення темпів зростання ВВП, що пов'язано з прогнозованим погіршенням умов зовнішнього торгівлі внаслідок очікуваного зниження темпів зростання світової економіки, посилення конкуренції на ринках металу та суттєвим підвищенням ціни на газ. Реалізація задекларованих планів щодо підвищення виплат соціального характеру разом з необхідністю збільшення капітальних видатків бюджету підвищуватимуть навантаження на бюджет та вимагатимуть здійснення більш жорсткої фіскальної політики. Збереження інфляційного тиску буде зумовлене подальшим впливом загальносвітової тенденції подорожчання продовольства та підвищенням адміністративно регульованих тарифів.

Головною метою грошово-кредитної політики у 2009 р. і наступних роках відповідно до Конституції України лишатиметься забезпечення стабільності національної грошової одиниці, що є основою для досягнення головних стратегічних цілей, які полягають у підтримці стійкого і збалансованого економічного розвитку, а також підвищенні зайнятості, реальних доходів та стандартів життя населення.

Внутрішні аспекти стабільності національної грошової одиниці розглядатимуться в контексті необхідності забезпечення цінової стабільності, головним критерієм якої слугуватиме динаміка індексу споживчих цін. Водночас, у широкому розумінні, забезпечення цінової стабільності передбачає не тільки досягнення визначених інфляційних орієнтирів, а й створення фундаментальних передумов для підтримання стабільного низькоінфляційного середовища на довгостроковій основі та забезпечення стійкості національної грошової одиниці до впливу різноманітних дестабілізуючих чинників. Такі передумови передбачають, зокрема, забезпечення збалансованого розвитку всіх секторів фінансового ринку та поліпшення на цій основі трансмісійних механізмів, нівелювання дисбалансу в розвитку окремих сегментів реального сектору економіки, можливість максимального згладжування впливу зовнішніх шоків на внутрішній ринок за рахунок швидкого перетікання потоків капіталу, стабільність та надійність банківської системи, високий рівень довіри

до національної валюти, зменшення присутності іноземної валюти в операціях на внутрішньому ринку та як засобу заощаджень тощо. Забезпечення внутрішніх аспектів стабільності національної грошової одиниці в середньостроковій перспективі розглядатиметься як пріоритетне завдання грошово-кредитної політики.

Зовнішні аспекти стабільності національної грошової одиниці розглядатимуться не лише з точки зору утримання обмінного курсу гривні в певних межах, а й з урахуванням необхідності забезпечення таких умов і параметрів функціонування валютного сегмента ринку, які не мають негативного впливу на інвестиційні рішення та очікування економічних агентів, не провокують формування та поглиблення макроекономічних, валютних і пруденційних ризиків, дають змогу мінімізувати вплив зовнішніх шоків фінансового характеру. Такі критерії можуть бути забезпечені через використання **режиму керованого плавання обмінного курсу (з переходом у перспективі до режиму вільного плавання обмінного курсу)**, що має супроводжуватися:

- ♦ посиленням гнучкості обмінного курсу гривні через розширення діапазону його можливих коливань (у результаті обмінний курс втрачатиме статус якоря грошово-кредитної політики, а курсова динаміка підпорядковуватиметься завданням нівелювання зовнішніх ризиків стабільності національної грошової одиниці);

- ♦ забезпеченням прозорості та транспарентності функціонування валютного сегмента ринку через удосконалення правил роботи на ньому учасників ринку та дотримання чітких принципів і процедур можливого виходу на ринок та/або застосування відповідних регулятивних заходів з боку Національного банку України;

- ♦ створенням та постійним удосконаленням механізмів хеджування валютних ризиків;

- ♦ розбудовою комплексної системи моніторингу валютних ризиків, послідовним удосконаленням механізмів контролю та протидії спекуляціям, які порушують стійкість валютного ринку, застосуванням пруденційних процедур для упередження накопичення банківською системою надмірних валютних ризиків та недопущення формування інших дисбалансів, пов'язаних з активним здійсненням банками та іншими суб'єктами операцій капітального характеру в іноземній валюті;

- ♦ послідовним і системним здійсненням лібералізації валютного ринку на основі чітко визначених принципів, підходів та етапності;

- ♦ ужиттям інших ринкових заходів, спрямованих на зниження рівня доларизації економіки, зменшення зовнішніх

ризиків та вдосконалення засад функціонування валютного сегмента грошово-кредитного ринку.

У середньостроковій перспективі Національний банк України концентруватиме зусилля на створенні спільно з Урядом макроекономічних, фінансових та інституційних умов для переходу до монетарного режиму, що ґрунтується на цінковій стабільності. Передбачається розроблення в першому півріччі 2009 року плану заходів з переходу до нового монетарного режиму, який, поміж іншого, має відображати питання макроекономічної та фінансової збалансованості, застосування більш гнучких курсових режимів, розвитку внутрішнього ринку капіталів, удосконалення комунікацій з громадськістю тощо. Запровадженню такого режиму передуватиме системна робота з удосконалення чинного законодавства, зокрема, ініціюватиметься внесення змін до законів України “Про Національний банк України” та “Про Кабінет Міністрів України” в частині чіткішого визначення поняття “стабільність національної грошової одиниці”, а також визначення та розмежування відповідальності за забезпечення цінової стабільності в країні.

У прийнятті монетарних рішень Національний банк насамперед спиратиметься на прогноз розвитку реального сектору економіки, платіжного балансу та фінансового ринку, який робитиметься на підставі ретельного аналізу широкого спектра макроекономічних, бюджетних та монетарних показників, їх взаємозв'язку і впливу на стабільність гривні з урахуванням можливих змін у тенденціях в майбутньому. На підставі розгляду прогнозних оцінок розвитку визначатиметься потреба у вжитті відповідних регулятивних заходів.

З урахуванням середньострокових цілей грошово-кредитна політика набуватиме більшої гнучкості. Це означатиме обмежене реагування монетарними засобами на незначні відхилення від цільових орієнтирів, викликаних дією кон'юнктурних короткострокових шоків, які істотним чином не впливатимуть на стабільність національної грошової одиниці в середньостроковій перспективі.

Ураховуючи поступове посилення гнучкості обмінного курсу гривні та пов'язане з цим підвищення ефективності процентного каналу трансмісійного механізму, Національний банк у перспективі як основний інструмент реалізації грошово-кредитної політики використовуватиме процентну ставку. Одночасно значення такого інструменту, як офіційний курс, поступово зменшуватиметься. До того ж показники курсу гривні та грошової маси не матимуть статусу монетарної цілі, використовуватимуться в аналітичних цілях і відхилення від

їх прогнозних орієнтирів не вимагатиме автоматичного коригування політики, а лише буде приводом для детальнішого аналізу ситуації в економіці та на грошово-кредитному ринку.

Використання запропонованих підходів до проведення грошово-кредитної політики сприятиме як успішному подоланню сьогоденних інфляційних викликів, так і створенню надійних макроекономічних та монетарних підвалин для забезпечення стабільності національної грошової одиниці в довгостроковій перспективі.

Ураховуючи наявні ризики для цінової стабільності, Національний банк у середньостроковій перспективі докладалатиме зусиль, аби засобами грошово-кредитної політики сприяти поверненню показника приросту споживчих цін у межі однозначних чисел не пізніше кінця 2010 року, подальшому зниженню темпів споживчої інфляції до рівня 5–7% на рік та утриманню в таких межах у середньостроковій перспективі. До досягнення цих рівнів установлюватимуться інфляційні орієнтири на кожен рік, які відповідатимуть зазначеній середньостроковій траєкторії.

У 2009 році грошово-кредитна політика ґрунтуватиметься на необхідності виконання середньострокових цілей і засад та враховуватиме процеси, які формували і підсилювали ризики розвитку грошово-кредитної сфери в попередньому та поточному роках.

На цьому етапі економічного розвитку головні ризики для стабільності національної валюти містяться в площині динаміки внутрішніх цін. Темпи інфляції на сьогодні досягли таких меж, коли вони не лише істотно позначаються на реальних доходах населення та вартості заощаджень, а вже найближчим часом можуть безпосередньо відобразитися на показниках економічного розвитку.

З урахуванням цього *найактуальнішим завданням у 2009 році є спрямування в межах своєї компетенції зусиль на зниження темпів інфляції* до прогнозованого Урядом показника та створення фундаментальних засад для її стабілізації в подальшому на низькому рівні. Важливими завданнями також є посилення контролю за динамікою корпоративного зовнішнього боргу та запобігання системним ризикам фінансової нестабільності в банківському секторі. На виконання зазначених завдань та основної мети грошово-кредитної політики Національний банк України передбачає:

- ♦ посилити роль процентної політики в розвитку грошово-кредитного ринку, у тому числі шляхом поліпшення регулювання короткострокових ринкових процентних ставок, вжиття заходів щодо посилення зв'язку між короткостроковими, довгостроковими процентними ставками та цінами

на активи, мінімізації впливу на ставки неринкових чинників, а також за рахунок більш тісної кореляції між обліковою ставкою та іншими ставками за операціями Національного банку України;

- ♦ продовжувати взаємодію з Урядом у питаннях узгодження грошово-кредитної та фінансової політики, у тому числі у частині впливу на стан грошово-кредитного ринку динаміки коштів на єдиному казначейському рахунку;

- ♦ створювати умови для збільшення попиту на національну валюту та зниження за рахунок цього рівня доларизації економіки;

- ♦ сприяти Уряду в питаннях подальшого розвитку та інституційного вдосконалення фондового ринку і системи небанківських фінансових установ, що дасть змогу задіяти на належному рівні механізми перетікання капіталів між сегментами фінансового ринку і таким чином забезпечувати вагомішу реакцію реального сектору економіки на монетарні рішення;

- ♦ удосконалювати монетарні інструменти та механізми, ефективність яких значною мірою залежатиме від ступеня розвитку фондового ринку;

- ♦ застосовувати режим керованого плавання обмінного курсу, що має супроводжуватися гнучкішим обмінним курсом гривні щодо основної курсоутворюючої валюти, удосконаленням системи валютного регулювання в напрямі здійснення поступової лібералізації з урахуванням конкретних макроекономічних реалій, проведенням інтервенцій на міжбанківському валютному ринку для згладжування шоків і сезонних коливань, створенням умов для розвитку інструментів хеджування валютних ризиків;

- ♦ забезпечувати передбачувану динаміку валютного ринку з урахуванням необхідності подальшого розвитку фондового ринку, посилення державної інвестиційної політики, цілеспрямоване зниження цінової динаміки й формування сталого низькоінфляційного середовища, системне зменшення рівня доларизації та зростання міжнародних рейтингів України. Одним із важливих індикаторів залишатиметься динаміка реального ефективного обмінного курсу гривні;

- ♦ підтримувати валютні резерви на рівні, достатньому для забезпечення стійкості української валюти, за умов своєчасного виконання зовнішніх боргових зобов'язань;

- ♦ зберігати стабілізаційну спрямованість системи валютного регулювання, продовжувати реалізацію заходів з лібералізації руху капіталу на засадах економічної доцільності й поступовості;

- ♦ продовжити розбудову комплексної системи моніторингу валютних ризиків, оцінки потенційної вразливості національної

економіки та її окремих секторів до курсових коливань, взаємозв'язку між курсовими змінами та рівнями цін і процентних ставок;

- ♦ приділяти особливу увагу розвитку ринку валютних деривативів у контексті поступового запровадження інструментів хеджування, адекватних стану валютного ринку України;

- ♦ удосконалювати механізм контролю та попередження операцій, які заважають підвищенню стійкості валютного ринку, з одночасним розвитком як антимонопольного регулювання, так і наглядового потенціалу центрального банку, вживати заходів з посилення ефективності контролю за добросовісністю здійснення валютних операцій;

- ♦ сприяти забезпеченню економічних умов для підвищення частки довгострокового кредитування інвестиційної спрямованості в активах банків;

- ♦ стимулювати банки до поліпшення якості управління активами та пасивами, удосконалення кредитних процедур (у тому числі в частині адекватної оцінки ризиків надання позик в іноземній валюті суб'єктам економіки, що не мають постійних джерел валютних доходів) та зменшення на цій основі ризиків виникнення нестабільності в діяльності системи банків;

- ♦ продовжувати розвиток безготівкових розрахунків, зокрема шляхом сприяння поширенню використання спеціальних платіжних засобів, впровадження нових технологій та розширення спектра операцій, координації зусиль банків щодо створення уніфікованої інфраструктури та розширення сфери використання багатофункціональних банківських смарт-карток і реалізації супутніх проєктів у соціальній сфері;

- ♦ удосконалювати систему комунікацій з громадськістю.

Для забезпечення окреслених завдань Національний банк використовуватиме наявні інституційні механізми та операційні важелі, дотримуючись при цьому середньострокових орієнтирів, забезпечуючи послідовність і прозорість політики, органічно поєднуючи незалежність у виконанні головної конституційної функції з узгодженістю своїх дій з макроекономічними та фінансовими заходами інших органів влади.

З урахуванням чинників і тенденцій, що найбільше впливатимуть на грошово-кредитну систему в 2009 році, передбачено такі змінні індикатори фінансової сфери: темпи зростання грошової маси – 30–35%, обмінний курс гривні щодо долара США – у межах 4.85 за долар США $\pm$ 5%. Показник індексу споживчих цін – 109.5% у розрахунку грудень до грудня попереднього року. Національний банк адекватно реагуватиме на зміни в макроекономічному і фінансовому середовищі, за потреби коригуючи прогнозні показники. □

БАНКИ УКРАЇНИ

ЕКСКЛЮЗИВ/

Основні показники діяльності банків України на 1 жовтня 2008 року

№ п/п	Назва показника	01.01. 2002 р.	01.01. 2003 р.	01.01. 2004 р.	01.01. 2005 р.	01.01. 2006 р.	01.01. 2007 р.	01.01. 2008 р.	01.10. 2008 р.
1	Кількість зареєстрованих банків	189	182	179	181	186	193	198	197
2	Вилучено з Державного реєстру банків (з початку року)	9	12	8	4	1	6	1	
3	Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	35	24	20	20	20	19	19	13
4	Кількість діючих банків	152	157	158	160	165	170	175	181
4.1	Із них: з іноземним капіталом;	21	20	19	19	23	35	47	50
4.1.1	у тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	6	7	7	7	9	13	17	18
5	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	12.5	13.7	11.3	9.6	19.5	27.6	35.0	39.8
Активи, млн. грн.									
1	Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	50 785	67 774	105 539	141 497	223 024	353 086	619 004	782 779
1.1	Чисті активи (скориговані на резерви за активними операціями)	47 591	63 896	100 234	134 348	213 878	340 179	599 396	775 604
2	Високоліквідні активи	7 744	9 043	16 043	23 595	36 482	44 851	63 587	69 580
3	Кредитний портфель	32 097	46 736	73 442	97 197	156 385	269 688	485 507	628 077
3.1	У тому числі: кредити, надані суб'єктам господарювання;	26 564	38 189	57 957	72 875	109 020	167 661	276 184	365 278
3.2	кредити, надані фізичним особам	1 373	3 255	8 879	14 599	33 156	77 755	153 633	204 702
4	Довгострокові кредити	5 683	10 690	28 136	45 531	86 227	157 224	291 963	373 672
4.1	У тому числі довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання	5 125	9 698	23 239	34 693	58 528	90 576	156 355	193 639
5	Проблемні кредити (прострочені та сумнівні)	1 863	2 113	2 500	3 145	3 379	4 456	6 357	10 655
6	Вкладення в цінні папери	4 390	4 402	6 534	8 157	14 338	14 466	28 693	33 789
7	Резерви за активними операціями банків	3 194	3 905	5 355	7 250	9 370	13 289	20 188	27 995
	Відсоток виконання формування резерву	85.4	93.3	98.2	99.7	100.05	100.1	100.04	100.06
7.1	У тому числі резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	2 963	3 575	4 631	6 367	8 328	12 246	18 477	25 377
Пасиви, млн. грн.									
1	Пасиви, всього	47 591	63 896	100 234	134 348	213 878	340 179	599 396	755 604
2	Власний капітал	7 915	9 983	12 882	18 421	25 451	42 566	69 578	92 158
2.1	У тому числі: сплачений зареєстрований статутний капітал	4 575	6 003	8 116	11 648	16 144	26 266	42 873	60 293
2.2	частка капіталу в пасивах	16.6	15.6	12.9	13.7	11.9	12.5	11.6	12.2
3	Зобов'язання банків	39 676	53 913	87 352	115 927	188 427	297 613	529 818	663 447
3.1	У тому числі кошти суб'єктів господарювання	15 653	19 703	27 987	40 128	61 214	76 898	111 995	133 297
3.1.1	із них строкові кошти суб'єктів господарювання	4 698	6 161	10 391	15 377	26 807	37 675	54 189	67 275
3.2	Кошти фізичних осіб	11 165	19 092	32 113	41 207	72 542	106 078	163 482	202 093
3.2.1	із них строкові кошти фізичних осіб	8 060	14 128	24 861	33 204	55 257	81 850	125 625	158 978
Довідково									
1	Регулятивний капітал, млн. грн.	8 025	10 099	13 274	18 188	26 373	41 148	72 265	96 955
2	Адекватність регулятивного капіталу (H2)	20.69	18.01	15.11	16.81	14.95	14.19	13.92	13.61
3	Доходи, млн. грн.	8 583	10 470	13 949	20 072	27 537	41 645	68 185	78 159
4	Витрати, млн. грн.	8 051	9 785	13 122	18 809	25 367	37 501	61 565	71 491
5	Результат діяльності, млн. грн.	532	685	827	1 263	2 170	4 144	6 620	6 668
6	Рентабельність активів, %	1.27	1.27	1.04	1.07	1.31	1.61	1.50	1.33
7	Рентабельність капіталу, %	7.50	7.97	7.61	8.43	10.39	13.52	12.67	10.98
8	Чиста процентна маржа, %	6.94	6.00	5.78	4.90	4.90	5.30	5.03	5.12
9	Чистий спред, %	8.45	7.20	6.97	5.72	5.78	5.76	5.31	5.12

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

**Володимир
Міщенко**

Директор Центру наукових досліджень Національного банку України. Доктор економічних наук, професор

**Анжеліка
Сомик**

Заступник начальника відділу досліджень грошово-кредитної політики та міжнародних валютно-кредитних відносин Центру наукових досліджень Національного банку України. Кандидат економічних наук

Дослідження /

Ліквідність банківської системи: економічна сутність, структура і методологічний підхід до аналізу.

Стаття 1

У серії публікацій висвітлюватимуться результати дослідження теоретико-методологічних і практичних питань управління ліквідністю банківської системи, проведеного в Центрі наукових досліджень Національного банку України. У першій статті розглянуто економічну сутність ліквідності банку та банківської системи, охарактеризовано структурні складові ліквідності банківської системи та запропоновано методологічний підхід до її аналізу. Автори висловлюють власну точку зору, яка може не збігатися з офіційною позицією Національного банку України.

Ліквідність банківської системи є одним із важливих об'єктів управління центральних банків усіх країн світу, що пов'язано з її роллю у функціонуванні банківської системи країни, а також у забезпеченні ефективності монетарної політики. Оптимальний рівень банківської ліквідності є передумовою ефективного виконання своїх функцій як окремим банком, так і всією банківською системою: він зумовлює їх надійність, фінансову стійкість і конкурентоспроможність.

Водночас недостатня чи надлишкова ліквідність справляє негативний вплив, який має різноманітні прояви на мікро- та макrorівні. Зокрема, на мікрорівні низька ліквідність банку обмежує його платоспроможність, спричиняє втрату бази клієнтів, їх довіри, що ускладнює залучення депозитних ресурсів і доступ до зовнішніх (недепозитних) джерел фінансування для підтримання ліквідності. Внаслідок цього неминує виникати фінансові проблеми, знижується прибутковість банку та ефективність його діяльності. Проблеми з ліквідністю можуть перерости у кризу ліквідності, банкрутство та припинення діяльності банку з усіма негативними наслідками для його вкладників, акціонерів та клієнтів. Враховуючи характер тісних взаємозв'язків між банками через ефект доміно криза ліквідності одного банку може поширитися на інші банки, створюючи загрозу дестабілізації всієї банківської системи країни.

Надлишкова ліквідність є результа-

том неефективного банківського менеджменту і свідчить про неспроможність ефективно розпоряджатися вільними ресурсами. Вона спричиняє зниження рентабельності банківської діяльності й навіть до збитковості банку. На макrorівні надлишкова ліквідність банківської системи знижує ефективність дії монетарного трансмісійного механізму внаслідок нечутливості грошово-кредитного ринку до змін в інструментах грошово-кредитної політики.

В умовах надлишкової ліквідності управлінська позиція центрального банку стає слабкою, оскільки він як монопольний постачальник ліквідності через відсутність попиту на неї не може визначати умови (процентні ставки) на грошово-кредитному ринку та відповідно забезпечити адекватну реакцію останнього на зміни у монетарній політиці. Крім того, надлишкова ліквідність банківської системи створює інфляційне навантаження в економіці країни. Пояснюється це тим, що інфляція є монетарним явищем, а тому наявність пропозиції грошей без адекватного потребам економічного зростання попиту чинить тиск на ціни у напрямі їх підвищення.

Зважаючи на роль, яку відіграє ліквідність банківської системи щодо макроекономічної збалансованості, важливого значення набуває проблема ефективного управління ліквідністю банківської системи, яке здійснює центральний банк кожної країни. В Україні, незважаючи на значну увагу науковців і

БАНКИ УКРАЇНИ

Таблиця 1. Типова структура балансу центрального банку

Активи	Зобов'язання
Чисті іноземні активи	Готівка в обігу
Чисті зобов'язання уряду	Поточні рахунки банків, за винятком обов'язкових резервів (вільні резерви банків)
Кредити банкам та інші операції з підтримання ліквідності	Обов'язкові резерви
Інші активи	Депозити банків та інші операції з вилучення ліквідності
	Інші пасиви

практиків до теоретико-методологічних та практичних проблем управління банківською ліквідністю, ці питання в основному розглядаються на рівні окремого банку (тобто на мікрорівні). Глибшого осмислення потребує економічна сутність категорії “ліквідність банківської системи”, бракує досліджень стосовно структури (складових) ліквідності банківської системи, малодослідженими залишаються підходи до аналізу її стану. Нагальною є також розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності регулювання ліквідності банківської системи в Україні на основі впровадження передового світового досвіду та з урахуванням специфіки вітчизняної практики й інструментів управління банківською ліквідністю на мікро- і макrorівнях. Саме вивчення всіх цих питань було присвячене наше дослідження, результати якого пропонуємо читачам.

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ЛІКВІДНОСТІ

Термін “ліквідність” (від лат. liquidus — рідкий, плинний) характеризує легкість реалізації, продажу, перетворення матеріальних цінностей у грошові кошти [5, с. 261]. Щодо дефініції “ліквідність банку”, то проведений термінологічний аналіз визначень цієї категорії свідчить, що найпоширенішим є трактування її сутності як спроможності банку своєчасно і в повному обсязі виконувати свої зобов'язання. В чинній нормативній базі ліквідність банку трактується як його здатність забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками і сумами інших джерел і напрямів використання коштів [6]. На нашу думку, *ліквідність банку* за своїм призначенням має не лише забезпечити спроможність банку своєчасно і в повному обсязі виконувати власні грошові зобов'язання,

а й сприяти його розвитку на основі нарощування обсягів операцій відповідно до стратегії розвитку установи та попиту на ринку банківських послуг. Проведені нами термінологічні дослідження дають змогу визначити економічну сутність *ліквідності банківської системи*, яка, на нашу думку, полягає у забезпеченні своєчасності, повноти і безперервності виконання всіх грошових зобов'язань банківської системи та достатності коштів відповідно до потреб розвитку економіки.

АНАЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Ліквідність банківської системи є її динамічним станом, який контролюється та регулюється центральним банком кожної країни на щоденній основі. Управління ліквідністю банківської системи є складним процесом створення передумов забезпечення та підтримання оптимального рівня ліквідності банків на макrorівні. Оперативному управлінню ліквідністю банківської системи передуює процес аналізу та прогнозування стану ліквідності грошово-кредитного ринку, за результатами якого центральний банк шляхом проведення монетарних операцій регулює (надає або вилучає) ліквідність в обсязі, необхідному для досягнення цілей грошово-кредитної політики.

Слід зазначити, що теоретико-методологічні засади аналізу ліквідності банківської системи у вітчизняній економічній літературі не знайшли належного висвітлення. Дослідження зарубіжних авторів з питань управління ліквідністю банківської системи [1–4, 8] свідчить, що найпоширенішим підходом до аналізу банківської ліквідності на макrorівні є так званий “балансовий підхід”, суть якого полягає у проведенні аналізу за статтями балансу центрального банку, де наочно відображаються кількісні зміни у попиті і пропозиції ліквідності, а також взаємодія центрального банку й бан-

ківської системи в процесі регулювання грошово-кредитного ринку.

В аспекті впливу на ліквідність банківської системи статті балансу поділяються на такі, що відображають основні компоненти попиту й автономної пропозиції ліквідності (див. таблицю 1). Зокрема, *автономні фактори пропозиції* ліквідності відображені в таких статтях балансу центрального банку: чисті іноземні активи, чисті зобов'язання уряду, готівка в обігу, інші чисті статті. Ці статті відображають *позицію автономної ліквідності ринку*. *Попит на ліквідність* складається з обов'язкових резервних вимог і вільних резервів (поточні рахунки банків, за винятком обов'язкових резервів) [2, с. 67]. Через невідповідність сукупного попиту на ліквідність і сукупної автономної пропозиції ліквідності виникає розрив, який є об'єктом пильної уваги та регулювання центрального банку. Перевищення сукупного попиту над сукупною пропозицією ліквідності свідчить про наявність у банківській системі *структурного дефіциту ліквідності*, і навпаки, перевищення сукупної пропозиції над попитом створює її *структурний профіцит*. Усунення структурного надлишку ліквідності потребує проведення центральним банком операцій із поглинання (стерилізації) ліквідності, тоді як його адекватними діями щодо подолання структурного дефіциту ліквідності будуть операції з підтримання ліквідності кредитними операціями.

Реакція центрального банку на структурну ліквідність відображає його *позицію*, яка визначається проведеннями операціями з регулювання ліквідності. Наприклад, за наявності структурного профіциту ліквідності статті в балансі центрального банку, які відображають зобов'язання центрального банку перед банками (поточні рахунки банків за винятком обов'язкових резервів, обов'язкові резервні вимоги, депозитні операції центрального банку), будуть перевищувати статті активів, що відображають кредитні операції з банками (в таблиці 1 відповідні статті активів та зобов'язань виділено курсивом). У цьому випадку баланс центрального банку є таким, що *забезпечується активами*. За наявності структурного дефіциту ліквідності банківської системи — статті активів центрального банку за інструментами кредитування банків перевищують статті його зобов'язань перед банками — баланс є таким, що *забезпечується зобов'язаннями* [2, с. 4].

Враховуючи можливість проведен-

ня центральним банком двосторонніх операцій з регулювання ліквідності (кредитних та стерилізаційних), спрямованих на подолання як структурного дефіциту, так і профіциту ліквідності, *чиста позиція* центрального банку визначатиметься *чистими зобов'язаннями ринку*, які складаються із суми чистих операцій центрального банку з регулювання ліквідності банківської системи, проведених у звітному періоді з урахуванням чистих операцій, проведених за попередній період. Чиста позиція центрального банку може бути *стерилізаційною* (за структурного профіциту ліквідності) або *кредитно-емісійною* (за дефіциту ліквідності). При цьому центральний банк виступатиме відповідно в ролі *чистого дебітора* (якщо операції з поглинання ліквідності є основними за обсягом) або в ролі *чистого кредитора* (якщо його основними операціями є операції з підтримання ліквідності банків).

У процесі регулювання ліквідності об'єктом впливу є вільні резерви банків (кошти на їх рахунках у центральному банку, за винятком обов'язкових резервів), тобто вільна ліквідність. Зміни вільної ліквідності банків відбуваються під впливом сумарних змін автономних чинників ліквідності (автономної позиції ринку), змін в обсягах обов'язкових резервних вимог та змін в обсягах монетарних операцій центрального банку, проведених з метою регулювання ліквідності (позиції центрального банку).

Аналізуючи ліквідність банківської системи, розрізняють "ex ante" (попередній, початковий) і "ex post" (заклучний, фактичний) баланси центрального банку [1, с. 22]. Перший є балансом до втручання центрального банку і структурною позицією ліквідності ринку, що відображає чистий вплив автономних чинників ліквідності на ринок. Другий – заклучним балансом рівноваги, яка встановлюється після регулювання грошово-кредитного ринку центральним банком.

Попередній баланс у короткостроковому періоді може змінюватися від надлишку до нестачі ліквідності, проте в більшості країн "Ex ante"-баланси центральних банків виявлять стійку тенденцію структурної позиції ліквідності ринку до профіциту або дефіциту. Структурна позиція ліквідності, яка характеризується дефіцитом, притаманна високорозвинутим країнам (Японія, США, Великобританія, країни ЄС), тоді як структурна позиція профіциту ліквідності або ж відсутність чіткої позиції, тобто періодичні зміни

профіциту дефіцитом і навпаки – притаманна країнам, котрі знаходяться на етапі трансформаційних перетворень.

Практика центральних банків з регулювання ліквідності свідчить, що за наявності структурного дефіциту ліквідності центральний банк, аби не спричинити платіжну кризу, задовольняє попит банків у повному обсязі. Проте в країнах, економіка яких проходить трансформаційний період розвитку, а структурна позиція характеризується профіцитом ліквідності, центральні банки рідко можуть поглинути всю надлишкову ліквідність, аби досягнути ринкового балансу. Головними причинами цього є, по-перше, значні витрати на проведення стерилізаційних операцій центрального банку, а по-друге, – побоювання, що зростання обсягів поглинання надлишкової ліквідності з одночасним підвищенням процентних ставок за цими операціями з метою стимулювання в них участі банків провокуватиме (в умовах відкритості економіки та валютного режиму, близького до фіксованого курсоутворення) додатковий приплив капіталу зі зворотним негативним впливом на конкурентоспроможність та інфляцію в країні.

Вочевидь, із позиції забезпечення оптимального підґрунтя для ефективної реалізації монетарної політики структурний дефіцит ліквідності є бажаним. Як свідчать дослідження, проведені Центром вивчення діяльності центральних банків Банку Англії, центробанки намагаються подолати проблему надлишкової ліквідності й перейти до її дефіциту [1, с. 29–30]. Така їх політика продиктована перевагами, які надає позиція структурного дефіциту порівняно з профіцитом ліквідності. Основними з таких переваг є міцна управлінська позиція щодо впливу процентних інструментів монетарної політики на грошово-кредитний ринок, дохідність операцій центрального банку.

СТРУКТУРА ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Центральні банки країн із ринковою економікою, які функціонують в умовах надлишкової ліквідності банківської системи, здійснюють повну стерилізацію надлишкової ліквідності, щоб забезпечити чутливість та адекватну реакцію грошово-кредитного ринку на зміни в інструментах монетарної політики, спрямовані на досягнення цінової стабільності. Важливого значення набуває визначення тієї час-

тини ліквідності, яка є надлишком у банківській системі, а також обґрунтування оптимального рівня ліквідності банківської системи, яке базується на розумінні її структури.

Ліквідність банківської системи досліджується за станом поточних (кореспондентських) рахунків банків у центральному банку (див. схему). Основними її структурними складовими є кошти сформованих банками обов'язкових резервних вимог, що зберігаються на кореспондентських рахунках банків у центральному банку, та вільна ліквідність (кошти на коррахунках банків, які перевищують необхідний обсяг коштів обов'язкових резервних вимог (вільні резерви) (див. формулу (1)). Саме ці складові, як уже зазначалося, формують попит на ліквідність банківської системи.

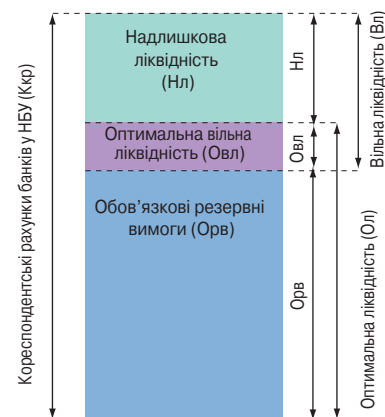
$$Лбс = Орв + Вл (Дл) = Ккр, \quad (1)$$
 де Лбс – ліквідність банківської системи, млн. грн.; Орв – обов'язкові резервні вимоги, млн. грн.; Вл – вільна ліквідність (резерви) банківської системи, млн. грн.; Дл – дефіцит ліквідності (резервів) у банківській системі (недостатня ліквідність), млн. грн.; Ккр – кошти на кореспондентських рахунках у Національному банку України, млн. грн.

Вільна/недостатня ліквідність розраховується як різниця між обсягами коштів на коррахунках банків у Національному банку України і необхідною сумою обов'язкових резервів (див. формулу (2)). Позитивне значення цього показника свідчить про наявність вільної ліквідності (профіциту) в банківській системі, від'ємне значення показника – про недостатність ліквідності (дефіцит) у банківській системі країни.

$$Вл (Дл) = Ккр - Орв. \quad (2)$$

У зарубіжних методичних підходах щодо аналізу ліквідності банківської системи категорія "вільна ліквідність

Схема. Структура ліквідності банківської системи

БАНКИ УКРАЇНИ

(резерви)» ототожнюється з «надлишковою ліквідністю (резервами)». Зокрема, за визначенням Дж. Генлі (Ganley J.) *надлишкові резерви виникають* за наявності постійного перевищення припливу ліквідності над її відпливом у балансі центрального банку. Це означає, що банківські робочі баланси (рахунки банків у центральному банку) постійно перевищуватимуть необхідні резерви [1, с. 34]. За визначенням С. Грей (Grey S.), *надлишкова пропозиція або надлишковий попит на ліквідність* визначаються на основі порівняння прогнозного попиту (який складається з попиту на резервні вимоги та надлишкові резерви) і запланованих автономних факторів пропозиції банківських резервів (ліквідності) [2, с. 67].

Однак проведені нами дослідження економічної сутності ліквідності дають підставу стверджувати, що категорії «вільна» та «надлишкова» ліквідність не є тотожними. Вільна ліквідність є одним із базових показників стану банківської системи. Вона використовується банками для проведення операцій, а також для нарощування їх обсягів. Тому певне перевищення вільної ліквідності банків щодо рівня обов'язкових резервів, які зберігаються на кореспондентських рахунках у центральному банку, є необхідною передумовою ефективного виконання банками своїх функцій та нарощування ними обсягів своєї діяльності. Вільна ліквідність поділяється на надлишкову (Нл) та оптимальну (Овл) складові. Кількісно розмір надлишкової вільної ліквідності можна визначити як різницю між наявним обсягом вільної ліквідності і рівнем оптимальної вільної ліквідності:

$$\text{Нл} = \text{Вл} - \text{Овл}, \quad (3)$$

де Нл — надлишкова ліквідність банківської системи, млн. грн.; Вл — вільна ліквідність банківської системи, млн. грн.; Овл — оптимальна вільна ліквідність банківської системи, млн. грн.

Якщо *оптимальна вільна ліквідність* є необхідною складовою ліквідності банківської системи, то *надлишкова ліквідність* є негативним явищем. Її наявність за умови неповної стерилізації центральним банком створює інфляційне навантаження в економіці країни і свідчить про перевищення пропозиції коштів над попитом на грошово-кредитному ринку. Саме ця складова є об'єктом управління, яке здійснюється центральним банком у межах його монетарної політики в процесі регулювання грошово-кредитного ринку. Необхідність обґрунтування складових вільної ліквідності пов'язана не лише з витратністю стерилізаційних

операцій та проблемою їх мінімізації, а й з потребою в обґрунтованому визначенні та прогнозуванні розміру оптимального рівня ліквідності банківської системи, адекватного потребам її розвитку та економіки в цілому.

Із поданої вище схеми, де наочно відображено складові ліквідності банківської системи, випливає, що показник оптимальної ліквідності банківської системи кількісно визначається як перевищення оптимальної вільної ліквідності над обсягом сформованих банками обов'язкових резервних вимог (формула (4)). На нашу думку, *оптимальна ліквідність банківської системи* має забезпечити не лише виконання банками обов'язкового рівня резервних вимог та всіх грошових зобов'язань банківської системи, а й проведення операцій банків і нарощування їх обсягів відповідно до потреб розвитку економіки без створення дисбалансів, загрози фінансовій стійкості банківської системи та розвитку інфляційних процесів у країні.

$$\text{Ол} = \text{Орв} + \text{Овл}, \quad (4)$$

де Ол — оптимальна ліквідність банківської системи, млн. грн.; Орв — обсяги обов'язкових резервних вимог, млн. грн.; Овл — оптимальна вільна ліквідність, млн. грн.

ВИСНОВКИ

Таким чином, основними структурними елементами ліквідності банківської системи є: оптимальна ліквідність (Ол), оптимальна вільна ліквідність (Овл), вільна ліквідність (Вл) та надлишкова ліквідність (Нл). Розуміння й урахування цих складових ліквідності банківської системи та чинників, які впливають на попит і пропозицію ліквідності, є методологічною основою ефективного регулювання ліквідності банківської системи країни. Зазначимо, що застосування пропонуваного нами підходу, який базується на визначенні оптимального рівня ліквідності банківської системи, потребує наявності адекватних економіко-математичних методів та моделей прогнозування ліквідності банківської системи, які б дали змогу з високою точністю оцінити різноманітні чинники ліквідності й визначити її необхідний рівень відповідно до циклу та стану розвитку економіки країни.

Література

1. Ganley J. *Surplus Liquidity: Implications for Central Banks Lecture Series no.3 / Centre for Central Banking Studies Bank*

of England // http://www.bankofengland.co.uk/education/ccbs/handbooks_lectures.htm.

2. Grey S. *Central Bank management of surplus liquidity / Handbooks in Central Banking Lecture Series no. 6. — august 2006* // http://www.bankofengland.co.uk/education/ccbs/handbooks_lectures.htm.

3. Грей С., Телбот Н. *Денежно-кредитные операции. Пособие по вопросам деятельности центральных банков № 24* // http://www.bankofengland.co.uk/education/ccbs/handbooks/pdf/ccbshb24_ru.pdf

4. Грей С., Хогарт Г. *Введение в денежно-кредитные операции / Банк Англии* // www.bankofengland.co.uk.

5. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. *Фінансовий словник. — 3 вид., випр. та доп. — К.: Т-во "Знання", КОО, 2000. — 587 с.*

6. Інструкція «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28 серпня 2001 року № 368.

7. Банківські операції: Підручник / В.І.Мищенко, Н.Г.Слав'янська, О.Г.Корнєєва. — 2 вид. перероб і доп. — К.: Т-во "Знання", 2007. — 796 с.

8. Основы операций Банка Англии на денежных рынках стерлингов / Банк Англии. — Май 2006 // www.bankofengland.co.uk/markets/money.

9. Стельмах В.С., Гребеник Н.І., Мищенко В.І. *Грошово-кредитна політика в Україні / За ред. В.І.Мищенка. — 2 вид., перероб. і доп. — К.: Т-во "Знання"; КОО, 2003. — 421 с.*

УТИЛІЗАЦІЯ
ПЕРСОНАЛЬНИХ
КОМП'ЮТЕРІВ

МП "СОЛЯРИС"

приймає в переробку морально застарілі:

- персональну (IBM PC) техніку;
- оргтехніку;
- АТС та мобільні телефони;
- прилади, блоки, комплектуючі.

Тел. (044) 585-88-01; 585-88-02

Факс (044) 585-88-00

e-mail: solyaris@solyaris.com.ua

www.solyaris.com.ua

Ліцензії № 344235, № 344236,
№ 344237 Мінфіну України
Ліцензії № 270922, № 270935
Мінпромполітики України

Аналітичний огляд

Капіталізація банківської системи України

Жанна Довгань

Доцент кафедри банківського менеджменту й обліку
Тернопільського національного економічного університету.
Кандидат економічних наук

Для формування стійкої банківської системи, що відповідає міжнародним стандартам і завданням забезпечення економічного зростання, необхідно передусім створити умови для її прискореної капіталізації і підвищення якості функціонування. Над тим, як цього досягти, зважаючи на особливості фінансово-економічної ситуації, що реально склалася в Україні, розмірковує авторка статті.

У дослідженні зроблено оцінку забезпечення вітчизняних банків адекватним регулятивним капіталом, розглянуто проблеми недостатньої капіталізації українських банків та запропоновано шляхи їх вирішення.

КАПІТАЛІЗАЦІЯ: ПРОБЛЕМА – НЕ В КІЛЬКІСНІЙ, А В ЯКІСНІЙ ПЛОЩИНІ

Від стану банківської системи та ефективності її функціонування залежить інвестиційна активність і темпи економічного зростання держави. Одним із важливих чинників, котрі забезпечують можливість нашої банківської системи здійснювати значний позитивний вплив на економіку, розширювати банківські послуги, не допускаючи при цьому значних ризиків і відповідно зберігаючи надійність системи, є **капіталізація**.

Нині тема формування банківського капіталу інтенсивно досліджується науковцями. Проблеми управління власним капіталом розглядаються в працях П.Роуза, Дж.Сінкі, З.Васильченко, А.Вожжова, О.Дзюблюка, О.Кириченка, О.Лаврушина, А.Мороза, Л.Примостки та інших.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, які тією чи іншою мірою пов'язані з проблемами управління банківським капіталом, залишається низка невирішених завдань саме щодо збільшення капіталізації банківських установ. З огляду на це *метою статті* є аналіз проблем, пов'язаних із капіталізацією вітчизняних банків, виявлення шляхів її збільшення, що дасть змогу забезпечити стабільну роботу банківської системи.

Варто зауважити, що на сьогодні існують різні підходи до розуміння капіталізації. Так, *ринкова капіталізація* характеризується ринковою вартістю компанії чи вартістю пакетів акцій, часток, паїв. Однак нам поки що важко оперувати подібними показниками, оскільки зараз лише незначна кількість вітчизняних банків має відкрити ринкову оцінку.

Часто оперують поняттям *капіталізація*, розуміючи під ним власні кошти чи власний капітал банків та його достатність для покриття прийнятих ризиків. Цей термін широко використовується у міжнародній практиці, зокрема в Базельських документах щодо нагляду. На сучасному етапі під капіталізацією банку нерідко розуміють

розмір статутного капіталу або ліцензійні вимоги щодо нього.

На наш погляд, необхідно чітко зазначити, що *проблема капіталізації* – це *проблема недотримання нормативу адекватності регулятивного капіталу банків щодо розміру активів*. Тобто проблема полягає не у кількісній, а в якісній площині. Проблема капіталізації – це проблема загальної фінансової стабільності й автономності банківської системи, а отже, актуальні питання належного обслуговування банками взятих на себе грошових зобов'язань. Проблема капіталізації – це також проблема формування фінансового фундаменту банківської системи, від якості якого залежить надійність усієї економічної системи та динаміка подальшого її розвитку.

На підтвердження цієї тези пропонуємо розглядати ступінь капіталізації банків на мікро- і макрорівнях.

На мікрорівні зазначений показник характеризується відношенням власного капіталу банків до активів, а з метою управління банківськими ризиками – відношенням власного капіталу до активів, зважених за ступенем кредитного ризику (норматив адекватності регулятивного капіталу).

На макрорівні ступінь капіталізації банківської системи розглядається як відношення сукупного власного капіталу банків до валового внутрішнього продукту (К/ВВП). Однак у деяких випадках як показник капіталізації банківського сектору розглядається відношення сукупної суми активів банків до ВВП (у даному випадку цей критерій характеризує рівень ресурсоемності банківської системи, оскільки активи = зобов'язання + власний капітал).

Для розуміння процесів, які очікуються в сфері капіталізації банківського сектору України, важливо проаналізувати найістотніші зрушення в нинішньому розвитку банківського бізнесу (див. таблицю 1).

Якщо розглядати динаміку в номінальному вираженні, то щорічний приріст основних показників розвитку банківського сектору (капітал, активи і кредити) становить 60–80%, а за окремими напрямками і більше. При цьому в 2007 році за багатьма показниками тем-

БАНКИ УКРАЇНИ

Таблиця 1. Основні показники діяльності банків України за період із 2000 по 2007 роки

Показники	Роки								Млн. грн.	
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Темп зростання за 2007 р., %	Приріст за 2000–2007 рр., рази
Кількість зареєстрованих банків (одиниці)	195	189	182	179	181	186	193	198	1.02	1.01
Чисті активи	37 129	47 591	63 896	100 234	134 348	213 878	340 179	553 315	75.9	16.1
Власний капітал банків	6 507	7 915	9 983	12 882	18 421	25 451	42 566	69 578	63.4	10.6
Зобов'язання банків	30 622	39 676	53 913	87 352	115 927	188 427	297 613	529 818	77.5	17.3
Кредитний портфель	19 574	32 097	46 736	73 442	97 197	156 385	268 688	485 507	80.6	24.8
Депозити фізичних осіб	6 780	11 165	19 092	32 113	41 207	72 542	106 078	163 482	54.1	24.1

Джерело: [2].

пи приросту були вищими, ніж у середньому за минулі п'ять років. Так, протягом 2007 року відносна величина активів банків зросла на 75.9%, власного капіталу – на 64.2%, кредитів – на 80.6%.

СТРУКТУРА ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКІВ УКРАЇНИ

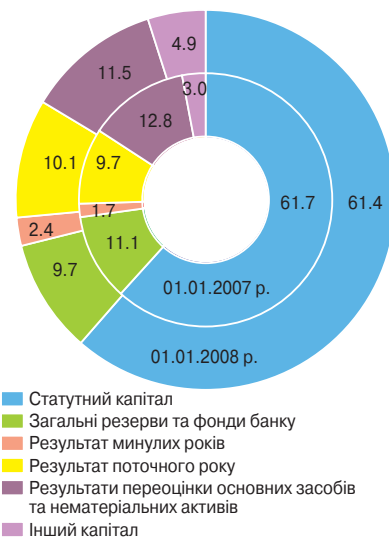
Аналізуючи формування власного капіталу комерційних банків України, необхідно розглянути його структуру (див. таблицю 2).

Із наведених даних можна зробити висновок, що питома вага складових власного капіталу банків протягом останніх років майже не змінювалася.

Графік свідчить про те, що особливістю банків України є значна частка статутного капіталу в структурі власного капіталу, яка на 01.01.2008 р. становила 61.4%. Досвід банківських систем економічно розвинутих країн свідчить, що у кращому становищі перебувають банки, в яких відношення статутного капіталу до власних коштів не перевищує 50%.

В останні роки найважливішим джерелом зростання власного капіталу є прибуток і фонди банку, які за рахунок цього прибутку формуються. У 2007 році частка зазначеного джерела в обсягах збільшення капіталу становила в середньому 25%. Зауважимо, що це один із найдешевших способів зростання капіталізації банків. Головні передумови збільшення прибут-

Структура власного капіталу банківських установ України за станом на 01.01.2008 р.

Джерело: [1].

ку лежать у сфері діяльності менеджменту і власників банку, передусім по лінії поліпшення управління і контролю, розробки нових банківських продуктів, автоматизації і впровадження сучасних банківських технологій.

Основна функція власного капіталу банку – захисна. Тому його якість повинна бути високою, а сам капітал – реальним. Фіктивна капіталізація не посилює ні ресурсів банку, ні його

фінансової стійкості і надійності. Во-на, навпаки, приховує реальні проблеми і ризики, унеможливорює об'єктивний аналіз ситуації в банку. Нині дедалі більше банківських фахівців усвідомлює: фіктивне збільшення капіталу – це обман не лише регулятора, а й самих себе, що, зрештою, негативно впливає на банк. Тому, на наш погляд, поступове зменшення у структурі власного капіталу вітчизняних банків частки переоцінки статей балансу (скажімо, у 2007 році – до 11.5%; див. графік), є позитивним явищем.

За останні п'ять років рівень функціонального розвитку українських банків істотно підвищився. Однак, незважаючи на загальну тенденцію до збільшення банківського капіталу в Україні, порівняння обсягів власного капіталу вітчизняних банків з обсягами банків провідних країн світу засвідчує істотну різницю. Так, сукупний обсяг власного капіталу всіх діючих банків в Україні на 01.01.2008 р. становив 69.9 млрд. грн., що дорівнює обсягу власного капіталу лише одного європейського банку середнього рівня і набагато нижче від обсягу власного капіталу найбільших банків світу, скажімо, таких, як "Сіті Груп" (79.4 млрд. доларів США) чи "Банк оф Америка" (74.02 млрд. доларів).

Однак будь-які порівняння в абсолютному вираженні (без зв'язку з реальними умовами економічного розвитку) не можуть бути основою для економічної оцінки певних процесів. Тож проаналізуємо показники капіталізації банківської системи України на макро- і мікрорівнях з урахуванням наших особливостей розвитку (див. таблицю 3).

ОСОБЛИВОСТІ ДИНАМІКИ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ УКРАЇНИ

Так, упродовж останніх семи років спостерігаємо перевищення темпів зростання власного капіталу вітчизняних банків порівняно з темпами зростання ВВП. Дані таблиці 3 свідчать також про стійку тенденцію до збіль-

Таблиця 2. Динаміка показників, що характеризують структуру власного капіталу банків України

Показники	01.01.2004 р.	01.01.2005 р.	01.01.2006 р.	01.01.2007 р.	01.01.2008 р.
Власний капітал банків, усього, млн. грн.	12 882.0	18 421.0	25 451.0	42 566.0	69 578.0
Чисті активи, млн. грн.	100 234.4	134 347.9	213 878.0	340 179.0	553 315.0
Власний капітал банків, % до активів	12.9	13.7	11.9	12.5	11.6
Статутний капітал банків	8 401.5	12 022.7	16 650.7	32 820.0	57 088.0
– % до власного капіталу	65.2	65.3	65.5	77.0	82.0
Резерви банків, млн. грн.	2 591.4	3 875.4	5 505.6	5 602.0	5 821.0
– % до власного капіталу	20.1	21.0	21.6	13.0	8.3
Прибуток банків, млн. грн.	1 889.0	2 523.3	3 294.6	4 144.0	6 669.0
– % до власного капіталу	14.7	13.7	12.9	9.7	9.5

Розраховано на основі [3].

Таблиця 3. Капіталізація банківської системи України

Показники		01.01. 2002 р.	01.01. 2003 р.	01.01. 2004 р.	01.01. 2005 р.	01.01. 2006 р.	01.01. 2007 р.	01.01. 2008 р.
ВВП	млн. грн.	204 190	225 810	267 344	345 113	441 452	537 667	630 000
	темپ зростання, %	–	110.6	118.4	129.1	127.9	121.8	118.0
Власний капітал банків України	млн. грн.	7 909.0	9 983.3	12 882.0	18 421.4	25 450.9	42 566.1	69 578
	темп зростання, %	–	126.2	129.0	143.0	138.2	167.2	163.4
Частка капіталу у ВВП	%	3.87	4.42	4.82	5.34	6.08	7.92	11.04
Чисті активи банків України	млн. грн.	47 591	63 896	100 234	134 348	213 878	340 179	599 396
	темп зростання, %	–	134	156	134	159	159	176
Частка активів у ВВП	%	23.3	28.2	37.4	38.9	48.4	63.2	85.0
Регулятивний капітал	млн. грн.	8 025	10 099	13 274	18 188	26 373	41 148	72 265
	темп зростання, %	–	125	131	137	145	156	175
Частка регулятивного капіталу у ВВП	%	3.93	4.47	4.96	5.27	5.97	7.65	11.47
Норматив адекватності регулятивного капіталу	%	20.69	18.01	15.11	16.81	14.95	14.19	13.92
ROE	%	7.5	7.97	7.61	8.43	10.39	13.52	12.67
ROA	%	1.27	1.27	1.04	1.07	1.31	1.61	1.50

Складено та розраховано за даними [2, 3].

шення частки власного капіталу банків України у ВВП: якщо на початок 2001–2002 рр. досліджуваний показник не досягав 4%, то за станом на 1 січня 2008 року питома вага власного капіталу у ВВП зросла до 11%. Враховуючи, що впродовж аналізованого періоду норматив адекватності регулятивного капіталу банківської системи України знижувався (з 20.69% на початок 2002 р. до 13.92% на 1 січня 2008 р.), перевищуючи при цьому нормативне значення (10%), є підстави говорити про позитивні тенденції динаміки цього показника. Це може сприяти подальшому економічному розвитку держави та підвищенню рівня капіталізації банків України.

Проте якщо ми порівняємо показник капіталізації вітчизняної банківської системи на макrorівні (К/ВВП) з показниками багатьох інших країн, то, він, на жаль, виявиться невисоким. Так, наприклад, у Росії зазначений критерій становить 37.2%, у країнах Центральної Європи – понад 40%. Ще вищий показник, про який ідеться, в США.

Банківські активи в Україні становлять 85% до ВВП, а в Англії, наприклад, – понад 300%.

Отже, наші банківські можливості нині порівняно незначні. Із такими силами досягти серйозного піднесення економіки неможливо. На наш погляд, якби активи і капітал вітчизняних банків розгорнути на повну силу, то можна було б добитися подвоєння темпів економічного зростання.

Тому не можна погодитися з твердженнями деяких економістів, що капіталізація вітчизняної банківської системи адекватна умовам нашої економіки. Окрім цього, для забезпечен-

ня конкурентоспроможності і стійкості банківської системи темпи зростання власного капіталу повинні бути як мінімум вищі від темпів зростання активів. Однак за 2007 рік активи українських банків збільшилися на 76%, а власний капітал – лише на 64%.

Доцільно зазначити, що вітчизняна економіка в короткостроковому періоді може стикнутися з гальмуванням темпів нарощення банківських вкладень в економіку і соціальну сферу також через небезпеку недотримання банками нормативного рівня адекватності капіталу, оскільки саме цей показник є безумовно ключовим і характеризує співвідношення власних коштів і всіх банківських ризиків.

Значення показника адекватності регулятивного капіталу на рівні 20 – 25%, яке спостерігалось в Україні в 1998–2002 роках, відображало певну стагнацію і невпевненість банкірів у подальшому розвитку своєї діяльності.

Його зниження в січні 2008 року до 13.92% слід розглядати, швидше, позитивно, бо це може свідчити про те, що банки почали використовувати свій капітал ефективніше. На даний момент показник адекватності капіталу вийшов на той рівень, за якого має спостерігатися приріст капіталу, тожний приросту банківських активів.

Щоправда, в сучасних українських умовах істотне зниження показника адекватності регулятивного капіталу таїть у собі певну небезпеку, оскільки ризики, особливо кредитні, які беруть на себе банки, зростають вищими темпами, ніж знижується норматив Н2. Безумовно, в українських банків ще є певний запас міцності для проведення такої політики, оскільки критичним може бути зниження показника Н2 до 11% (за міжнародними управлінськими принципами 1% повинен бути у запасі банків при нормативі 10%). Однак не можна забувати, що ризики за

Таблиця 4. Показники розвитку банківських установ з іноземним капіталом

Показники	Роки								Темпи зростання, %
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	
Кількість зареєстрованих банків	195	189	182	179	181	186	193	198	101.54
Кількість діючих банків	153	152	157	158	160	165	170	175	114.37
Кількість банків з іноземним капіталом	22	21	20	19	19	23	35	47	213
Частка банків з іноземним капіталом у загальній кількості банків, %	11.28	11.11	10.99	10.61	10.50	12.37	18.13	30.00	10.94
Кількість банків зі 100-відсотковим іноземним капіталом	7	6	7	7	7	9	13	17	242
Частка банків зі 100-відсотковим іноземним капіталом у загальній кількості банків, %	3.59	3.17	3.85	3.91	3.87	4.84	6.74	10.00	2.80

Джерело: [3].

БАНКИ УКРАЇНИ

певних обставин, наприклад, у випадку погіршення макроекономічної ситуації, можуть зростати швидко, і тоді незначний запас міцності за критерієм капіталу, який є в наявності, може швидко зникнути.

Зауважимо, що зменшення показника достатності капіталу спричинене також відставанням темпів зростання капіталу від темпів збільшення активів банківського сектору. Це зумовлено передусім значним зростанням обсягів кредитування, особливо роздрібного, яке, у свою чергу, супроводжується помітним збільшенням простроченої заборгованості, що свідчить про зростання кредитних ризиків у банківській системі в цілому.

І ще один, на наш погляд, важливий аспект проблеми.

Занадто низька капіталізація вітчизняних банків, що стало особливо помітним після вступу України до СОТ, може призвести до того, що вони виявляться неконкурентоспроможними порівняно з іноземними грошово-кредитними установами. А частка останніх у банківській системі нашої країни поступово збільшується. Так, за станом на 01.01.2008 р. питома вага іноземного капіталу в банківській системі України уже становила 30% (це — 47 банків; із них 17 зі 100-відсотковим іноземним капіталом; див. таблицю 4).

Як свідчать дані таблиці 4, спостерігається значна зацікавленість іноземних банків українською банківською системою. І якщо раніше іноземні інвестори намагалися в основному створювати в Україні банки заново, з нуля, то зараз у більшості випадків практикується купівля акцій, часток або ж банків у цілому. Після цього, як правило, спостерігається збільшення капіталу і розширення діяльності придбаних банківських установ. Усе це свідчить про те, що довіра до наших банків значно зросла. Це позитивно вплинуло на розвиток економіки.

З одного боку, прихід іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему означає додаткові ресурси для активних операцій, кредитування нашої економіки і громадян. Важливо, що з надходженням іноземних інвестицій до нас приходять і зарубіжний передовий досвід роботи та управління банками, ведення банківського бізнесу, нові банківські технології, автоматизація банківських процесів.

Але, з другого боку, виникає і небезпека: маючи сприятливіші стартові умови, передусім у сфері капіталізації, іноземні банки можуть витіснити з ринку українські, як уже сталося в деяких

східноєвропейських країнах (Польщі, Чехії, Угорщині тощо). І якщо не буде вжито кардинальних заходів щодо підтримки своєї банківської системи, то це загрожуватиме економічній незалежності України та незалежності національної банківської системи.

Тому, на наш погляд, має бути економічна межа оптимального впливу зарубіжного капіталу на вітчизняні банки. Приблизні розрахунки свідчать, що цей рівень становить 20–25%. Подальше збільшення викликає занепокоєння, оскільки загрожує самостійності банківської системи. Вітчизняні банки поступово витіснятимуться іноземним капіталом зі сфери кредитування великих підприємств, передусім у сировинних галузях, що дуже небезпечно.

Для запобігання такому процесу українські банки повинні підвищувати свій рівень капіталізації, що є основним фактором посилення конкурентоспроможності. Перелічимо основні шляхи підвищення рівня капіталізації банківської системи України.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ

Насамперед необхідно стимулювати приплив капіталів у банки за рахунок активного залучення коштів акціонерів, у тому числі портфельних інвесторів.

Банкам слід активніше працювати в напрямі залучення зовнішніх (вихід на IPO) та внутрішніх запозичень. Оптимальним методом підвищення капіталізації банків, на наш погляд, слід вважати публічне розміщення акцій (IPO) на відкритому фінансовому ринку (визначений фондовий біржі), що дасть банкам змогу підвищити свою інвестиційну привабливість. Для цього потрібна більша прозорість діяльності, варто розкривати інформацію про власників та отримувати інвестиційні рейтинги.

Банкам необхідно також стимулювати залучення власного банківського прибутку для інвестицій у капітал. З метою його збільшення за рахунок прибутку пропонуємо звільнити від оподаткування частину прибутку кредитних установ, спрямовану на підвищення рівня їх капіталізації, стимулювати інвесторів звільненням від податків на прибуток, який спрямовується на капіталізацію банків.

Високий її рівень можна забезпечити лише за умови, якщо рентабельність банківської діяльності буде інвестиційно привабливою, для чого необхідно значно знизити витрати банківських установ.

В умовах, у яких нині опинилася банківська система України, найоптимальнішими шляхами зростання рівня капіталізації банків є збільшення показника адекватності капіталу через консолідацію банківської системи України (консорціумне кредитування, створення банківських об'єднань, злиття банків, їх реорганізація). Це дало б можливість підвищити стійкість і стабільність усієї банківської системи. Проте це неможливо здійснити без впровадження відповідних заходів НБУ та вдосконалення нормативної бази, яка б визначала процедуру консолідації банків. Звичайно, крім об'єктивних причин, що заважають процесу консолідації банків, є і суб'єктивні, зокрема — небажання головних акціонерів зливатися з іншими банками. Виходом із цієї ситуації може бути створення банківських об'єднань на зразок фінансових та банківських холдингових груп, банківських корпорацій. Вони зберігають право власності й управління, а також пропорційного розподілу прибутку. З іншого боку, консолідація банківської системи не вплине на рівень конкуренції, адже процентна політика комерційних банків майже повністю залежить від політики НБУ.

Необхідно також поліпшити якість капіталу та забезпечити достатній рівень покриття ним ризиків, що приймаються банками. З цією метою НБУ останнім часом вніс ряд змін до нормативно-правових актів, спрямованих на:

— *по-перше*, вдосконалення порядку розрахунку регулятивного капіталу з метою “очищення капіталу” від “нереальних” джерел формування;

— *по-друге*, на підвищення ліцензійних вимог до рівня капіталу при здійсненні ними окремих банківських операцій;

— *по-третє*, на вдосконалення розрахунку показника адекватності капіталу, включаючи при цьому: активи, зважені на предмет ризику, сукупну відкриту валютну позицію (зі 100-відсотковим зважуванням) і довгострокові позитивні розриви активів і пасивів (із 50-відсотковим зважуванням).

На вирішення завдань щодо підвищення капіталізації банків спрямоване прийняття Верховною Радою України закону, яким вносяться зміни до створення банків (виключно у формі відкритих акціонерних товариств або кооперативного банку) та мінімального розміру статутного капіталу на момент реєстрації банку (не менше 10 млн. євро). Прийняття зазначених змін до чинного законодавства та до нормативно-правових актів НБУ спонукатиме банки нарощувати капітал або

приймати рішення про реорганізацію шляхом приєднання чи злиття. Тому, висуваючи однакові вимоги і до великих, і до малих банків, НБУ заохочує банківський сектор до консолідації.

Очевидно, з метою підвищення капіталізації банківського сектору банкіри повинні також проводити політику управління ризиками, адекватну їх капітальній базі.

Неякісне корпоративне управління є перешкодою на шляху до підвищення рівня капіталізації банків і збільшує їх ризики. За оцінками ЄБРР і Світового банку, рівень корпоративного управління в Україні — найнижчий з усіх пострадянських країн. Висновки зарубіжних експертів стосуються всіх видів бізнесу, у тому числі й технологічно прогресивної банківської системи.

Ще один важливий фактор збільшення капіталізації банків — їх активна робота з населенням. За станом на 01.01.2008 р. на руках у нього було зосереджено 105 млрд. грн. І найшвидше залучити ці кошти можна саме шляхом переходу банків від закритих до відкритих акціонерних товариств. При цьому слід дбати про довіру людей до банківського сектору.

Надзвичайно важливо, щоб Україну охопили своєю діяльністю іноземні рейтингові агентства, які присвоюватимуть рейтинги в стандартах, зрозумілих для інвесторів.

Однією з передумов інтеграції вітчизняної банківської системи в європейський економічний простір є запровад-

ження принципів Базеля II. Введення нових регулятивних вимог до капіталу для українських банків, очевидно, призведе до підвищення активності у сфері залучення капіталу і поліпшення якості управління ліквідністю.

Окрім цього, на подолання проблеми недокапіталізованості банківського сектору повинні бути спрямовані зусилля менеджменту кожного комерційного банку. На наш погляд, робота має бути спрямована на мобілізацію власного капіталу з усіх доступних джерел.

Отже, необхідно створити інвестиційний механізм, за допомогою якого банківський капітал буде адекватним потребам економіки нині і в майбутньому. Елементом зазначеного механізму є податкове стимулювання внутрішніх інвестицій у банківський капітал на період високих темпів зростання попиту економіки і суспільства на активні та пасивні операції банків.

Розв'язання цієї проблеми можливе не лише за рахунок прибутків банків та додаткових внесків акціонерів, а й за умови довіри суспільства до вітчизняних банків як до надійних грошово-кредитних установ.

Для вирішення проблеми капіталізації на макрорівні необхідне впровадження таких заходів:

- ♦ зміцнення банківської системи України, підвищення її стійкості до криз;
- ♦ формування повноцінної інфраструктури вітчизняного фондового ринку;
- ♦ зміцнення довіри до банківської

системи з боку вкладників та інвесторів;

♦ поглиблення інтеграції банківської системи України у світовий фінансовий простір, отримання та підвищення позитивних міжнародних рейтингів, що згодом сприятиме залученню інвесторів.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи викладене вище, значимо, що зростання капіталізації — головна передумова широкомасштабної участі українських банків у соціально-економічному розвитку країни. Підвищення рівня капіталізації вітчизняних банків посилить їх конкурентоспроможність на світовому фінансовому ринку і забезпечить стабільність усієї економіки України на шляху інтеграції у світове господарство.

Література

1. Динаміка фінансового стану банків України на 1 січня 2008 року // Вісник Національного банку України. — 2008. — № 2. — С. 62–63.
2. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2008 року // Вісник Національного банку України. — 2008. — № 2. — С. 25.
3. Підсумки діяльності банків України за 2007 рік (за даними щоденного балансу) // www.bank.gov.ua.
4. Структура активів, зобов'язань, власного капіталу банків України за станом на 01.01.2008 р. // Вісник Національного банку України. — 2008. — № 3. — С. 46–62.

Інформація з першоджерел

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у вересні 2008 р.¹

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м. Київ і Київська область					
Відкрите акціонерне товариство "Державний ощадний банк України"	БАТ	1 122 000 000	31.12.1991 р.	4	м. Київ, вул. Госпітальна, 12-г
Відкрите акціонерне товариство "Державний експортно-імпорتنний банк України"	БАТ	2 062 633 766	23.01.1992 р.	5	м. Київ, вул. Горького, 127
Акціонерний банк "Банк регіонального розвитку"	БАТ	84 682 763	14.10.1991 р.	29	м. Київ, вул. Дегтярівська, 8-а
Товариство з обмеженою відповідальністю "Комерційний Індустріальний Банк"	ТОВ	61 276 684	03.12.1993 р.	219	м. Київ, вул. Воровського, 6
Товариство з обмеженою відповідальністю "Комерційний банк "Даніель"	ТОВ	58 412 006	27.11.2003 р.	289	м. Київ, вул. Саксаганського, 3, літера А
Дніпропетровська область					
ВІДКРИТЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "АКЦІОНЕРНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК "СИГМАБАНК" (колишня назва – ЗАКРИТЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "АКЦІОНЕРНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК "СИГМАБАНК")	БАТ	136 000 000	10.01.2006 р.	302	м. Дніпропетровськ, вул. Барикадна, 5/7

¹ "Офіційний список банків України, включених до Державного реєстру банків" опубліковано у "Віснику НБУ" № 8, 2008 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією статутів.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготувала головний економіст департаменту реєстрації та ліцензування банків Національного банку України Олена Сілецька.

Інвестиційна складова становлення економіки України

В умовах конкуренції пріоритетні напрямки інвестиційних потоків визначаються відносно просто — основні обсяги фінансових ресурсів знаходяться в банках, які є не лише посередниками в торгівлі, а й потужно впливають на виробництво та споживання товару. Банкір “стоїть між тими, хто бажає здійснити нові комбінації, і власниками засобів виробництва. Власне кажучи, він — феномен розвитку, утім, лише там, де соціально-економічним процесом не керує командна сила” [1].

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Перехід української економіки на ринкові засади здійснюється за принципами роздержавлення власності, вивільнення цін та відкритості зовнішньої торгівлі при невтручанні держави у діяльність суб'єктів господарювання. При цьому, відповідно до класичних уявлень (Д.Рікардо, Дж.Ст.Мілль, Ф.Еджуорт, А.Маршалл, А.Пігу), вагома складова регулювання економіки перекладається на суб'єкти фінансових ринків, коли: “Банки та фінансові посередники акумулюють заощадження, щоб фінансувати інвестиції фірм та дефіцит державного боргу” [2]. Разюча невідповідність численних потрясінь у виробничій і соціальній сферах встановленим орієнтирам перебудови, яка продовжується уже майже два десятиріччя, є результатом концептуальних прорахунків демонополізації державного менеджменту. Крайні альтернативи полягають у такому. Якщо обрана модель побудови ринкових відносин бездоганна, то у реальній економіці вже мали б з'явитися паростки могутньої інвестиційної складової, пошук шляхів активізації якої актуалізує локальні дослідження в межах обраної концепції. Якщо ж негативні явища в економіці України мають глибші корені, то пошук джерел неіснуючої інвестиційної складової, а тим більше — механізмів її реалізації позбавлений сенсу. Потрібний радикальний перегляд концептуальних положень і відповідне розширення методології досліджень.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

При діагностиці реального стану інвестиційної складової української економіки статистична інформація має розглядатися у придатних для усвідомлення сутності взаємодії ринкових категорій показниках. Відсутність власного позитивного досвіду ринкового регулювання спонукає до використання теоретико-методологічного інструментарію закордонних учених. При цьому слід передбачати появу значних розбіжностей в очікуваних і реальних результатах аналізу, які дадуться взнаки через об'єктивні принципові відмінності початкових станів входження в ринок країн Європи й Америки у XIX, та України — на межі XX–XXI століть.

ЗАГАЛЬНІ РИСИ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ

Становлення українського ринку супроводжується скороченням ВВП відносно рівня 1990 року та обсягів виробництва в натуральному вираженні, що не є ознаками пожвавлення економіки, а тому складно пояснюється положеннями класичної економічної науки [3]. Спрямованість української економіки на розвиток значною мірою залежить від забезпечення виробничого сектору інвестиційними ресурсами [4, с. 97–98].

Динаміка ескалації науково-технічного прогресу, підвищення продуктивності праці, життєвого рівня суспільства й економічного зростання активізується завдяки дії фінансових механізмів перетворення заощаджень в інвестиції. Відсутність або невикористання таких механізмів багаторазово знижує позитивну роль заощаджень, які, у такому разі, порушують баланс між попитом і пропозицією, а їх економічне значення обмежується вилученням коштів з виробничої сфери. *Ступінь наповненості фінансової системи інвестиційними ресурсами відображає, з одного боку, загальний реальний стан економічної активності, а з другого — її готовність до зосередження та усвідомленого переміщення вільних*

В'ячеслав Попов

Доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Державної академії статистики, обліку та аудиту. Кандидат економічних наук

Аналізуються результати дослідження, здійсненого шляхом сполучення класичного та кейнсіанського підходів до встановлення відповідності ринкових відносин вимогам забезпечення передумов економічного зростання в Україні. Висновки базуються на результатах запровадження авторської методики визначення закономірностей національних заощаджень та інвестицій у реальних макроекономічних параметрах.

коштів на реалізацію масштабних комерційних і соціальних проектів.

Вітчизняна наука останнім часом демонструє значний інтерес до питання впливу фінансової політики на економічне регулювання [5]. Показовою є гострота питання кредитних вкладень: "...за період із 1998 по 2005 рр. частка банківського кредиту у валовому внутрішньому продукті змінювалася з 8.65% до 29.0% відповідно. Для порівняння, питома вага банківського кредитування у ВВП в Японії становить 193%, у США — 119%, у Німеччині — 112%" [6]. Напрями наукового пошуку визначаються загальними причинами виникнення інвестиційного голоду, які полягають у поєднанні таких факторів, як брак заощаджень та неприйняття суб'єктами господарювання наявних інституційних умов вкладення фінансових ресурсів у виробництво. Розкриття економічної сутності даної проблематики потрібне для переведення державної політики управління національним господарством від локального вимушеного антикризового реагування до цілеспрямованого стратегічного регулювання інвестиційної активності суб'єктів господарювання.

ЗАГАЛЬНЕ УЯВЛЕННЯ ПРО ІНВЕСТИЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА В УКРАЇНІ

Результати досліджень свідчать, що зниження доходів населення України безпосередньо позначатиметься на заощадженнях, а споживання підтримується на звичному рівні так довго, наскільки це можливо [7, с. 65–66], а в деякі періоди (1990–1995 рр.) навіть перевищує наявний дохід [8, с. 47–50]. Незважаючи на порівняно високу норму заощаджень в Україні, у нашій країні відсутня ефективна структура їх формування та використання на інвестиційні цілі [9, с. 314–333]. Виникнення такої ситуації пояснює кейнсіанська модель: "Якщо намічений обсяг інвестицій падає, а люди намагаються утримати норму заощаджень на колишньому рівні, то витрати споживання не можуть достатньо мірою компенсувати скорочення сукупного попиту" [10, с. 580]. Таким чином, реалії вітчизняної економіки не суперечать висновкам зарубіжних учених у тій частині, що проблема нестачі інвестиційних ресурсів криється не так у низькій схильності до заощадження і недостатньому рівні споживання фізичними особами, як в обмеженій інвестиційній активності юридичних суб'єктів.

КОНКРЕТИЗАЦІЯ МЕТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стимулююча функція ринку створюється впливом на умови господарювання вільної від прямого адміністрування фінансової системи. *Відповідно і послідовність нашого дослідження підпорядкована конкретизації реалій українського ринку в категоріях пропорцій інвестицій і заощаджень, джерел їх формування та впливу на загальну економічну динаміку.*

СУПЕРЕЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ

Соціально-економічні параметри економіки України після років стабілізації (1998–1999 рр.) та економічного зростання (2000–2008 рр.), демонструють збільшення ВВП, інвестицій, заробітної плати за помірної зміни індексу цін і рівня безробіття [11, 12, 13]. Ці тенденції супроводжуються хаотичною динамікою індексу інвестицій в основний капітал (від майже нуля до понад 30%!), що дуже дисонує з логікою класичного уявлення про самодостатність ринкових регуляторів. Адже абсолютна еластичність цін і заробітної платні, навіть у разі зниження загальних витрат, приводить економіку до стану рівноваги і не спричиняє скорочення фізичного обсягу виробництва, рівня зайнятості і реальних доходів населення. Одним із наслідків інвестиційного безладдя є те, що, за різними оцінками, від 2.5 до 7 млн. осіб із категорії активних трудових ресурсів перебуває на заробітчанстві за кордоном.

Чинником дестабілізації, який порушує синхронізацію в ухваленні рішень, є потужний спротив конкретних суб'єктів ринку змінам кредитної ставки, цін або заробітної платні, що робить неможливою економіку повної зайнятості. Такий стан виникає за *монополізації значущих для економіки ринків*. Її наявність засвідчує глибоко суперечливий характер ходу реалізації базових положень ринкових перетворень в Україні.

Дотримання класичного уявлення про модель ринкових відносин позначилось і на монетарній поведінці державних фінансових інституцій. Цільова спрямованість на стабілізацію курсу національної валюти виводить поза інтереси кредитно-грошової політики суперечності між позитивними темпами зміни ВВП і зниженням економічної активності, погіршенням параметрів використання виробничих фак-

торів, посиленням розшарування суспільства за доходами [14]. Спроби подолання руйнівних наслідків такого стану речей здійснюються без перегляду концептуальних положень монетарної політики, а тому і реалізуються лише прямими фінансовими інструментами і не дають очікуваного довготривалого ефекту [15]. *Однією з вирішальних причин відсутності реальних позитивних змін у якісних параметрах української економіки є те, що фінансові механізми, в частині їх впливу на кредитно-грошові відносини, по своїй суті демонструють поведінку "чужорідного тіла", зосередженого лише на зовнішніх кількісних атрибутах економічного зростання, позбавленого ознак суб'єкта ринкових відносин.*

Ринкові відносини в кінцевому підсумку відображаються параметрами основних макроекономічних категорій сукупної пропозиції і сукупного попиту. Сутність їх взаємодії розкривається нами через динамічні залежності показників національного доходу (НД) від сукупних витрат на споживання відповідно домогосподарствами та підприємствами. Наведені оцінювання виконані з використанням офіційних статистичних даних національних рахунків України до єдиної бази 2006 року та за структурними пропорціями відповідних часових періодів.

ПРОПОРЦІЇ СПОЖИВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ДОХОДУ

Національні заощадження розраховані як різниця між національним доходом (НД – ВВП без податків та амортизаційних відрахувань) і витратами домашніх господарств на кінцеве споживання (див. таблицю 1). В остаточному підсумку НД скоротився майже в 1.5 раза, кінцеві споживчі витрати домогосподарств – майже в 1.4 раза, а національні заощадження – більш як в 1.7 раза. Скорочення кінцевих споживчих витрат меншою мірою, ніж НД, зумовило випереджувальне скорочення національних заощаджень. Найбільші обсяги заощаджень спостерігалися у 1992 році, а найменші – у 1998-му, різниця становила понад 15 (!) разів, що відповідним чином вплинуло і на динаміку джерел формування інвестиційної складової. Незважаючи на стабільне зростання національних заощаджень у 2000–2004 рр., вони все ще майже удвічі нижчі, ніж у 1990 році. Середня схильність до заощаджень, незважаючи на доволі значні відхилення (0.0824–0.4762), залишається достатньо високою. Випереджувальне скорочен-

МАКРОЕКОНОМІКА

Таблиця 1. Заощадження і споживання в українській економіці¹

Рік	Національний дохід, млн. грн.	Кінцеві споживчі витрати домашніх господарств, млн. грн.	Національні заощадження, млн. грн.	Середня схильність до споживання	Середня схильність до заощаджень
1990	603 694	443 771	159 923	0.7351	0.2649
1991	632 046	384 461	247 585	0.6083	0.3917
1992	534 135	279 784	254 351	0.5238	0.4762
1993	413 684	251 486	162 198	0.6079	0.3921
1994	280 730	195 218	85 512	0.6954	0.3046
1995	242 355	192 294	50 061	0.7934	0.2066
1996	209 157	185 601	23 557	0.8874	0.1126
1997	209 505	183 073	26 433	0.8738	0.1262
1998	205 461	188 541	16 920	0.9176	0.0824
1999	213 598	180 888	32 710	0.8469	0.1531
2000	229 134	190 160	38 974	0.8299	0.1701
2001	266 932	210 332	56 600	0.7880	0.2120
2002	288 802	221 671	67 131	0.7676	0.2324
2003	326 971	241 188	85 783	0.7376	0.2624
2004	377 157	258 509	118 648	0.6854	0.3146
2005	382 377	290 080	92 297	0.7586	0.2414
2006	412 468	319 418	93 050	0.7744	0.2256

¹ Розраховано за даними [17, с. 15–27].

ня НД порівняно з кінцевим споживанням домогосподарств є підтвердженням того, що потреби останніх не задовольняються повною мірою. Визначальним при виявленні джерел інвестицій є те, що середня схильність до споживання (понад 0.75) більш як у три рази перевищує середню схильність до заощаджень (менше 0.25).

ПРОПОРЦІЇ ПОПИТУ І ЗАОЩАДЖЕНЬ

Поеднання схильності домогосподарств до заощаджень та інтересів власників капіталу до його інвестиційного нарощування здійснюється за допомогою механізмів кредитних і депозитних операцій, узгодженість дії яких реалізує готовність сукупного попиту споживати всю вироблену продукцію. Збалансованість економіки досягається повним залученням національних заощаджень до підприємницького сектору у вигляді чистих інвестицій як різниці між валовим накопиченням і споживанням основного капіталу. Таким чином, зіставлення національних заощаджень (див. таблицю 1) та чистих інвестицій (див. таблицю 2) дає уявлення про реальний рівень задоволення сукупного попиту.

Як бачимо, інвестиційна активність змінюється вкрай нерівномірно: від сплеску у 1992 році (103 801 млн. грн.) до падіння у 1999-му, коли не лише не використовувалися національні заощадження, а навіть частка споживання ос-

усього досліджуваного періоду.

Вилучення переважної частки заощаджень поза межі виробничого сектору національної економіки не сприяє виправленню ситуації, яка характеризується значним зносом основних виробничих потужностей і недостатньою кількістю робочих місць, та обумовлюється системними недоліками ринкових механізмів банківського обслуговування фінансового сектору національної економіки.

ДИНАМІКА СТРУКТУРИ ДОХОДІВ ВВП

Обвальне скорочення сукупного попиту у 1990–1993 рр. майже на 35% (від 527 573 до 344 525 млн. грн.) відбувалося водночас із найістотнішим падінням ВВП у 1994 році (–23.0%). А зростання його частки в НД у 1994–1998 рр. супроводжувалося уповільненням темпів скорочення ВВП. Роки виходу на позитивні темпи зміни ВВП відзначаються суперечливими тенденціями між поступовим зростанням сукупного попиту (від 179 868 до 395 599 млн. грн.) і циклічним зменшенням (до 0.7864 у 2004 році) його частки в національному доході (див. таблицю 2). Структура доходів ВВП упродовж досліджуваного періоду демонструє жваву динаміку за всіма категоріями [16, с. 19, 188–196; 17, с. 20, 104]. Частка оплати праці найманих працівників змінювалася більш як на 20 в. п. (від 58.8% у 1991 р. до 38.5% у 1993 р.), а чистого прибутку, змішаного доходу – ще суттєвіше: від падіння у 1993–1996 рр. (з 33.9% до 12.3%), до багаторазового (у 2.5 раза) зростання у на-

Таблиця 2. Національні заощадження України²

Рік	Сукупний попит, млн. грн.	Частка сукупного попиту у національному доході	Чисті інвестиції, млн. грн.	Частка чистих інвестицій у національних заощадженнях
1990	527 573	0.8739	83 802	0.5240
1991	447 209	0.7076	62 748	0.2534
1992	383 585	0.7181	103 801	0.4081
1993	344 525	0.8328	93 039	0.5736
1994	267 069	0.9513	71 851	0.8402
1995	224 944	0.9282	32 650	0.6522
1996	201 845	0.9650	16 244	0.6896
1997	192 954	0.9210	9 882	0.3738
1998	195 189	0.9500	6 648	0.3929
1999	179 868	0.8421	–1 021	–0.0312
2000	197 266	0.8609	7 106	0.1823
2001	229 454	0.8596	19 123	0.3379
2002	238 514	0.8259	16 843	0.2509
2003	274 060	0.8382	32 872	0.3832
2004	296 589	0.7864	38 080	0.3210
2005	344 342	0.9005	54 262	0.5879
2006	395 599	0.9591	76 181	0.8187

² Розраховано за даними [16, с. 188–198, 17, с. 15–27, 101–103].

ступному періоді. Знижуються структурні частки споживання основного капіталу (з 18–20% у 1991–1998 рр. до 10.7% у 2006 р.) та податків і субсидій (до 13.5% у 2006 р., після більш як дворазового зростання до 21.9% у 1990–1996 рр.). Період економічного піднесення (2000–2006 рр.) характеризується такими середніми структурними параметрами дохідної частки ВВП: оплата праці найманих працівників – 45.7%; чистий прибуток, змішаний дохід – 26.9%; споживання основного капіталу – 14.5%; податки і субсидії – 12.9%.

Логічно припустити, що зниження оплати праці найманих працівників у структурі ВВП зумовлює зниження витрат домогосподарств, а підвищення частини чистого прибутку підприємств – розширення інвестиційного попиту. Таку зміну структури доходів ВВП (на користь частки чистого прибутку) можна розглядати як потенціал майбутнього розвитку лише у випадку відповідного збільшення інвестування у створення робочих місць та інноваційне оновлення виробництва. В нових умовах функціонування української економіки ця потреба має реалізуватися не шляхом застосування механізмів прямого державного управління, а завдяки регулюючим впливам щодо створення вільних інституцій ринкового стимулювання вкладення прибутку у виробництво.

Результати дослідження підтверджують актуальність питання саме такого концептуального перегляду інституційних засад господарювання. Динаміка структури ВВП за доходами переконливо свідчить про значні проблеми в інституційних важелях стимулювання інвестиційного попиту. А вже хронічне його незадоволення спостерігається на тлі зростання частки чистого прибутку та спричинило звуження споживчого ринку на 38.9% (з 443 771 до 319 418 млн. грн.) (див. таблицю 1), а інвестиційного – на 10.0% (з 83 802 до 76 181 млн. грн.) (див. таблицю 2). У 1999 р. спостерігалось навіть негативне значення чистих інвестицій (–1021 млн. грн.), а в деяких видах економічної діяльності (наприклад, у сільському господарстві) вплив капіталу триває впродовж довготривалого періоду [118].

Перетворенню національних заощаджень в активний засіб задоволення інвестиційного попиту в Україні перешкоджає недосконалість механізмів мотивації до інноваційного нарощування виробництва, інструментарій яких сьогодні має визначатися не командними рішеннями державної номенклатури, а ринковими функціями банківської системи.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ ПОПИТУ І ПРОПОЗИЦІЇ

С тійкі тенденції взаємодії сукупного попиту і пропозиції спричиняють відповідні взаємні зміни структурних параметрів українського ринку. Вічна ринкова задача “курки і яйця” хоча і не дає відповіді на питання, що є визначальним – попит чи пропозиція, проте підкреслює наявність жорсткого взаємозв'язку цих категорій. Перехід від падіння сукупного попиту у 1991–1992 рр. до його зростання у 1994–1998 рр. супроводжувалося майже синхронною зміною безпрецедентного падіння ВВП на позитивний його приріст. Однозначності тлумачення прямої синхронності піднесення української економіки і сукупного попиту перешкоджає факт скорочення його частки в НД (78.64%) за найвищих за останні роки позитивних темпів зміни ВВП у 2004 р. (див. таблицю 2).

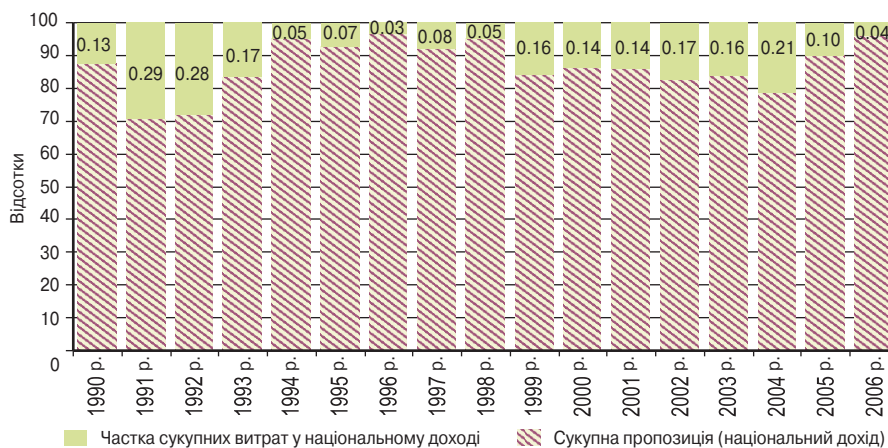
Розгляд динаміки змін відносної частки сукупного попиту в сукупній пропозиції вказує на джерело ускладнення закономірних залежностей (див. графік 1). Упродовж усього досліджуваного періоду, навіть за стабілізації (1998–1999 рр.) і найбільшого зростання (2000–2004 рр.), в Україні спостерігається постійне відставання сукупного попиту від сукупної пропозиції в 1.21 раза – з 78.6% до 95% (на 16.4 в. п.). При цьому попит домашніх господарств відносно національного доходу як сукупної пропозиції скоротився з 91.8% до 68.5% (на 23.3 в. п.), а попит підприємств як чисті інвестиції – зріс на 6.9 в. п. (з 3.2% до 10.1%), тобто підсумкова зміна сукупного попиту становила від'ємну величину –16.4 в. п. (–23.3 + 6.9). Суттєво змінюються тен-

денції періоду із 1998–2004 рр. до 2006 р., коли загальний споживчий попит у структурі національного доходу зріс до 95.91%. При цьому спостерігалось пожаття як з боку споживчого, так і з боку інвестиційного попиту (див. таблиці 1 і 2). Складові сукупного попиту (кінцевого – домашніх господарств та інвестиційного – підприємств) мали різні темпи змін, тенденції і природу, що слугує вагомою підставою для ініціювання відповідного поглибленого аналізу. Але вже на цьому рівні досліджень цілком зрозуміло, що скорочення споживчого попиту, падіння якого не змогла компенсувати інвестиційна його складова, суттєво позначилося на структурі доходів.

Пояснення ситуації в Україні знаходимо у працях послідовників Дж.М.Кейнса, які зазначають, що хронічна недостатність сукупного попиту породжена постійним бажанням більше зберігати, ніж інвестори хочуть витратити, і призводить до суттєвого зниження норми інвестицій. “Це дивне явище, яке отримало назву “парадоксу заощадливості”, на думку багатьох економістів, котрі вивчали досвід 1930-х років, є загрозою економічному процвітання. Перебільшене бажання зберігати так руйнує стимули до інвестування, що виробництво і доходи опускаються нижче тієї відмітки, на якій зберігачі можуть хоча б зберегти свій попередній бажаний рівень заощаджень” [19, с. 582].

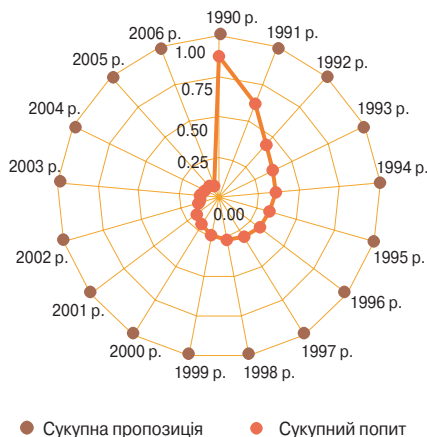
Прикладний зміст цього теоретичного положення пояснює дію моделі накопичення дефіциту сукупного попиту, характерну і для України: якщо сукупний попит у нашій країні в 1989 р. 100-відсотково збігався з сукупною пропозицією, то до кінця 2006 р. перерахунок його реальної зміни у фактичних пропорціях (див. графік 1) скоротився більш як у 12 разів – до 8.08% від своєї

Графік 1. Відносна частка сукупного попиту у сукупній пропозиції

МАКРОЕКОНОМІКА

Графік 2. Модель накопичення дефіциту сукупного попиту

початкової величини (див. графік 2).

Сформульований майже 80 років тому "парадокс заощадливості" має в Україні специфічні гіперболізовані форми, коли основними зберігачами є не домогосподарства, які в основному перебувають на межі зuboжіння, а власники капіталу, які не вкладають отриманий прибуток у власне виробництво. Довготривалий період "саботажу" підприємствами свого власного економічного інтересу в Україні призвів до фактичної стагнації споживчого та інвестиційного попиту і реальний ВВП, наприклад, 2006 р. становив не 537.7 млрд. грн., а лише 43.4 млрд. грн., що порівняно з 1990 р. відповідає скороченню не до 40%, а майже у 12 разів! Тобто офіційні показники відбивають досягнення рівноважного стану попиту і пропозиції не в реальному секторі економіки, а спотворені ціновими диспаритетами, маніпуляціями з переоцінкою власності, валютними курсами і монетарними вливаннями.

Згідно з положеннями теорії того ж Дж.М. Кейнса подолання загроз національному розвитку від надмірної ошадливості здійснюється державними інститутами: "Якщо приватний сектор не хоче інвестувати стільки, скільки потрібно для повної зайнятості, держава повинна вживати заходів для заповнення прогалини" [19, с. 583]. Однак *протилежне спрямування інституційних зрушень зумовлює небезпеку повномасштабного відтворення умов щойно зруйнованої формації і тому перетворює ліки в отруту*. Виникнення неприродної ситуації витіснення інвестиційного потенціалу за межі реального сектору української економіки пояснюється формуванням у незрілій, але вже реально існуючій системі ринкових господарських відносин стійких монопольних впливів.

ЕЛАСТИЧНІСТЬ ЦІН І ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТНІ

З погляду економістів-класиків, властива ринку еластичність цін і заробітної платні є передумовою забезпечення повної зайнятості і врівноваження сукупного попиту і пропозиції. Матеріальна складова сучасної української економіки сформувалась за тотального державного адміністрування розподільних процесів у господарській структурі, орієнтованого переважно на видобуток сировини, виробництво засобів виробництва, напівфабрикатів та енергоносіїв. Таке сполучення "стартових позицій" багато в чому визначає високу схильність вітчизняних ринків продукції і виробничих ресурсів до монополізації [9, с. 153–167], чим, у свою чергу, пояснюються стійкий опір зниженню цін і зростанню рівня оплати праці найманих працівників. А це перешкоджає подоланню хронічного відставання сукупного попиту від пропозиції, механізм дії якого формує відповідні макроекономічні пропорції пригнічення інноваційного відновлення виробництва та збільшення робочих місць.

Зростання заробітної плати в умовах монопольної поведінки безперешкодно переноситься на собівартість продукції, що збільшує доходи корпорацій (пропозицію) і пропорційно знижує купівельну спроможність у сфері споживання (попит). Така тенденція підтверджується зіставленням ваги показників оплати праці найманих працівників і чистого прибутку змішаного доходу у ВВП, початкове співвідношення між якими (2.5 у 1990 р.) спочатку зросло (3.9 у 1996 р.), а потім скоротилося до 1.5 і 1.9 відповідно у 2004 і 2006 рр. *Широкі можливості нарощування доходів в умовах монопольної поведінки на ринку повністю відсікають саму необхідність пошуку альтернатив інвестиційного нарощування виробничого потенціалу, що, у свою чергу, мінімізує ініціативу власників капіталу щодо розширення функцій фінансових механізмів у бік забезпечення переведення заощаджень в інвестиційний ресурс.*

ЗАОЩАДЖЕННЯ ТА ІНВЕСТИЦІЇ – АНАЛІЗ З ПОЗИЦІЇ КЛАСИКІВ

С тійке економічне зростання з максимальним використанням капіталу і за повної зайнятості економічно активного населення досягається врівноваженістю заощаджень та інвестицій шляхом коригування ста-

вок за депозитами та кредитами. За офіційними даними НБУ [20, с. 84–85], процентні ставки банків у національній валюті за кредитами після введення в обіг гривні (тобто після 1996 р.) знизилися в 4.7 раза, а в роки економічного зростання (після 2000 р.) – з 37.3% до 16.4%. Ставки за депозитами в цей же період знизилися у 4.3 раза, а у 2000–2006 рр. стабілізувалися на рівні приблизно 8.0%. Модель зіставлення взаємодії розрахованих вище вартісних параметрів національних заощаджень і чистих інвестицій у координатах реальних процентних ставок банків за кредитами і депозитами в національній валюті упродовж 2000–2006 рр. демонструє умови врівноваженого стану (див. графік 3).

Тенденції у змінах обраних параметрів засвідчують відповідні логарифмічні тренди:

– "% кредиту" = $-9.2211 \ln$ ("чисті інвестиції") + 116.11;

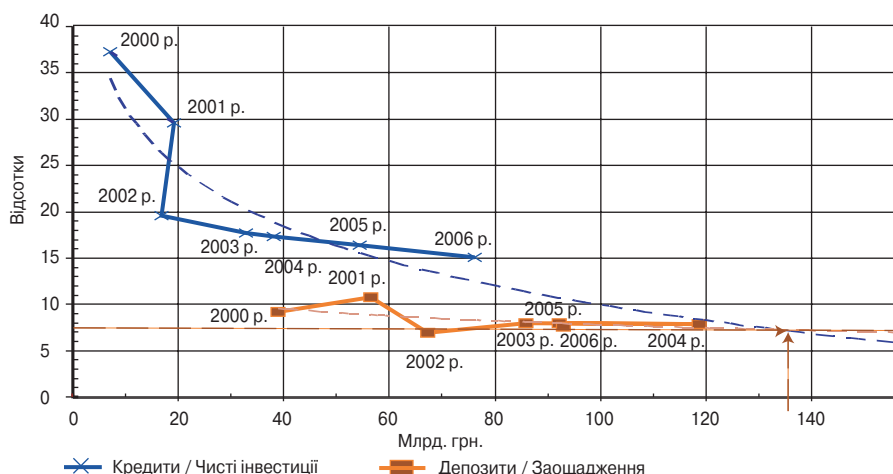
"% депозиту" = $-1.8778 \ln$ ("національні заощадження") + 29.413.

Точка перетину ліній трендів показує рівноважний стан у координатах процентних ставок за кредитами і депозитами (понад 7.0%) та національних заощаджень і чистих інвестицій (понад 135 млрд. грн.) і демонструє реальний вплив банківської системи України на реальний сектор економіки.

Розрив між показниками національних заощаджень у 2006 р. (див. таблицю 1) та врівноваженими показниками (93 і 135 млрд. грн.) дає змогу висловити припущення про те, що для забезпечення необхідного рівня інвестування процентна ставка за депозитами має дорівнювати 12% річних. Треба також урахувати, що перевищення (майже в 1.8 раза над розрахунковим) обсягу чистих інвестицій (76.181 млрд. грн.) майже дорівнює дворазовому перевищенню відсоткової ставки за кредитами. Збіг ліній "національні заощадження – % депозиту" з її трендом у точці перетину з лінією тренда "чисті інвестиції – % кредиту" (2004 р.) вказує на те, що основну увагу банківської системи України слід зосередити на кредитній політиці взаємодії з реальним сектором економіки.

Процентна ставка за кредитами відображає загальний стан взаємодії фінансового і реального секторів національної економіки. Виявлений нами розрив є наслідком прояву комплексу проблем, які зумовлюють небажання підприємців інвестувати кошти у розширення і модернізацію виробничих потужностей. Висока ставка відсот-

Графік 3. Модель рівноваги заощаджень та інвестицій в Україні

ка за кредит навіть за рівня інфляції у 12–14% може бути прийнятною лише за достатньо високої норми прибутку інвестицій. Важливим стримуючим чинником є місткість внутрішнього ринку, яка явно недостатня навіть для поглинання наявної сьогодні сукупної пропозиції (див. графік 3). Низький рівень заробітної платні середньостатистичного українця, переважну частку в споживчих витратах якого становлять продукти харчування і комунальні платежі, перешкоджають збільшенню норми чистого підприємницького прибутку.

ЗАОЩАДЖЕННЯ ТА ІНВЕСТИЦІЇ – КЕЙНСІАНСЬКИЙ ПІДХІД

Прихильники кейнсіанського підходу наполягають на пріоритетній залежності балансу “заощадження – інвестиції” не тільки і не так від процентної ставки за депозитами та кредитами, як від функції доходу. Залежність інвестиційного процесу від широкої сукупності чинників (норма прибутку на вкладений капітал, державна політика оподаткування, інфляційні процеси, законодавство) значно ускладнює методологію макроекономічного аналізу. У зв’язку з цим визначення параметрів повного використання інвестиційного потенціалу національної економіки України може бути здійснене за допомогою спрощеної моделі взаємозв’язку національного доходу з точкою збігу показників чистих інвестицій і національних заощаджень.

Зіставлення фіксованої величини чистих інвестицій рівня 2006 р. (див. таблицю 2) з динамікою національних заощаджень, розрахованих у цінах 2006 р. (див. таблицю 1), показує збіг при значенні показника національного доходу в межах 308 млрд. грн. Тут же слід зазначи-

ти досить високий ступінь відповідності величин національного доходу в 2005–2006 рр. з точками перетину реальних національних заощаджень (див. таблицю 1) і теоретично розрахованої в класичній моделі рівноважної величини чистих інвестицій (див. графік 4). Ця обставина підтверджує методологічну єдність запропонованого аналітичного інструментарію до макроекономічного аналізу інвестиційних процесів на основі модельного поєднання концептуальних положень класичного і кейнсіанського підходів.

Об’єктивний характер величини розриву між виявленими нами оптимальними, збалансованими з національними заощадженнями, і реальними чистими інвестиціями 2006 р., може бути підтверджений розрахунком у натуральних кількісних параметрах національної економіки України. Як видно на графіку, рівноваги чистих інвестицій і національних заощаджень у 2006 р. (78 млрд. грн.) було досягнуто за національного доходу 308 млрд. грн., що приблизно відповідає середині 2003 р. (288.8 млрд. грн. у 2002 р. та 327.0 млрд. грн. у 2003 р.), в якому оп-

лата праці найманих працівників становила приблизно 190.0 млрд. грн. (у цінах 2006 р.). За такого співвідношення врахованих нами показників у 2006 р. різниця між зазначеною у статистичних звітах кількістю зайнятих (20.73 млн.) і розрахунковою (15.21 млн.) становить 5.52 млн. працівників. Це значення майже відповідає чисельності офіційно зареєстрованих безробітних і працюючих поза межами національної економіки України.

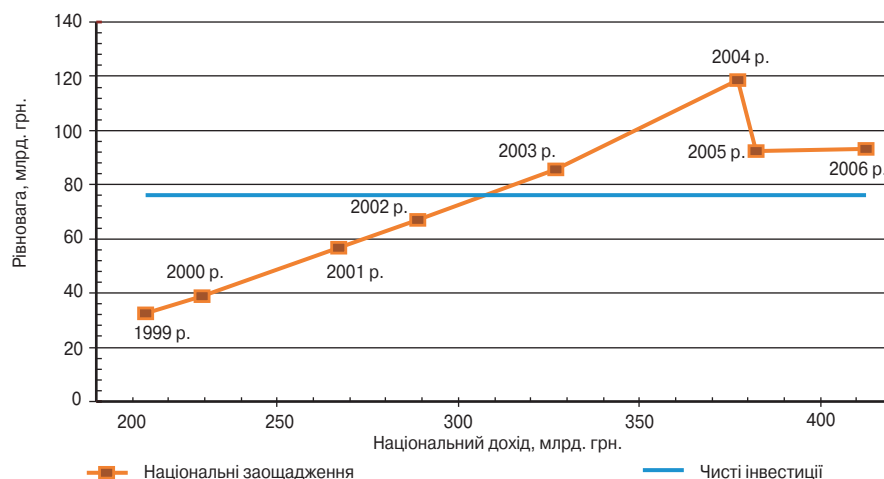
ВИСНОВКИ

Динамічні моделі попиту і пропозиції української економіки свідчать про гальмування ринкових перетворень через відсутність активної позиції банківських інститутів у питанні взаємодії заощаджень та інвестицій. Незважаючи на значні власні інвестиційні резерви, підприємства тривалий час перебувають у стані катастрофічної зношеності виробничих фондів і нестачі робочих місць. Відсутність ринкових фінансових стимулів до розгортання інвестиційних процесів призвела до скорочення сукупного попиту більш як у 12 разів.

За наявного стану законодавчого і ринкового регулювання інвестиційні процеси спотворюються таким чином, що статті амортизаційних відрахувань використовуються не для відтворення, а лиш як додаткова лазівка для знекровлення основних засобів і виведення надприбутку з виробничого процесу. За наявного рівня рівноваги кінцевого попиту домашніх господарств та інвестиційного попиту підприємств український ринок спроможний забезпечити зайнятість лише для 15.21 млн. працівників за чисельності працездатного населення у 20.73 млн.

Аналіз витоків інвестиційної складової становлення української економіки свідчить про відсутність як у класично-

Графік 4. Модель інвестиційної рівноваги української економіки

МАКРОЕКОНОМІКА • ВАЛЮТНИЙ РИНОК

му, так і в кейнсіанському підходах вичерпного інструментарію діагностики та методологічних засад виходу на рівень впевненого розвитку. Цим пояснюється непридатність добре опрацьованих закордонними практиками і теоретиками рецептів становлення ринкових відносин, потреба в яких визначається не так необхідністю у постановці стратегічної мети перетворень, як специфікою реверсного напрямку транзитивних зрушень в Україні.

Література

1. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку / Под общ. ред. А.Г. Милейковского. — М.: Прогресс, 1982. — С. 169
2. Бурда Майкл, Виплош Чарлз. Макроекономіка. Європейський контекст. / Переклад з англ. — К.: Основи, 1998. — С. 484.
3. Попов В.Ю. Парадокси українського ринку: міжгалузевий розподіл доходів // Статистика України. — 2007. — № 4. — С. 64—69.
4. Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 році. — К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2005. — 182 с.
5. Див., наприклад: Науменкова С.В., Міщенко С.В. Сучасна модель фінансової системи: порівняльний аналіз основних підходів // Фінанси України. — 2006. — № 6. — С. 44—56; Циганова Н.В., Шпанко А.С. Потенціал розвитку вітчизняного ринку інвестування // Фінанси України. — 2007. — № 8. — С. 100—108; Петрик О.
6. Гуцал І.С. Активізація інвестиційної діяльності банків — складова стабільного розвитку фінансової системи України / Розвиток фінансової системи України в умовах ринкових трансформацій: Збірник матеріалів ІІІ Всеукраїнської міжвузівської науково-практичної конференції вчених, викладачів та практичних працівників. — Т.1. — Вінниця: Книга-Вега, 2006. — С. 28—32.
7. Економіка України: підсумки перетворень та перспективи зростання / За ред. академіка НАН України В.М. Гейця. — Харків: Форт, 2000. — 432 с.
8. Національні заощадження та економічне зростання / За ред. д-ра екон. наук Б.Є. Кваснюка. — К.: Леся, 2000. — 301 с.
9. Конкурентоспроможність національної економіки / За ред. д-ра екон. наук Б.Є. Кваснюка. — К.: Фенікс, 2005. — 582 с.
10. Хейне Пол. Економічний образ мислення / Перевод с англ. — М.: Изд. "Новости", 1991. — 704 с.
11. Україна у цифрах у 2000 році: Короткий стат. довідник / Держкомстат України / За ред. О.Г. Осауленка; Відп. за вип. В.А. Головки. К.: Техніка, 2001. — С. 22—24.
12. Статистичний щорічник України за 2005 рік / Державний комітет статистики України / За ред. О.Г. Осауленка; Відп. за вип. В.А. Головки. — К.: Консультант, 2006. — С. 27—28.
13. Статистичний щорічник України за 2006 рік / Державний комітет статистики України / За ред. О.Г. Осауленка; Відп. за вип. В.А. Головки. — К.: Консультант, 2007. — С. 25—26;
14. Гриценко А., Кричевська Т. Монетарна стратегія: шлях до ефективної грошово-кредитної політики. Стаття перша. Необхідність і передумови формування монетарної стратегії як форми комунікації центральних банків // Вісник Національного банку України. — 2005. — № 11. — С. 8—17.
15. Компанієць С. Таргетування інфляції: питання політики та реалізації // Вісник Національного банку України. — 2005. — № 1. — С. 26—27.
16. Національні рахунки України за 2005 рік: Статистичний збірник. — К.: Державний комітет статистики України, 2007. — 372 с.
17. Національні рахунки України за 2006 рік: Статистичний збірник. — К.: Державний комітет статистики України, 2008. — 225 с.
18. Попова В.В. Попов В.Ю. Підсумки та напрями інвестиційної політики в Україні // Економіка України. — 2007. — № 5. — С. 35—42.
19. Хейне Пол. Економічний образ мислення / Перевод с англ. — М.: Изд. "Новости", 1991. — 704 с.
20. Показники діяльності банківської системи України // Бюлетень Національного банку України. — 2007. — № 1 (166). — 162 с.

ОФІЦІЙНИЙ КУРС ГРИВНІ ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТ, ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ ОДИН РАЗ НА МІСЯЦЬ (за вересень 2008 року)*

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	100 левів (Болгарія)	365.9670
2	986 BRL	100 бразильських реалів	298.6564
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	159.2828
4	410 KRW	1000 вонів Республіки Корея	4.4795
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	2.9209
6	981 GEL	100 грузинських ларі	342.9370
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	62.0661
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	90.1308
9	376 ILS	100 ізраїльських нових шекелів	135.4986
10	356 INR	1000 індійських рупій	110.7462
11	364 IRR	1000 іранських ріалів	0.5046
12	368 IQD	100 іракських динарів	0.4089
13	417 KGS	100 киргизьких сомів	13.9426
14	414 KWD	100 кувейтських динарів	1811.4766
15	422 LBP	1000 ліванських фунтів	3.2144

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
16	434 LYD	100 лівійських динарів	400.1404
17	484 MXN	100 мексиканських нових песо	47.7771
18	496 MNT	10000 монгольських тугриків	42.0999
19	554 NZD	100 новозеландських доларів	341.5203
20	586 PKR	100 пакистанських рупій	6.3717
21	604 PEN	100 перуанських нових сол	164.5399
22	642 ROL	100 румунських лейв	201.3555
23	682 SAR	100 саудівських ріялів	129.2049
24	760 SYP	100 сирійських фунтів	9.4967
25	901 TWD	100 нових тайваньських доларів	15.3905
26	972 TJS	100 таджицьких сомони	141.7327
27	952 XOF	1000 франків КФА	10.8647
28	152 CLP	1000 чилійських песо	9.3339
29	191 HRK	100 хорватських кун	99.9244
30	255	100 доларів США за розр. із Індією	387.6560

* Курс встановлено з 01.09.2008 р.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

Офіційний курс гривні який встановлюється Національним банком

№ п/п	Код валюти	Назва валюти						
			01.09.2008 р.	02.09.2008 р.	03.09.2008 р.	04.09.2008 р.	05.09.2008 р.	
1	036 AUD	100 австралійських доларів	418.4270	413.5620	404.7606	403.9034	405.5352	
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	887.0653	873.1348	866.0318	861.2930	864.3437	
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	595.7954	595.4545	595.5427	595.5433	595.6404	
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0230	0.0230	0.0230	0.0230	0.0230	
5	208 DKK	100 датських крон	95.7479	95.0368	94.4134	93.9422	94.2465	
6	840 USD	100 доларів США	484.6200	484.7000	485.0100	485.0700	485.0300	
7	233 EEK	100 естонських крон	45.6385	45.2929	44.9964	44.7694	44.9114	
8	352 ISK	100 ісландських крон	5.8364	5.7767	5.7628	5.7113	5.7024	
9	124 CAD	100 канадських доларів	460.4046	454.7192	454.7184	451.9288	457.9715	
10	398 KZT	100 казахстанських тенге	4.0540	4.0547	4.0536	4.0500	4.0524	
11	428 LVL	100 латвійських латів	1015.0499	1007.0767	1000.3417	995.5793	997.8862	
12	440 LTL	100 литовських літів	206.8141	205.2479	203.9042	202.8758	203.5193	
13	498 MDL	100 молдовських лейв	50.1719	50.1692	50.2263	50.2627	50.2169	
14	578 NOK	100 норвезьких крон	89.8958	88.9910	87.9336	87.4410	87.5980	
15	985 PLN	100 польських злотих	213.1096	212.1796	209.9733	207.8913	207.5344	
16	643 RUB	10 російських рублів	1.9719	1.9650	1.9621	1.9501	1.9236	
17	702 SGD	100 сингапурських доларів	342.5538	340.5805	338.4647	337.2603	339.6054	
18	703 SKK	100 словацьких крон	23.5393	23.3618	23.2433	23.1299	23.2086	
19	792 TRL	100 турецьких лір	410.0417	409.2867	408.1868	399.9370	397.4612	
20	795 TMM	10000 туркменських манатів	3.4008	3.4014	3.4036	3.4040	3.4037	
21	348 HUF	1000 угорських форинтів	30.0441	29.8140	29.5517	29.3276	29.4354	
22	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.3668	0.3664	0.3667	0.3667	0.3667	
23	203 CZK	100 чеських крон	28.8695	28.5585	28.3339	28.2478	28.3557	
24	752 SEK	100 шведських крон	75.6601	74.9070	74.4072	73.9998	74.0952	
25	756 CHF	100 швейцарських франків	441.7765	441.1603	437.4009	436.4421	438.2360	
26	156 CNY	100 юанів женьмінбі (Китай)	70.9025	71.0121	70.9111	70.8811	70.9473	
27	392 JPY	1000 японських єн	44.5692	44.9328	44.5567	44.6883	44.8272	
28	978 EUR	100 євро	714.0876	708.6799	704.0405	700.4896	702.7115	
29	960 XDR	100 СПЗ	760.7933	760.9189	754.8500	752.9839	754.5183	
			16.09.2008 р.	17.09.2008 р.	18.09.2008 р.	19.09.2008 р.	20.09.2008 р.	
1	036 AUD	100 австралійських доларів	391.3384	385.4028	385.3786	391.6856	391.6856	
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	864.7447	867.8451	867.7865	885.5822	885.5822	
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	597.6472	596.0315	595.9582	596.9850	596.9850	
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0230	0.0229	0.0229	0.0230	0.0230	
5	208 DKK	100 датських крон	92.0660	92.8005	92.4973	94.3013	94.3013	
6	840 USD	100 доларів США	485.1700	485.1100	485.1100	485.1100	485.1100	
7	233 EEK	100 естонських крон	43.8794	44.2337	44.1003	44.9623	44.9623	
8	352 ISK	100 ісландських крон	5.2923	5.3076	5.1905	5.2251	5.2251	
9	124 CAD	100 канадських доларів	453.4769	452.8603	454.6787	457.1192	457.1192	
10	398 KZT	100 казахстанських тенге	4.0603	4.0602	4.0544	4.0476	4.0476	
11	428 LVL	100 латвійських латів	974.4026	981.1546	977.5046	994.0745	994.0745	
12	440 LTL	100 литовських літів	198.8427	200.4479	199.8437	203.7496	203.7496	
13	498 MDL	100 молдовських лейв	49.9110	49.6388	49.3886	49.1495	49.1495	
14	578 NOK	100 норвезьких крон	83.9013	83.9324	83.2353	84.4140	84.4140	
15	985 PLN	100 польських злотих	205.0057	203.4410	206.0993	210.3221	210.3221	
16	643 RUB	10 російських рублів	1.9106	1.9019	1.9006	1.9076	1.9076	
17	702 SGD	100 сингапурських доларів	337.5106	339.1016	337.9140	339.5630	339.5630	
18	703 SKK	100 словацьких крон	22.6813	22.8720	22.8068	23.2372	23.2372	
19	792 TRL	100 турецьких лір	384.3068	380.2156	383.2170	379.4534	379.4534	
20	795 TMM	10000 туркменських манатів	3.4047	3.4043	3.4043	3.4043	3.4043	
21	348 HUF	1000 угорських форинтів	28.4976	28.4466	28.5262	29.0525	29.0525	
22	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.3658	0.3657	0.3657	0.3657	0.3657	
23	203 CZK	100 чеських крон	28.2386	28.7539	28.7449	29.3556	29.3556	
24	752 SEK	100 шведських крон	71.8772	71.7893	71.7837	73.2857	73.2857	
25	756 CHF	100 швейцарських франків	431.7198	437.4053	433.4027	444.1890	444.1890	
26	156 CNY	100 юанів женьмінбі (Китай)	70.8792	70.8291	70.9540	70.9845	70.9845	
27	392 JPY	1000 японських єн	45.8106	46.7418	45.9218	46.2955	46.2955	
28	978 EUR	100 євро	686.5641	692.1064	690.0205	703.5065	703.5065	
29	960 XDR	100 СПЗ	751.9218	752.1832	751.4107	759.9996	759.9996	

ВАЛЮТНИЙ РИНОК

щодо іноземних валют, України щоденно (за вересень 2008 року)

Офіційний курс										
	06.09.2008 р.	07.09.2008 р.	08.09.2008 р.	09.09.2008 р.	10.09.2008 р.	11.09.2008 р.	12.09.2008 р.	13.09.2008 р.	14.09.2008 р.	15.09.2008 р.
	405.5352	405.5352	392.4883	397.5184	394.6523	389.8287	385.8249	385.8249	385.8249	391.2867
	864.3437	864.3437	853.9398	854.2311	854.5231	852.6167	851.4286	851.4286	851.4286	857.1745
	595.6404	595.6404	594.8982	595.4462	594.8259	594.9356	594.7175	594.7175	594.7175	594.9724
	0.0230	0.0230	0.0230	0.0230	0.0230	0.0230	0.0230	0.0230	0.0230	0.0230
	94.2465	94.2465	92.6883	92.4707	92.0197	91.6940	90.6752	90.6752	90.6752	91.5334
	485.0300	485.0300	485.0800	485.1100	485.1400	485.1700	485.2300	485.2300	485.2300	485.2000
	44.9114	44.9114	44.1689	44.0693	43.8550	43.7027	43.2119	43.2119	43.2119	43.6186
	5.7024	5.7024	5.4818	5.5617	5.3907	5.3004	5.2871	5.2871	5.2871	5.3311
	457.9715	457.9715	454.8463	456.9183	456.5416	453.1469	452.2538	452.2538	452.2538	453.8989
	4.0524	4.0524	4.0552	4.0554	4.0557	4.0563	4.0574	4.0574	4.0574	4.0609
	997.8862	997.8862	981.5274	979.5928	974.6904	970.6155	959.0347	959.0347	959.0347	968.8846
	203.5193	203.5193	200.1545	199.7032	198.7320	198.0418	195.8177	195.8177	195.8177	197.6605
	50.2169	50.2169	50.2122	50.1893	50.1737	50.1685	50.1058	50.1058	50.1058	49.9727
	87.5980	87.5980	86.3166	86.2189	85.4204	84.8385	83.5025	83.5025	83.5025	84.0858
	207.5344	207.5344	201.2972	198.5989	198.8069	196.7483	197.5629	197.5629	197.5629	202.7276
	1.9236	1.9236	1.9056	1.9203	1.8965	1.8970	1.8819	1.8819	1.8819	1.8878
	339.6054	339.6054	337.5634	339.9238	339.1065	338.0790	335.6764	335.6764	335.6764	337.7121
	23.2086	23.2086	22.8227	22.7645	22.6725	22.5937	22.3289	22.3289	22.3289	22.5539
	397.4612	397.4612	391.3548	397.2207	396.6829	391.0996	382.2043	382.2043	382.2043	387.6639
	3.4037	3.4037	3.4041	3.4043	3.4045	3.4047	3.4051	3.4051	3.4051	3.4049
	29.4354	29.4354	28.5635	28.5996	28.6829	28.3275	28.0361	28.0361	28.0361	28.4842
	0.3667	0.3667	0.3667	0.3662	0.3663	0.3663	0.3663	0.3663	0.3663	0.3663
	28.3557	28.3557	27.8420	27.6500	27.7044	27.5170	27.4511	27.4511	27.4511	27.9294
	74.0952	74.0952	72.9086	72.8965	72.4707	71.8918	71.0695	71.0695	71.0695	71.7097
	438.2360	438.2360	434.9783	429.5635	428.9978	429.3060	426.3855	426.3855	426.3855	426.6048
	70.9473	70.9473	70.8952	70.8881	70.9467	70.9467	70.8728	70.8728	70.8728	70.8837
	44.8272	44.8272	45.6047	44.6532	44.8778	45.4291	45.4718	45.4718	45.4718	45.2245
	702.7115	702.7115	691.0935	689.5354	686.1820	683.7986	676.1195	676.1195	676.1195	682.4823
	754.5183	754.5183	750.1836	748.7178	748.5342	747.1303	744.3434	744.3434	744.3434	747.7500
	21.09.2008 р.	22.09.2008 р.	23.09.2008 р.	24.09.2008 р.	25.09.2008 р.	26.09.2008 р.	27.09.2008 р.	28.09.2008 р.	29.09.2008 р.	30.09.2008 р.
	391.6856	394.5092	405.3489	408.4317	406.6230	408.5929	408.5929	408.5929	402.8901	395.9721
	885.5822	877.1604	892.3818	899.5721	901.0522	902.3610	902.3610	902.3610	895.4577	876.3725
	596.9850	596.4589	598.0150	601.1763	601.6464	602.2173	602.2173	602.2173	602.4414	602.4290
	0.0230	0.0230	0.0230	0.0230	0.0230	0.0230	0.0230	0.0230	0.0230	0.0230
	94.3013	92.5734	94.7497	95.8732	95.7049	95.8003	95.8003	95.8003	95.3860	93.4956
	485.1100	485.1000	485.0500	485.5100	486.0100	486.1700	486.1700	486.1700	486.1100	486.1000
	44.9623	44.1366	45.1706	45.7099	45.6296	45.6757	45.6757	45.6757	45.4837	44.5787
	5.2251	5.2528	5.4084	5.1324	5.1029	5.2055	5.2055	5.2055	5.0642	4.8647
	457.1192	455.7136	461.7879	469.5101	469.5486	470.0230	470.0230	470.0230	469.8079	467.2147
	4.0476	4.0492	4.0515	4.0561	4.0589	4.0589	4.0589	4.0589	4.0577	4.0573
	994.0745	974.8565	998.2576	1010.1762	1007.9750	1008.7084	1008.7084	1008.7084	1004.8927	984.3422
	203.7496	200.0082	204.6937	207.1376	206.7738	206.9827	206.9827	206.9827	206.1124	202.0114
	49.1495	48.4858	47.4860	46.9500	46.7646	46.7867	46.7867	46.7867	46.7890	46.8499
	84.4140	83.6266	86.5340	87.0608	86.4449	86.4067	86.4067	86.4067	86.0746	83.9558
	210.3221	209.0032	213.9771	215.9696	214.6181	214.0051	214.0051	214.0051	211.5218	206.1185
	1.9076	1.9034	1.9195	1.9431	1.9386	1.9526	1.9526	1.9526	1.9427	1.9254
	339.5630	337.9770	341.8624	343.6832	341.9294	342.0291	342.0291	342.0291	341.2280	339.2864
	23.2372	22.8105	23.3333	23.6158	23.5627	23.5943	23.5943	23.5943	23.4943	23.0162
	379.4534	386.2351	390.5650	390.9291	390.8621	393.1510	393.1510	393.1510	391.7997	386.3009
	3.4043	3.4042	3.4039	3.4071	3.4106	3.4117	3.4117	3.4117	3.4113	3.4112
	29.0525	28.7793	29.4572	29.7135	29.5827	29.6851	29.6851	29.6851	29.5726	28.7489
	0.3657	0.3657	0.3652	0.3655	0.3659	0.3660	0.3660	0.3660	0.3660	0.3655
	29.3556	28.4873	29.3569	29.6237	29.3456	29.2730	29.2730	29.2730	29.1236	28.3481
	73.2857	72.4016	74.1156	74.5595	74.0342	73.8074	73.8074	73.8074	73.4660	71.9010
	444.1890	432.2932	442.0605	449.0800	447.5887	448.2375	448.2375	448.2375	448.1800	440.2050
	70.9845	70.9730	71.0175	71.2568	71.2239	71.3172	71.3172	71.3172	70.9805	70.9791
	46.2955	45.1276	45.5391	46.0176	45.8924	45.8386	45.8386	45.8386	46.1730	45.7981
	703.5065	690.5884	706.7664	715.2048	713.9487	714.6699	714.6699	714.6699	711.6650	697.5049
	759.9996	751.2602	761.1003	767.4834	764.8642	765.4967	765.4967	765.4967	763.5735	756.9658

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

**Олександр
Костюк**

Доцент кафедри міжнародної економіки Української академії банківської справи НБУ. Кандидат економічних наук

У сучасних умовах господарювання важлива роль в організації діяльності банків належить корпоративному управлінню. Для українських банків актуальною залишається проблема формування внутрішніх інститутів, зокрема кодексів корпоративного управління, які відповідали б міжнародним принципам та враховували українську ментальність.

Досліджуючи практику реалізації кодексів корпоративного управління українськими банками, автор доходить висновку, що ці кодекси є не досить ефективними, щоб сприяти розвитку корпоративного управління в банках. Зокрема, вони містять чимало термінологічних прогалин, які стосуються таких понять, як “незалежний директор”, “комітети наглядової ради”, “інсайдерська інформація” тощо.

Дослідження/

Концептуальні засади розробки кодексів корпоративного управління в банках

Метою багатьох українських банків є одержання доступу до більших обсягів дешевого капіталу. Це корисно як для банків, так і для економіки та суспільства в цілому. На шляху до досягнення цієї мети вкрай важливо вдосконалити рівень корпоративного управління. Його розвиток має базуватися на відповідній концепції, тобто системі принципів. Саме кодекс корпоративного управління окреслює ці принципи.

Аналізуючи кодекси корпоративного управління комерційних банків України, доходимо важливого висновку: переважна більшість вітчизняних банків прагне використовувати модель стейкхолдера. В їхніх кодексах зазначається, що корпоративне управління — це система відносин між учасниками банку, членами його органів управління та контролю, клієнтами, контрагентами та іншими зацікавленими в діяльності установи особами, а також органами державної влади, — що цілком відповідає європейським засадам корпоративного банківського управління.

Однак прогалини кодексів у комерційних банках України теж варті уваги, і пильної уваги. Їх слід проаналізувати детально.

НЕЗАЛЕЖНІ ДИРЕКТОРИ НАГЛЯДОВОЇ РАДИ

Лише кілька вітчизняних банків у кодексах корпоративного управління вживають термін “незалежний директор”. Але його розуміння, у кращому разі, зводиться до загальних слів про важливість включення незалежного директора до складу наглядової ради банку. Можливо, не враховане у кодексах, це питання розкривається у відповідних внутрішніх документах банків, а саме: у Положенні “Про наглядову раду” та Положенні “Про незалежного директора”? На жаль, ні. У першому положенні знаходимо лише побіжну згадку про незалежного директора як бажаного члена наглядової ради. Стосовно ж

другого (Положення “Про незалежного директора”), то воно у вітчизняних банках відсутнє взагалі. Такі важливі складові цього поняття, як критерії незалежності, процедури підбору, винагородження незалежних директорів залишаються поза увагою вітчизняних комерційних банків, тому й не враховуються у їхніх кодексах корпоративного управління. Вимога щодо квоти незалежних директорів у складі наглядової ради, чітко сформульована в актах у більшості країн світу, в Україні має тільки рекомендаційний характер і міститься в деяких документах, зокрема, Національному Кодексу корпоративного управління та постанові Правління НБУ № 98 від 28 березня 2007 року. Кодекси українських банків узагалі ігнорують цю складову ефективного корпоративного управління. Частку незалежних директорів у складі ради не визначає жоден із вітчизняних банків.

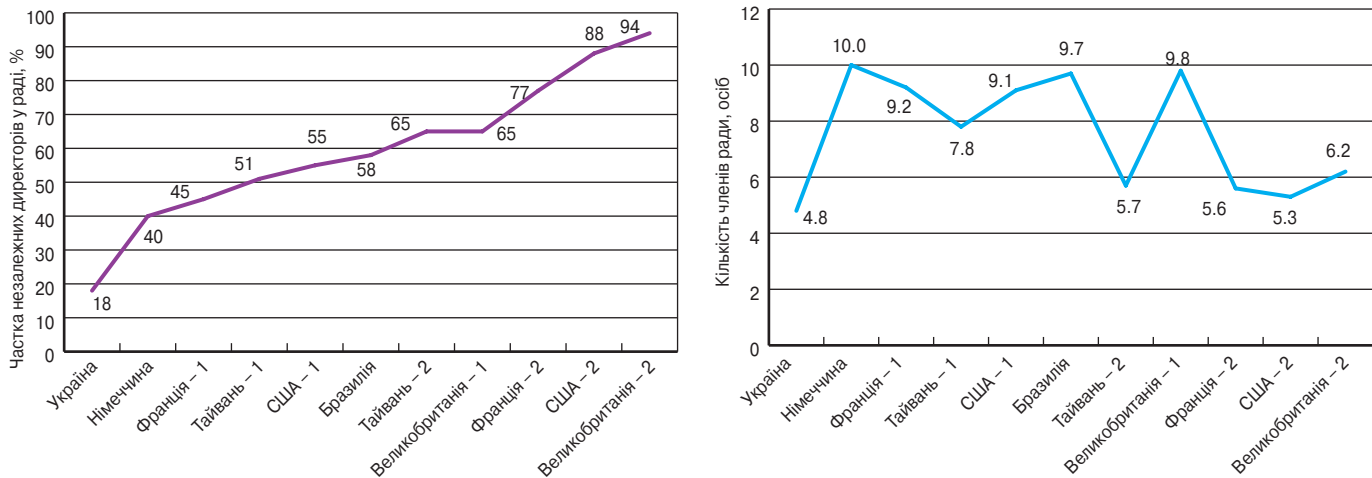
Невизначеність наших банків у питанні щодо участі в наглядовій раді незалежних директорів робить Україну аутсайдером у змаганні за найвищі стандарти корпоративного управління. Парадоксально, але за найменшого складу наглядової ради (4–5 осіб) вітчизняні банки мають найменшу частку незалежних директорів у раді (20 відсотків), тобто менше одного незалежного директора у розрахунку на наглядову раду.

КОМІТЕТИ НАГЛЯДОВОЇ РАДИ

Інформація про таку важливу складову наглядової ради, як її комітети, в кодексах корпоративного управління українських банків майже відсутня. А проте, саме комітети забезпечують вивчення питань порядку денного засідань наглядової ради, складають проекти рішень та систематизують інформацію щодо окремих напрямів її роботи. Як правило, кодекси корпоративного управління в українських банках містять лише перелік комітетів, які функціону-

БАНКИ УКРАЇНИ

Графік 1. Частка незалежних директорів та розмір наглядових рад банків у країнах світу

В Україні, Німеччині та Бразилії – наглядова рада, у Великобританії, США Франції й Тайвані – рада директорів.

Джерела даних: [5, 7, 8, 11, 12].

ють у раді. Найпопулярнішими є комітети з управління ризиками та аудиту. В кодексах зазначається, що комітети є важливим механізмом реалізації наглядовою радою своїх обов'язків, але при цьому в них не міститься відповідей на питання щодо процедури обрання членів комітетів, оцінки їх праці, визначення розміру їх винагороди, а головне – щодо ролі незалежних директорів у роботі комітетів. Деякі банки наголошують на важливості створення комітету з аудиту, однак про незалежність його членів у кодексах не йдеться взагалі.

На підставі графіка 2 можна зробити висновок: чим більше незалежних директорів у раді, тим більше функціонує в ній комітетів. Це пояснюється тим, що головне завдання незалежного директора полягає у виконанні ним фідучіарних обов'язків саме шляхом роботи у рамках відповідних комітетів ради [2]. З іншого боку, законодавство багатьох країн світу вима-

гає від банків, щоб комітети ради склалися переважно з незалежних директорів [12]. В Україні такі вимоги відсутні, а фідучіарні обов'язки через високу концентрацію власності виконуються здебільшого формально.

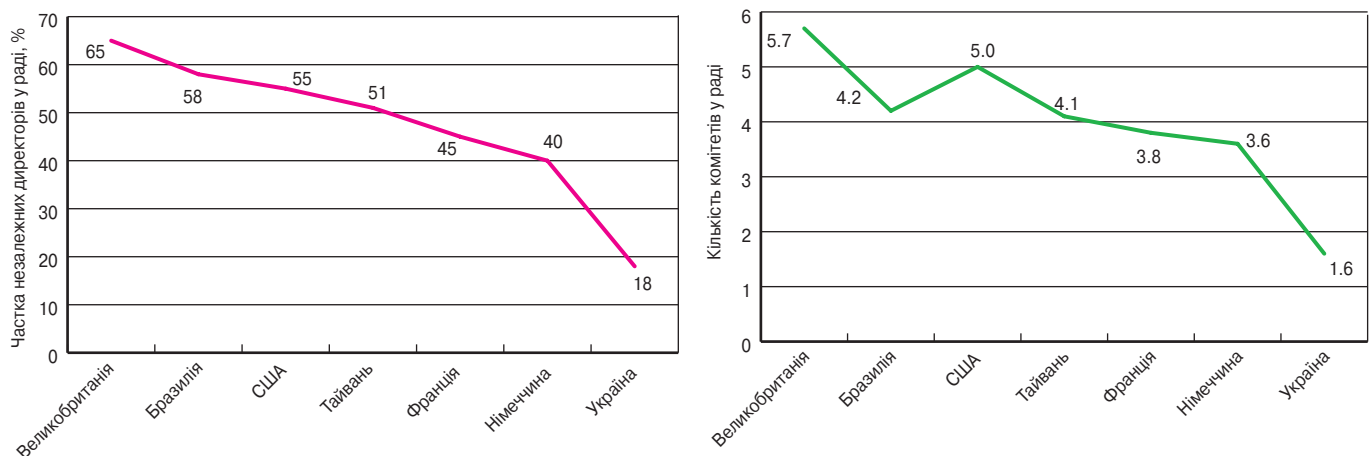
Варто зазначити, що основну проблему щодо створення комітетів окреслив НБУ в постанові № 98 від 28 березня 2007 року. Вона полягає у надто малій чисельності членів наглядових рад банків – 4–5 осіб замало, щоб створити ефективно діючі комітети. Разом з тим невизначеність Національного банку України у питанні оптимального розміру рад у банках призводить до вельми суперечливих рекомендацій (навіть з боку НБУ) щодо створення комітетів у радах комерційних банків.

Так, посилаючись на зазначену вище постанову Правління НБУ, з огляду на малий склад наглядових рад в українських банках, функції комітету з управління ризиками можуть бути пе-

редані аудиторському комітету наглядової ради. Водночас міжнародна практика організації роботи комітету з аудиту взагалі не допускає делегування йому навіть другорядних повноважень інших комітетів. Це пояснюється специфікою діяльності аудиторського комітету. Зокрема, НБУ рекомендує передати комітету з аудиту функцію щодо розробки та рекомендації наглядовій раді на затвердження управлінської структури з питань управління ризиками, що включають чітке делегування повноважень та відповідальності на кожному рівні управління банку (пункт 5.8 постанови НБУ). Крайні ж світові стандарти корпоративного управління ні в якому разі не допускають перекладання відповідальності за будь які дії з планування оргструктури банку на комітет з аудиту, бо це може зашкодити незалежній діяльності останнього [12].

НБУ рекомендує також іншим комітетам ради комерційних банків не властиві

Графік 2. Частка незалежних директорів та кількість комітетів у наглядових радах банків

Джерела даних: [5, 7, 8, 10, 11, 12].

для них функції. Зокрема, комітет з корпоративного управління та призначень, на думку НБУ, має відповідати за перегляд винагород для членів наглядової ради, правління та іншого керівного складу банку і забезпечення того, щоб винагорода відповідала культурі, цілям, стратегії банку та загальній ситуації на ринку (пункт 5.9 постанови НБУ). Водночас у міжнародній практиці зазначену функцію виконує комітет з винагород і призначень, а не комітет з корпоративного управління та призначень. Загалом останній має забезпечувати керівні органи відповідними внутрішніми положеннями, які формують систему корпоративного управління в банку, а не займатися ще й призначеннями посадових осіб. На жаль, у зазначеній постанові НБУ про цю вкрай важливу функцію комітету з корпоративного управління не згадано взагалі.

Плутанина щодо назв та функцій комітетів наглядової ради свідчить про те, що в банківському секторі України все ще немає чіткого системного бачення комітетів у радах.

РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО ВИНАГОРОДИ ПОСАДОВИХ ОСІБ БАНКУ

Інформація про винагороди за виконання своїх обов'язків посадовими особами банку відсутня в кодексах вітчизняних банків. Така практика не відповідає міжнародним принципам корпоративного управління, зокрема принципам прозорості і підзвітності. У банках англо-саксонської моделі корпоративного управління (США, Великобританії, Австралії та інших країн) розкриття інформації про розмір і структуру винагороди виконавчих директорів є звичайним явищем [3]. Головний виконавчий директор, президент, фінансовий директор та директор з питань операційної діяльності повинні у звітах компанії надавати таку інформацію. Навіть у Німеччині, де прозорість структури власності й управління в банках залишають бажати кращого, банки зобов'язані публікувати у річних звітах дані про розмір та структуру винагороди п'яти найвищих за рангом членів виконавчого органу — правління [14].

Варто зазначити, що інформація про розмір та структуру винагороди виконавчих директорів банків у більшості зарубіжних країн друкується у відповідних стандартних формах і надсилається всім без винятку акціонерам компанії перед зборами акціонерів. Кожен бажачий, навіть якщо він не є акціонером, може звернутися до бан-

ку і також отримати таку інформацію, причому безплатно. Зокрема, це практикується у банках США, Великобританії, Канади та Австралії [12].

На жаль, розкриття інформації щодо винагороди посадових осіб банків України не носить навіть рекомендаційний характер у відповідних законодавчих актах та кодексах. Це означає, що ні дрібні власники банку, ні стейкхолдери (трудовий колектив, представники громадських організацій тощо) не мають доступу до інформації про матеріальне заохочення керівників банку.

ЗАХИСТ ПРАВ МІНОРИТАРНИХ АКЦІОНЕРІВ

Більшість вітчизняних банків наголошує на проведенні політики найбільшого сприяння участі міноритарних учасників в управлінні банком та захисті їхніх прав. Та при цьому мало які кодекси містять реальні механізми участі й захисту прав міноритарних акціонерів. Лише кодекси деяких банків містять певні механізми захисту, але вони є досить алегоричними. Так, у випадках, передбачених законодавством, міноритарні акціонери мають право вимагати обов'язкового викупу банком акцій за справедливою ціною, якщо вони, міноритарні акціонери, голосували "проти" деяких прийнятих загальними зборами акціонерів банку рішень, які обмежують їх права. Ця правова норма закладена у Законі України "Про акціонерні товариства", котрий розглядався Верховною Радою протягом останніх семи років і прийнятий тільки у вересні 2008 р. Інші складові системи корпоративного права в Україні такої норми не містять узагалі.

Право на надійну та ефективну реєстрацію і підтвердження права власності на акції банку також можна було б вважати механізмом захисту прав дрібних власників. У кодексах зазначається, що відповідно до статуту банку прийняття рішення про передачу ведення реєстру власників іменних цінних паперів віднесено до виключної компетенції загальних зборів акціонерів. Однак міноритарні акціонери не мають можливості впливати на вибір реєстратора та умови договору між банком і реєстратором. На практиці таке право є лише у великих власників, які володіють контрольним пакетом акцій банку.

ІНСАЙДЕРСЬКА ІНФОРМАЦІЯ

У кодексах майже всіх банків зазначається, що банк постійно розробляє та впроваджує необхідні внутрішні

механізми для запобігання неправомірному використанню інформації, яка стала відомою посадовим особам (інсайдерам банку) в ході виконання ними своїх функціональних обов'язків. Та водночас не пояснюється, які ж саме механізми використовуються банком у цьому напрямі. Можливо, йдеться про механізми системи внутрішнього корпоративного контролю. До них належать відділ внутрішнього аудиту, формально підпорядкований наглядовій раді, який здійснює оперативний контроль за діяльністю правління банку; ревізійна комісія, підпорядкована акціонерам банку, котра здійснює системний контроль за фінансово-господарською діяльністю правління; комітет з аудиту в рамках наглядової ради, що спрямований на стратегічний контроль. Усі ці механізми системи внутрішнього корпоративного контролю багато в чому повторюють функції один одного, а проте не контролюють використання посадовими особами банку інсайдерської інформації.

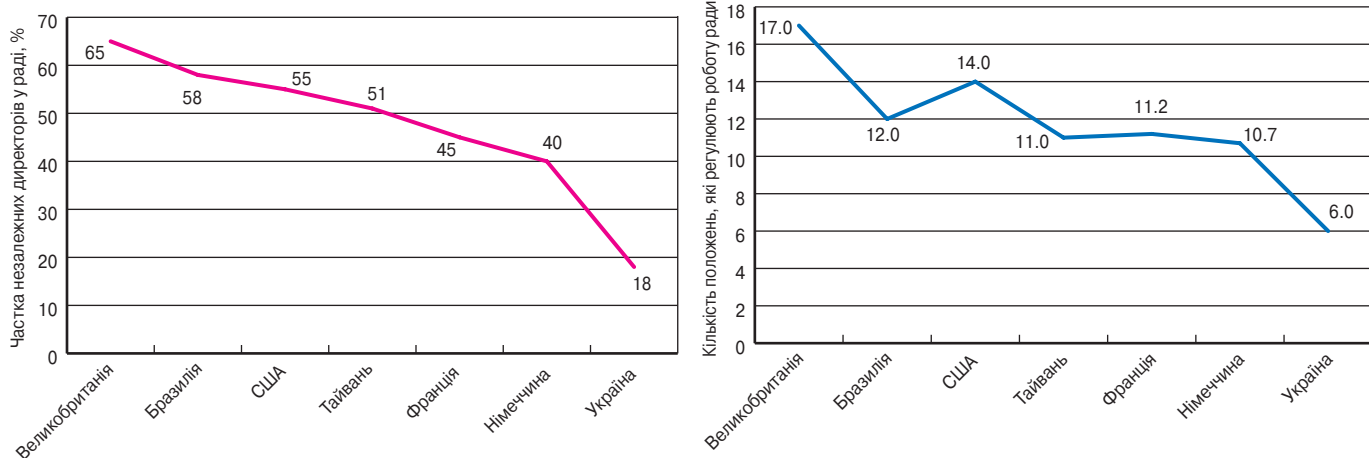
Очевидно, прагнення деяких банків вирішити проблему неправомірного використання інсайдерської інформації, деклароване в кодексі, має бути підкріплене відповідними внутрішніми положеннями банку, наприклад, Положенням "Про відповідальність посадових осіб банку за використання інсайдерської інформації". Але таких положень в українських банках немає. У кращому разі розроблено Положення "Про відповідальність посадових осіб", де термін "інсайдерська інформація" не фігурує. Мало того, — кодекси банків узагалі не містять визначення терміна "інсайдерська інформація". Тому навіть якщо на органи внутрішнього корпоративного контролю буде покладено обов'язок контролювати це питання, їх спроба буде невдалою саме через брак належної документарної бази. До всього не визначено механізми контролю за діяльністю посадових осіб — членів наглядової ради. Ні служба внутрішнього аудиту, формально підпорядкована наглядовій раді, ні ревізійна комісія, підпорядкована акціонерам банку, не контролюють діяльність тієї частини посадових осіб, які працюють у правлінні банку.

ВНУТРІШНІ ДОКУМЕНТИ БАНКУ

Кількість внутрішніх положень, які регламентують діяльність органів корпоративного управління в банках, є недостатньою для організації ефективного корпоративного управління. До того ж посилення на ці положення в кодексах є малозмістов-

БАНКИ УКРАЇНИ

Графік 3. Частка незалежних директорів у наглядовій раді та кількість положень, які регламентують роботу органів корпоративного управління в банку

Джерела даних: [5, 7, 8, 10, 12].

ним. Як правило, у посиланні наголошується на важливості внутрішніх положень банку, які перелічуються вибірково або не вказуються взагалі. Здебільшого в переліку містяться положення “Про збори акціонерів”, “Про наглядову раду”, “Про правління”, “Про ревізійну комісію”, “Про відповідальність посадових осіб”. Такі важливі документи з корпоративного управління, як положення “Про комітети наглядової ради”, “Про незалежних директорів наглядової ради”, “Про заробітну плату членів правління”, “Про інсайдерську інформацію” та інші, у кодексах корпоративного управління вітчизняних банків не згадуються через відсутність цих положень у банках.

Зауважимо з посиланням на графік 3, що одним із головних факторів впливу на кількість положень із корпоративного управління є частка незалежних директорів у раді. Зростання цієї частки супроводжується збільшенням кількості положень, що є результатом об’єктивного бачення незалежними директорами проблем корпоративного управління в банку.

НЕДОПУЩЕННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ

Контроль з метою попередження у банку конфлікту інтересів, який може зашкодити його надійній роботі та подальшому існуванню, здійснює наглядова рада банку. Саме так визначає орган, відповідальний за вирішення конфлікту інтересів, кодекс вітчизняного банку. Та водночас кодекс жодним чином не визначає конкретного механізму вирішення наглядовою радою конфлікту інтересів. Хто

має відповідати за зазначений напрям роботи — голова ради, відповідний комітет ради чи рада в цілому? Кодекси не дають відповіді на це запитання.

У кодексах наголошується, що працівники банку, в тому числі керівники та посадові особи, зобов’язані самостійно повідомляти наглядову раду про наявність конфлікту інтересів. Однак важко уявити як це можна зробити без Положення “Про конфлікт інтересів”. Мало того, як може працівник банку правильно визначити наявність конфлікту інтересів, коли точного визначення цього терміна не містить жоден внутрішній документ банку.

ВИСНОВКИ

Фінансові скандали та нечесні схеми, виявлені в деяких країнах протягом останніх кількох років, засвідчили, що діяльність членів наглядової ради і правління, які перебувають під неналежним впливом власників або є недостатньо ретельними, може спричинити вельми негативні наслідки. Наглядова рада банку має працювати, враховуючи світовий досвід, що є обов’язковою умовою досягнення ефективного рівня корпоративного управління. Важливими аспектами цього процесу є пошук і призначення незалежних директорів з міжнародним досвідом роботи у банківській сфері, а також систематизація комітетів ради, визначення відповідальності посадових осіб банку за використання у власних інтересах інсайдерської інформації. Кодекси вітчизняних банків не містять вичерпної інформації щодо окреслених нами питань корпоративного управління.

Література

1. Andreyeva T., Schnytzer A. *Company performance in Ukraine. Is this a market economy?* // *Economic Systems*. — 2002. — № 2. — P. 83–98.
2. Berle A., Means G. *The Modern Corporation and Private Property*. — New York: Macmillan, 1932. — P. 418.
3. Cadbury Report. *Report of the Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance*. — London: Committee on Corporate Governance, 1992.
4. Conger J., Lawler III, E. *Finegold D. Corporate Boards: New Strategies for Adding Value at the Top*. — San Francisco: Jossey-Bass, 2001. — 217 p.
5. Hopt K., Leyens P. *Board Models in Europe. Recent Developments of Internal Corporate Governance Structures in Germany, the United Kingdom, France, and Italy* // *18 ECGI Working Paper Series in Law*, 2004.
6. Kostyuk Alexander. *Corporate Board Practices*. — Sumy: Virtus Interpress, 2006. — 158 p.
7. Kostyuk Alexander. *Corporate Governance in a Transition Economy*. — Sumy: Virtus Interpress, 2005. — 156 p.
8. Kostyuk A. *Decision making at the top* // *Governance*, 2003. — № 2 (116). — P. 13–14.
9. Kostyuk A. *Board practices: an international review* // *Corporate ownership & control*. — 2003. — № 1. — P. 102–112.
10. Kostyuk A. *Market for corporate control in Ukraine* // *Problems and perspectives in management*. — 2003. — № 1. — P. 24–32.
11. Mallin C. *Corporate Governance*. — London: Oxford University Press, 2004. — P. 217.
12. Monks A.G., Minow N. *Corporate Governance*. — 3-ed. — London: Blackwell Publishing, 2004. — 890 p.
13. *OECD Principles of Corporate Governance*, 1999.
14. Schmidt H., Drukarczyk J. *Corporate Governance in Germany*. — Baden-Baden, 1997. — 424 p.

**Володимир
Бобиль**

Начальник відділу управління
ризиками ВАТ "КБ "Причорномор'я"
(м. Дніпропетровськ). Кандидат
економічних наук

У світовій практиці сучасне управління ризиками становить корпоративну систему ризик-менеджменту, яка включає інтеграційну оцінку ринкового, кредитного й операційного ризиків (адекватність капіталу), стрес-тестування та управління стратегічним розвитком. У контексті інтеграційних процесів проблема становлення такої корпоративної системи в Україні набуває особливої актуальності. А проте, незважаючи на певний науковий доробок у цій сфері, процеси розвитку вітчизняної системи управління ризиками залишаються маловивченими. Пропонувана читачам стаття є спробою дослідити категорію "ризик", класифікувати його та висвітлити сучасні методи управління і кількісної оцінки банківських ризиків.

Дослідження/

Сучасний ризик-менеджмент у банківській діяльності: теоретичний аспект

ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ "РИЗИК"

У наукових працях, присвячених питанню дослідження ризику, чимало суперечливих підходів до визначення категорії "ризик".

Умовно всіх дослідників можна поділити на дві групи. Перші трактують ризик як щось негативне, неминуче пов'язане з економічними (фінансовими) втратами. Так, представники класичної теорії Дж.Міль та І.У.Сеніор ототожнювали ризик із математичним очікуванням втрат, які можуть статися в результаті обраного рішення. Ризик тут не що інше як збиток, завданий реалізацією даного рішення [1].

А.Маршал та А.Пігу, засновники неокласичної теорії, під ризиком розуміли загрозу для підприємця зазнати збитків у вигляді додаткових витрат чи одержати нижчі, ніж очікувалося, доходи.

На думку Л.Тепмана, ризик — це можливість виникнення несприятливих ситуацій під час реалізації планів і виконання бюджетів підприємства [1, с. 47].

У свою чергу, І.Бланк під ризиком розуміє ймовірність виникнення негативних наслідків у формі втрати доходу чи капіталу в ситуації невизначеності умов здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства [2, с. 168].

Ю.Масленченков та Ю.Тронін під ризиком розуміють дію, спрямовану на привабливу ціль, досягнення якої пов'язане з елементами небезпеки, загрозою втрат або поразки [3, с. 8].

Б.Мильнер і Ф.Ліс вважають, що ризик є ймовірністю несприятливого результату, тоді як компанія очікує позитивного [4, с. 280].

О.Грунін і С.Грунін під фактором ризику в бізнесі розуміють причину, рушійну силу, здатну породити небезпеку чи завдати збитку [5, с. 82].

Друга група дослідників вважає, що ризик може спричинитися не тільки до негативного, а й до позитивного результату. До речі, у словнику В.Даля цей термін визначається, з одного боку, як

небезпека чогось, а з другого — як дія наважання, що потребує сміливості, рішучості, заповзятливості у сподіванні на успішний результат [6].

І.Балабанов стверджує, що з економічної точки зору ризик — це можливість здійснення події, що може привести до трьох різних економічних результатів: негативного (збитку), нульового (неотримання передбачуваного прибутку) чи позитивного (прибутку) [7, с. 51].

В.Гранатуров розцінює ризик як "діяльність, пов'язану з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в ході якого є змога кількісно та якісно оцінити ймовірність досягнення передбаченого результату, невдачі та відхилення від цілі" [8, с. 67].

Дж.Шортрид, Л.Крег та С.Мак-Колл додають, що ризик — це комбінації ймовірності настання події та її наслідків. При цьому "наслідки можуть коливатися в межах від позитивних до негативних і виражаються кваліфікаційно та квантитативно, тобто кількісно і якісно" [9, с. 28].

О.Єгорова дає таке визначення: "Ризик — ситуація, пов'язана з наявністю вибору з передбачуваних альтернатив шляхом оцінки ймовірності настання події, яка містить ризик, що призводить як до позитивних, так і до негативних наслідків" [10].

Проаналізувавши численні дефініції ризику, пропонуємо власне економічне трактування цієї категорії: *ризик — це потенційна ймовірність відхилення від спланованого економічного (фінансового) результату.*

З такого визначення логічно випливають складові цієї категорії, а саме:

— наявність ризику в усіх видах економічної діяльності (економічна складова);

— неможливість точно спрогнозувати основні тенденції розвитку кон'юнктури ринку;

— ймовірність одержання як прибутку, так і збитку;

З'ясувавши поняття "ризик", перейдемо до систем його класифікації.

КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ

Одну з перших класифікацій ризиків дав Дж. М. Кейнс. Розглядаючи це питання з точки зору суб'єкта, котрий здійснює інвестиційну діяльність, Кейнс виділив три основних види ризиків — підприємницький, ризик “кредитора”, ризик зміни вартості грошової одиниці. Підприємницький ризик, за його визначенням, — це невизначеність одержання очікуваного доходу від вкладених коштів; ризик “кредитора” — ризик неповернення кредиту, що містить у собі юридичний ризик (ухилання від повернення кредиту) і кредитний ризик (нестача забезпечення); ризик зміни цінності грошової одиниці — ймовірність втрати коштів унаслідок зміни курсу національної грошової одиниці [11].

Спробу класифікувати ризики зробив також Й. Шумперт. Він виділив два їх види — технічний і комерційний. Перший пов'язаний із можливим технічним провалом у виробництві (до цього ризику Шумперт відніс, зокрема, втрати, викликані стихійним лихом); другий — ризик, пов'язаний з відсутністю комерційного успіху [12, с. 25].

Серед сучасних спроб класифікувати ризики варто виділити праці Б. Мильнера, Ф. Ліса, М. Максимцева, В. Романова та І. Івченко.

Б. Мильнер і Ф. Ліс розділяють ризики на дві основні групи: зовнішні та внутрішні. До зовнішніх вони відносять політичні, законодавчі, природні, регіональні, галузеві й макроекономічні ризики. Внутрішні розподіляються на виробничі, інвестиційні та комерційні [4].

М. Максимцев пропонує класифікувати ризики за кількома ознаками: можливим економічним результатом, причиною виникнення, залежністю від купівельної спроможності грошей, а також впливом інвестиційного клімату [13, с. 170]. Залежно від можливого економічного результату М. Максимцев виділяє чисті та спекулятивні ризики. Залежно від причин виникнення він поділяє ризики на природні, екологічні, політичні, транспортні, виробничі й торговельні. До ризиків, пов'язаних із купівельною спроможністю грошей, відносить інфляційний і валютний. Найбільшою є група інвестиційних ризиків, яка містить: структурний, системний, кредитний, регіональний, галузевий та інноваційний ризики.

І. Івченко також використовує кілька ознак, класифікуючи ризики: характер обліку, час виникнення, характер наслідків, ступінь ризику [14, с. 125]. За характером обліку ризики поділяються на зовнішні та внутрішні; за часом ви-

никнення — на ретроспективні, поточні й перспективні; за характером наслідків — на чисті і спекулятивні; за ступенем ризику — на припустимі, критичні й катастрофічні.

В. Романов також виділяє низку ризиків: організаційний, ринковий, кредитний, юридичний і техніко-виробничий. Таку класифікацію він називає базовою і вважає, що її необхідно доповнити специфічними ризиками, що виникають у тій чи іншій сфері економічної діяльності [15].

Міжнародна консалтингова компанія Ernst & Young, проаналізувавши сформоване у світовому співтоваристві бізнес-середовище, виділила десять економічних ризиків: 1) ризики нормативно-правового регулювання та дотримання нормативних положень; 2) світові фінансові кризи; 3) старіння споживачів та робочої сили; 4) зростаючі ринки; 5) трансформація галузей; 6) енергетичні кризи; 7) укладення стратегічних угод; 8) інфляція; 9) екологічні проблеми; 10) зміна споживчого попиту [16].

Зауважимо, що перелічені вище економічні ризики стосуються діяльності транснаціональних компаній. На наш погляд, *для вітчизняного бізнес-середовища характерні ризики нормативно-правового регулювання, енергетичних криз та інфляції.*

Із зазначеного вище можемо зробити висновок, що засадою їх класифікації є такі елементи (див. таблицю 1):

- основні фактори виникнення;
- масштаби;
- можливість страхування;
- характер наслідків (ступінь допустимості);
- сфера виникнення.

Стосовно класифікації банківських ризиків, то співробітники Світового банку Хенні ван Грюнінг і Соня Брайович-Братанович пропонують поділити їх на чотири категорії: фінансові, операційні, ділові та надзвичайні. Зокрема, фінансові ризики поділяють на два види: чисті і спекулятивні. Чисті — кредитний, ризик ліквідності і платоспроможності — можуть при неналежному управлінні призвести до збитку банку. Спекулятивні ризики, засновані на фінансовому арбітражі, можуть мати подвійний результат: або прибуток (якщо арбітраж здійснюється правильно), або збиток (в іншому випадку). Основні види спекулятивного ризику — процентний, валютний і ринковий [17, с. 28].

Базельський комітет виділяє кредитний, операційний і ринковий банківські ризики, останній з котрих, у свою чергу, поділяється на процентний ризик торгової книги, пайовий ризик торгової книги, валютний ризик і товарний ризик [18].

Таблиця 1. Основні елементи класифікації ризиків

Класифікаційна ознака	Вид ризику	Характеристика ризику
Природа виникнення	Суб'єктивний (пов'язаний з особистістю підприємця)	Брак досвіду, освіти, професіоналізму; необґрунтовані амбіції; порушення правил поведінки на ринку; недостатнє розуміння угоди тощо
	Об'єктивний	Брак інформації; стихійні лиха; несподівані зміни кон'юнктури ринку, законодавства, умов кредитування, оподатковування, інвестування тощо
За масштабом	Локальний	Ризик окремої компанії
	Регіональний	Охоплює економічну діяльність на рівні регіонів країни
	Національний	Охоплює економічну діяльність на рівні макроекономіки
	Міжнародний	Пов'язаний зі змінами кон'юнктури світового ринку, відносинами між країнами тощо
За сферою виникнення	Зовнішній	Несподівані зміни законодавства, умов кредитування, оподатковування, інвестування тощо
	Внутрішній	Ризики, пов'язані зі спеціалізацією підприємства: виробничі, страхові та інші
За можливістю страхування	Піддаються страхуванню	Можливе кількісне визначення і страхування організаціями, що беруть на себе ризик страхувальника
	Не піддаються страхуванню	Форс-мажорні ризики, оцінити рівень яких неможливо
За ступенем допустимості	Мінімальний	Характеризується рівнем можливих втрат розрахункового прибутку в межах 0–25%
	Підвищений	Не перевищує можливих втрат розрахункового прибутку в межах 25–50%
	Критичний	Можливі втрати розрахункового прибутку в межах 50–70%
	Неприпустимий	Можливі втрати розрахункового прибутку становлять 70–100%

Українські дослідники І.Бурденко та О.Пожар за основу класифікації банківських ризиків беруть три критерії:

1. Залежно від сфери виникнення банківські ризики поділяються на зовнішні (політичний, економічний, законодавчий) і внутрішні (кредитний, процентний, фондовий, валютний, ринковий, ризик дострокового зняття внесків, ризик, пов'язаний із новими видами діяльності, ризик ліквідності);

2. Залежно від ступеня ризику вирізняють припустимі, критичні та катастрофічні ризики;

3. Залежно від ступеня впливу на основні операції банку – минулі, поточні, майбутні [19].

На наш погляд, одну з кращих систем класифікації банківських ризиків запропоновано фахівцями Національного банку України. Вона є найоптимальнішою. Її основу становить лише одна ознака – можливість кількісного визначення величини ризику. Відповідно до цієї ознаки банківські ризики розподілено на дві групи: фінансові, котрі піддаються кількісній оцінці, та функціональні [20].

До фінансових ризиків віднесено:

- кредитний, котрий, у свою чергу, поділяється на портфельний, індивідуальний ризики та ризик країни;
- операційно-технологічний;
- ринковий;
- валютний, складовими якого є економічний, трансакційний і трансляційний ризики;
- ризик ліквідності, що поділяється на ринковий і балансовий;
- процентний, котрий поділяється на ресурсний, ризик кривої прибутковості, базисний і ризик права вибору.

Функціональні ризики:

- юридичний;
- стратегічний;
- ризик репутації.

Беручи за основу запроповану НБУ класифікаційну ознаку – можливість кількісного визначення ризику, – пропонуємо таку градацію банківських ризиків (див. схему 1):

– фінансові – висока ймовірність визначення суми збитку від настання ризику;

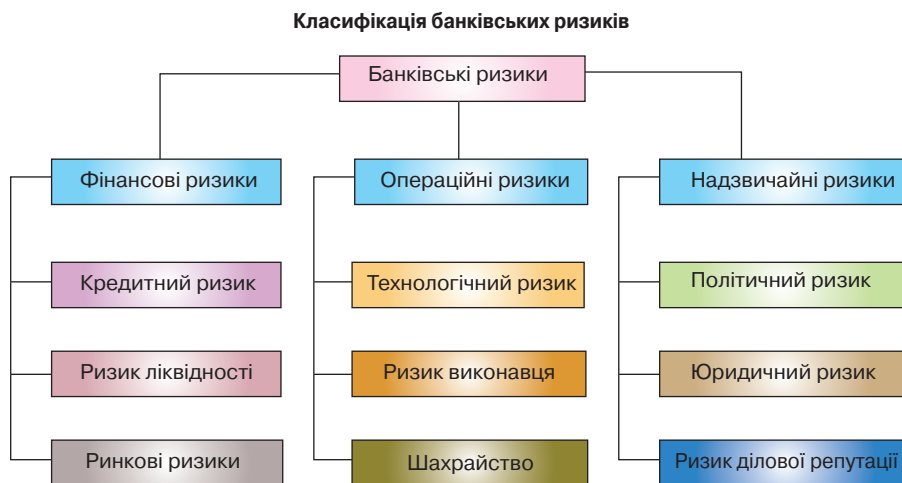
– операційні – низька ймовірність визначення суми збитку;

– надзвичайні – майже не піддаються кількісній оцінці.

Розглянемо структуру кожного з перелічених у нашій класифікації видів ризику.

І. Фінансові ризики.

1. *Кредитний* – ймовірність невиконання позичальником зобов'язань перед банком. Кредитний ризик доцільно

поділяти на індивідуальний (конкретний контрагент банку) та портфельний (сукупна заборгованість).

2. *Ризик ліквідності* – ймовірність виникнення певних труднощів при залученні коштів для виконання зобов'язань, пов'язаних із фінансовими інструментами. Цей ризик поділяється на два види:

- балансовий (утрата збалансованості між активами і пасивами банку);
- ліквідності ринку (неможливість швидко продати фінансовий актив за ціною, близькою до його справжньої вартості).

3. *Ринковий ризик* – ймовірність значної зміни ціни фінансового інструменту залежно від співвідношення ринкового попиту і пропозиції. Його складові:

- валютний ризик – ризик зменшення прибутковості банку внаслідок зміни валютного курсу. За довгої відкритої валютної позиції знецінення національної валюти підвищує рівень прибутковості; збільшення її вартості – погіршує. За короткої валютної позиції знецінення національної валюти знижує рівень прибутковості; збільшення її вартості – підвищує;
- процентний ризик – ризик зміни рівня чистої процентної маржі внаслідок зміни рівня процентних ставок. Якщо середній рівень ставок за активами зростає швидше, ніж за зобов'язаннями, – чиста процентна маржа збільшується; якщо повільніше – зменшується.

– процентний ризик – ризик зміни

рівня чистої процентної маржі внаслідок зміни рівня процентних ставок. Якщо середній рівень ставок за активами зростає швидше, ніж за зобов'язаннями, – чиста процентна маржа збільшується; якщо повільніше – зменшується.

ІІ. Операційні ризики.

1. *Технологічний* – ймовірність зміни прибутковості банку внаслідок неадекватності інформаційних технологій і процесів обробки інформації з точки зору універсальності, надійності, контрольованості і безперервності роботи.

2. *Ризик виконавця* – ймовірність збитків у результаті ненавмисного порушення чи недбалого виконання професійних обов'язків службовцем.

3. *Шахрайство* – втрати, пов'язані з обманом або незаконним присвоєнням

коштів, власності тощо.

ІІІ. Надзвичайні ризики.

1. *Політичний* – ймовірність збитків унаслідок загострення політичної ситуації;

2. *Юридичний* – ймовірність втрат, пов'язаних зі зміною законодавчих норм (зовнішній фактор) чи порушенням внутрішніх положень банку (внутрішній фактор);

3. *Ризик ділової репутації* – ймовірність збитків, спричинених погіршенням іміджу фінансової установи.

МЕТОДИ ОЦІНКИ РИЗИКІВ ТА УПРАВЛІННЯ НИМИ

Для кількісного оцінювання банківських ризиків використовують статистичні й аналітичні методи, а також методи експертних оцінок (див. таблицю 2) [21, с. 38].

Статистичні методи використовуються переважно для оцінки кредитного ризику. Втрати від надзвичайних ризиків можна приблизно спрогнозувати за допомогою методів Дельфі чи “дерева рішень” (тобто методів експертних оцінок). Аналітичні методи використовуються для оцінки ринкових ризиків (дюрація, стрес-тестинг) і ризику ліквідності (геп-аналіз).

Зазначимо, що кожен метод має свої недоліки. Основними недоліками методів експертних оцінок є їх суб'єктивність; статистичного – необхідність обробки значного обсягу інформації, аналітичного – обмеженість його використання при оцінюванні кредитного ризику.

На нашу думку, найоптимальнішим інструментом оцінки ризиків для сучасних кредитних установ є комбінований метод. Його застосування усуває всі перелічені вище недоліки. Так, суб'єктивний характер експертних оцінок можна звести до мінімуму, застосувавши VaR-метод, аналіз ринкових ризиків з використанням

БАНКИ УКРАЇНИ

Таблиця 2. Методи кількісної оцінки банківських ризиків

Методи	Вид ризику
Статистичні методи	
Метод “Монте-Карло”	Кредитний, операційні ризики
Z-модель Альтмана	
Модель Чесера	Кредитний
Модель Дюрана	
VaR-метод	Кредитний, ринкові
Методи експертних оцінок	
Метод Дельфі	Кредитний, ринкові, операційні та надзвичайні ризики
Метод “дерева рішень”	
Метод “коефіцієнтного аналізу”	Кредитний
Метод рейтингів	
Аналітичні методи	
Дюрація	Ринкові
Стрес-тестінг	
Геп-аналіз	Ліквідності

аналітичних методів може бути доповнений експертними оцінками чи тим же VaR-методом.

Безперечно, чим точніше визначено суму втрат від настання ризику, тим легше ним управляти. Найважче управління піддаються операційні та надзвичайні ризики (див. таблицю 3) [22].

Як впливає з таблиці 3, основними методами управління кредитним ризиком є:

- диверсифікація, тобто розміщення коштів серед якомога більшої кількості контрагентів, по змозі в різних сферах діяльності, з метою унеможливлення одночасного дефолту значної їх кількості;
- встановлення лімітів щодо розміщення коштів у того чи іншого контрагента (лімітів концентрації) залежно від його фінансового стану та обсягу діяльності, аби зменшити втрати в разі його дефолту;
- резервування — акумулювання коштів для покриття ймовірних збитків;
- кредитування під заставу.

Для управління ризиком ліквідності можна використати один із наведених нижче методів.

1. *Метод фондового пулу* базується на зіставленні загальної потреби в ліквідності та всіх наявних у банку джерел його покриття. Сутність даного методу полягає в тому, що всі банківські кошти, отримані з різних джерел, розглядаються як єдиний пул коштів, що є в банку, зі створенням первинних та вторинних ліквідних резервів.

2. *Метод конверсії* полягає в тому, що кошти, мобілізовані з різних джерел, підлягають використанню у різних напрямках. За цим методом проблема "ризик-дохід" вирішується окремо щодо кожного джерела коштів.

3. *Метод лінійного програмування* — це метод математичного моделювання, що відображає взаємозв'язок різних елементів ухвалення рішень у стандартній математичній формі. Важливо, щоб керівництво банку мало змогу виділити ті види проблем у сфері ухвалення рішень, які можна

освоїти за допомогою методу лінійного програмування.

4. *Метод вимірювання грошових коштів* ґрунтується на відстежуванні та порівнянні динаміки зміни обсягу потреб у ліквідності з джерелами її задоволення. Як приклад достовірного зростання потреби в ліквідності можна привести договори про відкриття кредитних ліній. Скажімо, коли один із найбільших вкладників наперед повідомляє про дострокове повернення депозиту, це може свідчити про зменшення у відповідний момент джерел ліквідних ресурсів.

5. *Метод резервної позиції* полягає у визначенні обсягів резервної позиції без формування заздалегідь вторинних резервів, тобто лише прогнозується розмір фондів, які можна залучити на грошовому ринку до фінансування можливого відпливу коштів.

6. *Метод управління кредитною позицією* базується на визначенні особливої кредитної позиції того обсягу грошових коштів, які банк одержить у короткостроковому періоді, якщо не відновлюватиме короткострокові кредити.

7. *Метод сек'юритизації* означає перетворення банківських активів у цінні папери. При сек'юритизації активів розміщення кредитних ресурсів здійснюється не лише за допомогою укладення кредитного договору, а й шляхом використання векселів (за короткострокового кредитування) та облігацій (за довгострокового кредитування). Сек'юритизація в широкому розумінні слова означає не лише перетворення кредитів у цінні папери, а й будь-яке перетворення їх у таку форму, коли їх можна реалізувати третім особам на ринку.

Для управління ринковим ризиком використовують інструменти хеджування. Їх застосовують у тих випадках, коли захід, застосований для зменшення ризику втрат, одночасно призводить до неможливості отримати додатковий дохід у випадку виникнення сприятливої ситуації протягом періоду дії хеджування.

Внутрішнє хеджування — це підтримка такої структури об'єкта, який знаходиться під ризиком, щоб максимально можлива частка взаємної зміни цільових характеристик його компонентів під впливом зміни ринкових показників компенсувала одна одну.

Зовнішнє хеджування — компенсування змін цільових характеристик компонентів проекту, які відбуваються під впливом зміни ринкових показників, за допомогою похідних фінансових інструментів (деривативів).

Для зменшення операційного ризику проводять тестування програмних про-

Таблиця 3. Методи управління банківськими ризиками

Ризик	Метод управління
Фінансові ризики	
Кредитний	Диверсифікація, встановлення лімітів, резервування, кредитування під заставу
Ліквідність	Методи фондового пулу, конверсії, лінійного програмування, резервної позиції, виміру коштів, управління кредитної позиції, сек'юритизації
Ринкові	Внутрішнє і зовнішнє хеджування
Операційні ризики	
Технологічний	Тестування програмних продуктів, архівування даних, використання антивірусних програм тощо
Ризик виконавця	Зіставлення обсягу операцій з кількістю допущених операційних помилок (журнал системних помилок)
Шахрайство	Авторизація угод, обмеження доступу до баз даних тощо
Надзвичайні ризики	
Політичний	План на випадок кризової ситуації, моніторинг ЗМІ
Юридичний	Моніторинг законодавства
Ризик ділової репутації	Кодекс етики, моніторинг ЗМІ

дуктів, обмежують доступ до баз даних і файлів, проводять архівування даних, ведуть журнал системних помилок.

Основні елементи управління надзвичайними ризиками — це моніторинг ЗМІ і законодавства, кодекс етики банківського працівника і план на випадок кризової ситуації (цей план можна використовувати також при ризику ліквідності).

Підсумовуючи, зазначимо, що різні підходи до визначення категорії “ризик” породжують різні варіанти його класифікації. Всі вони досить умовні. Але в їх дослідженні є реальний, економічно значущий сенс. Стабільний розвиток банківської діяльності неможливий без ретельного вивчення системи ризик-менеджменту, насамперед методів кількісної оцінки ризиків та управління ними.

Література

1. Тэйман Л.Н. Риск в экономике: Учеб. пособие / Под ред. проф. В.А. Швандара. — М.: ЮНИТИ, 2002. — 380 с.
2. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента: Монография. — К.: Ника — Центр, 1999. — 203 с.
3. Масленченков Ю.С., Тронин Ю.Н. Системное и ситуационное управление банковской деятельностью // Бизнес и банки. — 1998. — № 3.
4. Управление современной компанией: Учебник / Под ред. проф. Б.Мильнера, Ф.Лиуса. — М.: ИНФА, 2001. — 349 с.
5. Грунин О.А., Грунин С.О. Экономическая безопасность организации. — СПб.: Питер, 2002. — 51 с.
6. <http://www.dictionaries.rin.ru/cgi-bin/see?sel=dal>.
7. Финансовый менеджмент: теория и практика: Учебник / Под ред. Е.С.Стояновой. — М.: Перспектива, 2000. — 439 с.
8. Гранатуров В.М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения: Учеб. пособие. — М.: Дело и Сервис, 1999. — 254 с.
9. Shortreed J.H., Craig L., McColl S. Benchmark Framework for Risk Management. — Washington.: NERAM, 2000. — 175 p.
10. Егорова Е.Е. Еще раз о сущности риска и системном подходе // Управление риском. — 2002. — № 2. — С. 7.
11. <http://www.eclit.agava.ru>.
12. Шумперт Й. Теория экономического развития. — М.: Прогресс, 1982. — 167 с.
13. Максимцев М., Игнатьева А., Комаров М. Менеджмент: Учебник для вузов / Под ред. М.Максимцова, А.Игнатьевой. — М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. — 218 с.
14. Івченко І.Ю. Економічні ризики: Навч. посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 304 с.
15. Романов В.С. Понятие рисков и их классификация как основной элемент теории рисков // Инвестиции в России. — 2000. — № 12. — С. 41–43.
16. Полищук О. Рискуют все // Бизнес. — 2007. — № 47 (774). — С. 20.
17. Грюнинг Х. Ван, Брайонович-Братанович С. Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском. — М.: Весь Мир, 2004. — 150 с.
18. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework / Basel Committee on Banking Supervision. — Basel. — 2005, November.
19. Бурденко І., Пожар О. Розкриття інформації про банківські ризики у фінансовій звітності // Вісник Національного банку України. — 2006. — № 7. — С. 52–55.
20. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, затверджені постановою Правління НБУ від 02.08.2004 р. № 361.
21. Бобыль В.В. Корпоративное управление рисками в коммерческом банке: практические рекомендации. — Днепропетровск: ДНУ, 2005. — 151 с.
22. Бобыль В.В. Становлення сучасної системи ризик-менеджменту в кредитних установах // Банківська справа. — 2007. — № 3 (75). — С. 65–76.

Монети України/

Про введення в обіг пам'ятної монети “На шляхах до незалежності. Українсько-шведські воєнно-політичні союзи XVII — XVIII ст.”

Національний банк України 29 вересня 2008 року ввів в обіг пам'ятну монету номіналом 10 гривень “На шляхах до незалежності. Українсько-шведські воєнно-політичні союзи XVII—XVIII ст.”, випущену з нагоди укладення українсько-шведських союзів, а саме: Корсунської угоди 1657 року, Великобудисанського трактату 1709 року та на відзначення 300-річчя подій, пов'язаних з воєнно-політичним виступом гетьмана Івана Мазепи. Ці міжнародні угоди були спрямовані на здобуття державної незалежності України.

Монету виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості виготовлення — пруф, маса дорогоцінного металу в чистоті — 31.1 г, діаметр — 38.61 мм, тираж — 5 000 штук. Гурт монети — гладкий із заглибленим написом позначення металу, його проби — **Ag 925**, маси дорогоцінного металу в чистоті — **31.1** та логотипом Монетного двору Національного банку України.

На аверсі вгорі розміщено напис півколом — **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, ма-

лий Державний герб України, під яким номінал монети та рік карбування — **10 / ГРИВЕНЬ / 2008**, стилізоване зображення сувоїв з печатками, що символізують українсько-шведські воєнно-політичні союзи.

На реверсі на тлі прапорів зображено портретний ряд — (зліва направо) гетьмани Богдан Хмельницький та Іван Мазепа, королі Карл XII та Карл X Густав — найбільш знакові особи відповідного історичного періоду.

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптори — Анатолій Дем'яненко, Володимир Дем'яненко.

Пам'ятна монета номіналом 10 гривень “На шляхах до незалежності. Українсько-шведські воєнно-політичні союзи XVII—XVIII ст.” є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви і для переказів.

Про введення в обіг пам'ятної монети “На честь візиту в Україну Вселенського Патріарха Варфоломія I”

Національний банк України 20 жовтня 2008 року ввів в обіг пам'ятну монету номіналом 50 гривень, випущену з нагоди візиту в Україну Вселенського Патріарха Варфоломія I під час святкування 1020-річчя хрещення Київської Русі.

Монету виготовлено зі срібла 999 проби. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса дорогоцінного металу в чистоті — 500.0 г, діаметр — 85.0 мм, тираж — до 1000 штук. Гурт монети — гладкий із заглибленим написом позначення металу, його проби — **Ag 999**, маси дорогоцінного металу в чистоті — **500.0** та логотипом Монетного двору Національного банку України.

На аверсі угорі розміщено малий Державний герб України, під яким напис — **УКРАЇНА**, по колу — написи: **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК** (угорі), **П'ЯТДЕСЯТ ГРИВЕНЬ** (унизу); у колі на тлі Дніпра та Лівобережжя зображено пам'ятник Володимирі Великому, відкритий у Києві в

1853 році, ліворуч на стрічці — рік карбування монети: **2008**.

На реверсі в колі зображено Президента України Віктора Ющенка, який тримає вінок із запаленою свічкою, полум'я якої імітує голограма, та Вселенського Патріарха Варфоломія I, по колу розміщено напис — **НА ЧЕШЬ ВІЗИТУ В УКРАЇНУ ВСЕЛЕНСЬКОГО ПАТРІАРХА ВАРФОЛОМІЯ I**.

Художник — Роман Чайковський.

Скульптори — Володимир Дем'яненко, Роман Чайковський.

Пам'ятна монета номіналом 50 гривень “На честь візиту в Україну Вселенського Патріарха Варфоломія I” є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

 **Валерій
Магіровський**

Директор фінансового
департаменту ВАТ
Банк "БІГ-Енергія"

У ході становлення банківської системи України і розвитку кожного конкретного банку особливого значення набули методики визначення допустимих меж ризиків за різноманітними операціями, шляхи підвищення чи утримання на належному рівні ефективності діяльності банківської установи. На сьогодні розроблено чимало відповідних методик для загального використання. Постійно у цьому напрямі працюють і аналітики кожного окремого банку. Пропонуємо ознайомитися з досвідом експрес-аналізу, набутого фахівцями ВАТ "Банк "БІГ-Енергія"

Методика/

Експрес-аналіз у банку

БУТИ ЧИ НЕ БУТИ?

Кожен конкретний фінансовий заклад розвивається за своєю індивідуальною програмою і досягає цілей своїм шляхом.

Становлення і розвиток банку "БІГ-Енергія" (раніше він називався "Банк "Зевс") відбувалося в постійному пошуку відповіді на поставлене в підзаголовку запитання. Для успішної конкуренції банк повинен був забезпечити високоякісне обслуговування за низького рівня витрат. Для виявлення слабких і сильних сторін розвитку фінансового закладу створено службу, яка систематично займається економічним аналізом.

ЯКЩО БУТИ, ТО ЯКИМ ЧИНОМ?

У міжнародній практиці застосовуються різноманітні види оцінювання діяльності комерційних банків, спрямованої на досягнення цілей, які перед ними ставляться. Найпоширеніші з них — оцінювання кількісних і якісних показників, що характеризують надійність банку.

З урахуванням особливостей національного розвитку законодавчої і нормативної бази ми пішли шляхом синтезу відомих у світі методик та досвіду інших українських банків і розробили власний підхід до експрес-аналізу. Серед основних його цілей — оцінка окремих напрямів діяльності банківської установи; банку загалом; інших банківських установ.

СУТНІСТЬ ЕКСПРЕС-АНАЛІЗУ

Для формування об'єктивного уявлення про фінансово-економічний стан окремих напрямів бізнесу або банку загалом ми використовуємо два блоки експрес-аналізу.

Перший утворений показниками якості активів і пасивів, їх ліквідності і може використовуватися також для оцінювання фінансової стійкості банку-позичальника. Ці критерії можуть бути деталізовані та згруповані за певний період часу.

Другий блок аналізу охоплює оцінювання ефективності діяльності окремих напрямів бізнесу або банку загалом, додаткові чи деталізовані показники ефек-

тивності, причини зміни основних показників і передбачає деталізацію чинників ефективності діяльності.

Система показників, які оцінюють ліквідність і прибутковість банку, значною мірою орієнтована на вироблення рекомендацій особі або службі банку, що ухвалює рішення з того чи іншого питання.

Використовуючи цю модель аналізу, ми беремо до уваги, що під час вирішення будь-якої проблеми, пов'язаної з ухваленням рішень, використовувана добірка фінансових показників повинна бути повною, тобто охоплювати всі найважливіші аспекти оцінювання діяльності банку, зокрема його ліквідності і прибутковості (див. таблицю 1).

Відображена в таблиці 1 система показників, на наш погляд, дієва, оскільки користь від їх застосування в експрес-аналізі не викликає сумніву й, у свою чергу, не є надмірною: показники не дублюють один одного, а лише доповнюють і розшифровують основні коефіцієнти, виявляючи причини їх змін.

Перелік показників, наведених у таблиці 1, дає змогу визначати оптимальне співвідношення прибутковості й ліквідності банку, виявляти, чи дотримується менеджмент в активних і пасивних операціях необхідної диверсифікації та раціональності щодо управління портфелем банку.

Слід враховувати, що наведений приклад показників може бути доповнений або переглянутий у кожному конкретному випадку експрес-аналізу.

Головна мета добірки показників, наведених у таблиці 2, полягає у визначенні не так прибутковості та рівня ліквідності банку, як ефективності використання пасивів, які є у розпорядженні банку, у різнобічній оцінці його фінансового стану з позиції збалансованості між прибутковістю і ліквідністю, у проведенні коефіцієнтного аналізу ефективності використання обігових коштів банківської установи.

Підхід до аналізу оптимізації прибутковості й ліквідності банку заснований на тому, що в процесі управління ліквідністю необхідно дотримуватися певних співвідношень в активах і пасивах або діяти за методом закріплення окремих статей пасивів за певними статтями активів. Спосіб групування дає змогу шляхом систематизації даних балансу глибше розуміти аналізо-

БАНКИ УКРАЇНИ

Таблиця 1. Показники якості активів і пасивів

Код по-казника	Показники	...	01.09. 2008 р.	01.10. 2008 р.	01.11. 2008 р.	01.12. 2008 р.	...
Балансові коефіцієнти							
P1	Високоліквідні активи в загальних активах						
P2	Основні засоби в загальних активах						
P3	Кошти фізичних осіб у зобов'язаннях						
P4	Кошти юридичних осіб у зобов'язаннях						
P5	Цінні папери в кредитно-інвестиційному портфелі (КІП)						
P6	Термінові зобов'язання в КІП						
P7	Прострочення в КІП						
P8	Чиста відсоткова позиція						
	...						
Нормативи							
N1	Миттєва ліквідність (Н4)						
N2	Поточна ліквідність (Н5)						
N3	Короткострокова ліквідність (Н6)						
N4	Мультиплікатор капіталу						
N5	Фінансова надійність						
	...						
Невідповідність термінам							
N6	До потреби						
N7	До 31 дня						
N8	Від 32 до 183 днів						
N9	Від 84 до 365 днів						
N10	Від 1 року до 5 років						
	...						

Таблиця 2. Показники ефективності

№ по-казника	Показники	...	01.09. 2008 р.	01.10. 2008 р.	01.11. 2008 р.	01.12. 2008 р.	...
V1	Чистий відсотковий дохід в операційному доході						
V2	Чистий комісійний дохід в операційному доході						
V3	Операційний дохід до витрат на утримання персоналу						
V4	Операційний дохід на одного співробітника						
V5	Рівень покриття витрат на утримання персоналу за рахунок доходів від послуг						
	...						

вані явища і процеси. Критерії, ступінь деталізації, а також інші особливості групувань статей активів і пасивів балансу визначаються цілями аналітичної роботи, яка проводиться. За цим принципом будується й агрегований баланс банку.

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ЕКСПРЕС-АНАЛІЗУ

За результатами експрес-аналізу доволі просто сформулювати рекомендації службам і керівництву банку, оскільки дані, за якими розшифровують економічне значення показників,

наведених у таблицях, мають певне смислове навантаження. Наприклад.

Аналіз активів банку. Група показників якості активів дає змогу оцінювати їх у контексті ресурсної бази бан-

ку. Зокрема прибуткові активи важливо оцінювати щодо платних пасивів (термінових зобов'язань), тому цьому коефіцієнту надається перевага, оскільки прибуткові активи можуть не забезпечувати необхідного рівня доходності для виконання зобов'язань щодо платних пасивів.

Аналіз пасивів банку. Як правило, аналітики ринку міжбанківських кредитів вивчають розшифровку сум кредитів (депозитів), наданих (внесених) іншим банком, не звертаючи уваги на структуру пасивів, що призводить до принципово неправильних висновків. Тому в показниках структури пасивів слід відображати параметри, які характеризують стійкість банківської установи, структуру зобов'язань, ступінь мінімізації ризику ліквідності або витрат, рівень достатності капіталу.

Аналіз ліквідності банку. З його допомогою визначається ступінь забезпечення найбільш нестійких (у розрізі термінів) зобов'язань ліквідними коштами банку.

Аналіз ефективності діяльності банку. Ефективність діяльності, або прибутковість банківської установи формується за добре відомою формулою Дюпона. Вона дає змогу аналітику миттєво оцінювати значущість практично кожного з основних компонентів діяльності банку і з'ясовувати, які саме параметри найбільшою мірою вплинули на його прибутковість.

Наведемо приклад.

Необхідно оцінити, наскільки ефективно банк використовує свої активи. Це обчислення слід проводити в розширеному форматі, тобто необхідно виявити сильні і слабкі сторони діяльності, а також порівняти одержані результати з даними щодо інших фінансових закладів, близьких за величиною активів, зокрема щодо банків-конкурентів.

1. Основною базою для розрахунку зазвичай беруть дані за підсумками календарного року. Але найдоцільніше проводити обчислення на проміжні дати протягом року, наприклад, шокварталу (див. таблицю 3).

Зауважимо, що коефіцієнти на певну дату, в принципі, ні про що не гово-

Таблиця 3. Фінансові показники

Млн. євро (в еквіваленті)						
№ по-казника	Показники	...	01.04. 2008 р.	01.07. 2008 р.	01.10. 2008 р.	...
1	Чистий дохід		8.74	9.94	13.53	
2	Загальні активи		904	1 223	1 390	
3	Статутний фонд		58.8	55.9	67.4	

Примітка. Беремо чистий дохід за 12 місяців, що передують розрахунковій даті, з урахуванням поправки на наявність статті "Податок на прибуток"; загальні активи можна брати як середні за період (12 місяців), що передують звітній даті, так і на звітну дату.

Таблиця 4. Коефіцієнти

1	ROI	...	0.97%	0.81%	0.97%	...
2	ROE	...	14.9%	17.8%	20.1%	...

Примітка. ROI – прибуток (у цьому випадку чистий дохід) на інвестований капітал (Return on total assets);

ROE – прибуток (у цьому випадку чистий дохід) на власний капітал (Return on common equity ratio).

рять. Але динаміка цих показників виявляє дати, коли той чи інший коефіцієнт мав важливе значення, що потребує пояснення.

Скажімо, на 01.07.2008 р. ROI становив 0.81% і був нижчим, ніж в інші розрахункові періоди. До того ж ROE дорівнював 17.8%. Порівнюючи ці коефіцієнти та їх складові, можна сказати, що приріст чистого доходу не “встигав” за приростом загальних активів, іншими словами, інвестований капітал працював менш ефективно, ніж власний, тобто на 01.07.2008 р. існувала перспектива для зростання прибутку.

2. З метою виявлення перешкоди зростання прибутку на звітну дату виникає необхідність розподілити ROI (за формулою Дюпона) на такі додаткові складові:

- коефіцієнт оборотності активів $/K_o/$;
- норму доходу $/H_d/$;
- коефіцієнт фінансового важеля $/K_v/$;

Розподіл ROI на складові дає можливість оцінити величину норми доходу до оборотності активів і визначити ступінь важливості кожного елемента окремо. Тобто висока рентабельність (норма доходу) може спровокувати низьку оборотність активів.

За умови, що на 01.07.2008 р. інвестиції, розміщені в активах, які оберта-

ються упродовж 12 місяців, дорівнюють сумі, еквівалентній 3 424 млн. євро, K_o і H_d набудуть вигляду:

$$K_o = 3\,424 / 1\,223 = 2.8 \text{ разів};$$

$$H_d = 9\,94 / 3\,424 = 0.3\%;$$

$$ROI = K_o \times H_d = 2.8 \times 0.3\% = 0.81\%.$$

Аналізуючи одержані значення, менеджмент банку визначає сильні і слабкі сторони фінансової діяльності й ухвалює відповідні рішення. Наприклад:

- зменшити витрати (збільшити норму доходу);
- оптимізувати дебіторську заборгованість (прискорити оборотність активів);
- зменшити неробочі активи тощо.

3. На 01.07.2008 р. ROE становив 17.8%. Тобто його значення суттєво відрізнялося від ROI на аналогічну дату. Воно було не найнижчим. Це означає, що невисока ефективність використання позичкових коштів (інвестованого капіталу) ще не свідчить про істотну недостатність чистого доходу на власний капітал.

Отже, існує тісний взаємозв'язок інвестиційного і власного капіталу у процесі отримання чистого доходу, що можна довести шляхом визначення фінансового важеля або впливу інвестиційного капіталу на чистий дохід:

$$K_v = 1\,223 / 55.9 = 21.88;$$

$$ROE = K_o \times K_v \times H_d = 2.8 \times 21.88 \times 0.3\% = 17.8\%.$$

Таким чином, запропонована методика сприяє усвідомленому впливу менеджменту банку на реалізацію ухвалених рішень і на подальше планування фінансової діяльності установи.

4. Для порівняння банку з іншими фінансовими установами, близькими за величиною активів, і які працюють у тому ж “форматі”, застосовується аналогічний підхід. Банки обмінюються фінансовою звітністю, яка дає змогу здійснювати аналіз складових балансу на необхідну дату і за певний період.

Аналітична служба ВАТ “Банк “БІГ-Енергія” робить такі розрахунки і використовує дані порівняльного аналізу, що дає можливість виявляти основні фактори і тенденцію розвитку інших фінансових закладів і використовувати ці дані для орієнтування та застосування менеджментом у процесі реалізації стратегії розвитку своєї банківської установи.

Для ретельнішого аналізу, якщо в цьому є необхідність, можна скористатися додатковими показниками ефективності і деталізувати чинники, які впливають на ефективність діяльності банку. Тому отримані результати розрахунків можуть бути доповнені інформацією про платіжну дисципліну в банківській установі, про рух грошових коштів, роботу банку в кризових ситуаціях, компетентність керівництва, склад засновників, спектр діяльності, імідж на фінансовому ринку тощо.

На основі результатів експрес-аналізу визначається доцільність і необхідність проведення детальнішого аналізу (можливо, за окремими характеристиками фінансового стану банку).

Нотатки з конференції

Глобалізація: нестандартні рішення для подолання нових викликів

Перспективи поступового переходу до режиму інфляційного таргетування – головна тема III Міжнародної науково-практичної конференції “Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків”, що відбулася у Черкаському інституті банківської справи Університету банківської справи НБУ. У пленарних засіданнях та роботі тематичних секцій конференції взяли участь провідні фахівці Національного банку України, українські, польські, канадські науковці – загалом понад 60 учасників.

Під час роботи пленарного засідання і тематичних секцій банкіри і науковці аналізували перспективи монетарного розвитку в Україні та поступового переходу до системи інфляційного таргетування, яка покликана забезпечити сталий розвиток економіки та зменшити ризики за умов зміни кон'юнктури на світових фінансових ринках.

Головний корпус Черкаського інституту банківської справи УБС НБУ.

Учасників конференції привітала проєктор Університету банківської справи НБУ, професор **Ангела Кузнецова**, яка зазначила, що науково-практична конференція – це чудова нагода поділитися дослідницьким доробком, проаналізувати сучасні тенденції розвитку вітчизняної економіки та її фінансової сфери, вивчати світовий досвід і напра-

БАНКИ УКРАЇНИ

цьовувати нові ідеї, нові пропозиції.

Директор департаменту економічного аналізу та прогнозування Національного банку України **Олександр Петрик** у своїй доповіді, присвяченій перспективам переходу України до режиму інфляційного таргетування, зазначив, що підстави для такого переходу в Україні є. Крім подолання високої та нестабільної інфляції, це необхідність вироблення нової довгострокової монетарної парадигми для підтримання інноваційного зростання і розвитку та справедливого розподілу доходів; проведення незалежної, антициклічної монетарної політики, що абсорбувала б шоки; підвищення стійкості економіки до валютних і фінансових криз; необхідність лібералізації фінансового рахунку платіжного балансу та інтеграції у світовий фінансовий простір. До того ж досвід багатьох країн у застосуванні інфляційного таргетування свідчить про його високу ефективність.

Режим інфляційного таргетування передбачає визначення цільового показника інфляції, його законодавче закріплення та оприлюднення. Для монетарної політики центрального банку така ціль є пріоритетною у середньостроковому та довгостроковому періоді. Іншими ключовими компонентами режиму інфляційного таргетування є прозорість рішень та підзвітність перед суспільством, що здійснюється через ефективну систему комунікацій центрального банку з громадськістю, а також щільна взаємодія монетарної та фінансової політики щодо контролю інфляційних процесів. Це дає змогу утримувати інфляційні очікування населення та бізнесу на рівні, близькому до цільового параметра інфляції.

За словами Олександра Петрика, реальний поступ до запровадження цього режиму в Україні розпочався близько трьох років тому, але переважно стосувався запровадження технічних умов у НБУ. Передусім ідеться про створення аналітично-прогнозно системи, в основі якої перебуває прогнозна модель, посилення дії інструментів процентної політики, певні кроки щодо лібералізації валютного ринку та більшої гнучкості обмінного курсу, початок публікації інфляційного звіту і здійснення бізнес- та інфляційних опитувань у рамках загальної системи комунікацій.

Для різних країн залежно від стану їхнього економічного розвитку є різні варіанти стратегії переходу. Країни з розвинутою економікою впроваджували цей

Олександр Петрик.

режим за півроку-рік, а країнам з економікою, що розвивається, для повноцінного переходу необхідно від 5 до 10 років.

Режим прив'язки національної валюти до долара США погіршує можливості регулятора впливати на інфляцію, особливо це проявилось у минулому та нинішньому роках. Інфляція цін виробників у вересні поточного року становила 42.7%, а інфляція споживчих цін — 24.6%. Ще одна важлива підстава для переходу до режиму інфляційного таргетування — структурна залежність української економіки від змін на зовнішніх ринках. Українська економіка доволі відкрита (співвідношення обсягів експорту і ВВП становить близько 50%), тому кілька основних галузей економіки майже цілковито залежать від світової цінової кон'юнктури. Найбільше світові ціни впливають на вітчизняних виробників металу та споживачів імпортованих енергоносіїв. Гнучкіший обмінний курс може відігравати роль "вбудованого стабілізатора" як у разі зовнішніх шоків на товарних ринках, так і відносно впливів та відпливів капіталу.

Основною мотивацією для внутрішніх та зовнішніх інвесторів є оцінка довгострокових ризиків. В умовах нестабільної інфляції інвестори не можуть точно визначити рівень ризику та спрогнозувати отримання прибутку. Ризики інвестування зростають нелінійно щодо терміну інвестиційного проекту і через це потенційні інвестори відмовляються від довгострокових капіталовкладень.

В Україні існує проблема високої доларизації, що є основною перепорою для проведення ефективної монетарної політики, адже центральний банк може ефективно використовувати всі свої інструменти щодо тієї частки грошової сфери, яка зорієнтована на використання національної валюти. Доларизація економіки є чинником валютних дисбалансів банківської системи і бізнесу, що збільшує потенційний ризик у разі зміни курсу. Активніша монетарна політика при забезпеченні низького інфляційного середовища стимулюватиме більше використання гривні у розрахунках, а також як засобу зберігання.

В останні роки бум споживчого кредитування на основі дешевих зовнішніх за позичень викликав перерозподіл інвестиційних коштів на користь споживання, а не розвитку та інвестування реального сектору економіки (окрім сфери житлового та бізнес-будівництва), зазначив Олександр Петрик. Але нині, зважаючи на глобальну фінансову кризу, стало цілком очевидно, що ера дешевих грошей закінчилась. Через брак дешевих і доступних кре-

Робоча президія конференції.

дитів будівництво, скажімо, опинилося на межі стагнації. Ціни на житло, які через великий відсоток спекулятивних операцій значно перевищили у столиці та великих містах економічно обґрунтований рівень, а також великі обсяги кредитів у цю галузь зараз є чи не найголовнішими чинниками проблем фінансового сектору та економіки загалом.

Порівняно з жорсткою прив'язкою курсу значно ефективнішою є активна відсоткова політика центрального банку, коли основним інструментом стає регулювання відсоткових ставок. Таким чином можна змінювати вартість грошей і ефективно впливати на розвиток економічних процесів у країні.

Дедалі більше країн поступово переходить від режимів із валютними прив'язками до плаваючого курсу. Водночас для вдалого переходу необхідні міцні економічні підвалини: стабільна банківська система, виражена фінансова політика, збалансовані та розгалужені фінансові ринки. Олександр Петрик наголосив: досвід зарубіжних країн свідчить, що запровадження інфляційного таргетування та його ефективне використання неможливе без взаємодії між урядом і центробанком, який відповідає за монетарну політику.

У країнах із перехідною економікою ініціатором переходу до інфляційного таргетування, як правило, були уряди. Адже вони мають реальні важелі впливу на рівень реального зростання економіки через інструменти фінансової політики, рівень податків, видатки бюджету і їх структуру, дефіцит бюджету і зростання доходів громадян, які мають узгоджуватися зі зростанням економіки, а також через стимулювання та регулювання зовнішньої торгівлі. Прогнозуючи макроекономічні показники, уряд не може впродовж тривалого часу витратити більше, ніж заробляє економіка. Водночас якщо монетарна політика спрямована на стримування інфляції, центральний банк підтримує дії уряду зі стимулювання економіки та згладжування впливу бізнес-циклів.

Запроваджуючи інфляційне таргетування, центральний банк через систему комунікацій та підзвітності має підви-

щити рівень прозорості своєї політики. Основна мета інфляційного таргетування — закріпити інфляційні очікування на прогнозованому рівні. Внаслідок у суспільстві та в середовищі макроекономічних агентів зростає довіра до центрального банку і його монетарної політики. За таких умов навіть зміна зовнішньої кон'юнктури на товарних, енергетичних або фінансових ринках не має визначального впливу на зростання інфляції. Підприємці й виробничники завдяки цьому можуть розробляти бізнес-плани з урахуванням монетарної політики центрального банку, що сприяє стабілізації економічних процесів.

Водночас Олександр Петрик зауважив, що інфляційне таргетування — не панацея, котра може вирішити будь-які економічні проблеми. Для його запровадження потрібен перехідний період і здійснення непопулярних, але необхідних для подальшого зростання економіки реформ. А для цього слід заручитися підтримкою суспільства. Проте деякі країни були вимушені запроваджувати інфляційне таргетування як радикальний метод подолання фінансової кризи. Так діяли Чехія у 1996 році та Бразилія у 1998 році — вони вже просто не мали іншого вибору. Звичайно, це був шлях додаткових витрат як для громадян, так і для економіки в цілому. Щоб здійснити поступовий перехід, варто готуватися до нього завчасно, — наголосив доповідач.

Основні ризики переходу до інфляційного таргетування ґрунтовно проаналізував начальник відділу стратегії монетарної політики, заступник керівника експертно-аналітичного центру з питань грошово-кредитної політики апарату Ради НБУ, доктор економічних наук **Олег Яременко**. За його словами, монетарне середовище об'єктивно змінюється. У 2008 році значно зменшилися темпи зростання грошової маси — з початку року до серпня вона зросла на 19.9% (у минулому році цей показник становив 26%). Обсяг монетарної бази із січня по серпень цього року збільшився на 19% (торік — на 24%). Основним каналом грошової емісії стало рефінансування — його частка становила 62%, а в попередні роки основним каналом емісії були операції на валютному ринку (нині їх частка знизилася до 37%).

Національний банк усе активніше здійснює свій монетарний вплив на грошову систему через відсоткові інструменти. Інтенсивно використовуються ставки за мобілізаційними операціями. Де-фак-

то вже запроваджено режим плаваючого обмінного курсу. Ці зміни відображають об'єктивні процеси в розвитку монетарної системи, істотно впливають на монетарну політику в цілому. Нинішній рік, за словами Олега Яременка, можна розглядати як кластер серйозних подій та змін у грошово-кредитній політиці. Це супроводжується посиленням макроекономічних, фінансових та інституційних ризиків.

Глибокі зміни потребують певного періоду адаптації суб'єктів господарювання та домогосподарств, що, як і будь-яка адаптація, призведе до зниження поточної ефективності. Безбитковість та дохідність суб'єктів в умовах відкритої економіки дуже залежить від динаміки курсу. Різні сегменти і галузі по-різному реагують на зміну грошово-кредитних умов фінансування, розрахунків, інвестування. Це матиме структурні наслідки невизначеного напрямку з можливістю їх мультиплікації. Інвестиційна активність на першому етапі імплементації нового монетарного режиму може знизитися, погіршиться стан платіжного балансу.

Грошові потоки між основними суб'єктами фінансової системи в неявному вигляді залежать від їх фінансового стану. Можливі розриви, в тому числі у бюджетних надходженнях та видатках. Держава буде вимушена знову накопичувати значні залишки на бюджетних рахунках, що дестабілізуватиме грошовий ринок. Фінансовий стан боржників банківської системи може в середньому погіршитися, що призведе до зниження якості банківських активів та необхідності створення додаткових резервів.

Законодавча система має бути узгоджена з новими зонами повноважень та відповідальності органів державної влади, що є процесом відносно довгим та потенційно конфліктним. Крім того, існуючий монетарний режим пов'язаний із системою економічної влади у суспільстві та з її розподілом між державою та основними фінансово-промисловими групами. Зміни у русі грошових потоків можуть спровокувати перерозподіл економічної влади, відмову від домовленостей та неформальних обмежень, які є результатом регулювання та вирішення конфліктів в умовах попереднього монетарного режиму. Невиконання неформальних обмежень може суттєво знизити ефективність формальних інститутів та створити додатковий попит в економіці на неформальні й тіньові інститути.

Сьогоднішня система прийняття та реалізації заходів грошово-кредитної політики відображає головні риси існуючого монетарного режиму. Пруденційні механізми, фінансові важелі, звітність і документообіг, аналітичні інструменти,

організаційна структура органів монетарної влади, вимоги до кваліфікації персоналу — всі ці важливі організаційні елементи грошово-кредитної політики пов'язані безпосередньо чи опосередковано один з одним відповідно до критеріїв режиму фіксованого курсу. Багато зв'язків є неочевидними, тому що вони склалися природним чином за останні 10–15 років. Зміна монетарного режиму обов'язково супроводжуватиметься неузгодженістю і конфліктами. Тому коефіцієнт корисної дії нової системи спочатку буде відносно низьким.

Важливим також є той факт, що ідеологія інфляційного таргетування (ІТ) склалася в умовах відносної стійкості міжнародної фінансової системи та її головних національних ланок. Інакше кажучи, модель ІТ у прихованому вигляді відображає умову автоматичної схильності системи цін до рівноважного та стабільного стану за розвинутих фінансових ринків та ефективного трансмісійного механізму грошово-кредитної політики. Але одна з центральних гіпотез моделі ІТ — щодо стабілізуючої ролі глобальних фінансових ринків — у сучасних умовах підлягає сумніву.

Необхідно враховувати також закон непередбачених наслідків: будь-яка серйозна дія, що змінює суттєві умови функціонування системи, обов'язково призводить до кількох суттєвих непередбачених наслідків. Якщо ми дійсно йдемо на серйозні зміни монетарного режиму, то обов'язково будуть неочікувані наслідки, котрі знижуватимуть довіру до Національного банку та його політики. Але саме довіра є одним з основних елементів трансмісійного механізму в умовах інфляційного таргетування.

Таким чином, зміна монетарного режиму не буде нейтральною у макроекономічній та фінансовій площині. НБУ йде на таку зміну в несприятливих макроекономічних, інституційних та фінансових умовах. Функціональна монетарна ефективність нової моделі буде порівняно нижчою, ніж це було в інших країнах, які впроваджували режим ІТ на початку нинішнього десятиліття. І про це треба відверто казати, наголосив Олег Яременко.

Але ризики, про які йшлося вище, не є фатальними. Вони потребують чіткого усвідомлення необхідності додаткових витрат з боку суспільства, держави та Національного банку. Потрібен професійний моніторинг та прогноз витрат і втрат, пов'язаних зі зміною монетарного режиму, з метою їх мінімізації, — зазначив доповідач.

У своєму виступі заступник керівника апарату Ради НБУ, керівник експертно-аналітичного центру з питань грошово-кре-

Олег Яременко.

БАНКИ УКРАЇНИ

дитної політики **Олександр Литвинов** проаналізував останній макроекономічний прогноз уряду та положення Основних засад грошово-кредитної політики на 2009 рік, схвалених Радою НБУ. Він зазначив, що в Основних засадах

Олександр Литвинов.

грошово-кредитної політики в середньостроковій перспективі передбачається здійснювати поступовий перехід до режиму таргетування інфляції. Втім, необхідно враховувати, що високий рівень інфляції є головною перешкодою економічного розвитку і заважає швидкому переходу до нового монетарного режиму. Певні кроки щодо урахування потреб економічного розвитку вже зроблено. В Основних засадах уперше задекларовано режим керованого плавання обмінного курсу з переходом у перспективі до режиму вільного плавання, що вже нині підкріплюється практичними діями, спрямованими на розширення меж коливання обмінного курсу. До цього Основні засади фактично не давали чіткого визначення режиму валютного курсу, а його фактична динаміка свідчила, швидше, про відносно жорстку фіксацію упродовж декількох попередніх років.

З урахуванням перспективи переходу до таргетування інфляції найважливішим завданням для розбудови грошово-кредитної сфери є розвиток трансмісійних механізмів, наявність яких — головна передумова ефективного використання процентної ставки центрального банку як головного інструменту регулювання процесів на грошово-кредитному ринку. На жаль, наразі в Законі України “Про Національний банк України” визначення базової ставки немає. Але ефективність управління Національним банком процесами в грошово-кредитній сфері за рахунок своєї процентної політики постійно зростає. Одним із завдань у цьому напрямі на 2009 рік є посилення кореляції між ставками за операціями Національного банку та обліковою ставкою, що має додати процентній політиці більшої прозорості й передбачуваності для суб’єктів економічної діяльності.

Доповідач зазначив, що в Основних засадах уперше досить чітко і ясно визначено поняття зовнішньої і внутрішньої стабільності, яких бракувало в законодавчих документах.

На переконання більшості фахівців, головним гальмом у розвитку грошово-кредитного ринку є недостатній розвиток фінансових ринків, зокрема фондового. Розвинутий ринок цінних паперів — це необхідна умова для ефективного застосування трансмісійних механізмів, необхідних

для регулювання із застосуванням ставок центробанку. Однією з найбільших перешкод на шляху розвитку економіки є те, що левова частка вітчизняного капіталу концентрується у підприємствах із закритою формою власності, що, в свою чергу, є суттєвим гальмом для ефективного розвитку внутрішнього фінансового ринку. Верховна Рада наприкінці вересня схвалила у новій редакції Закон “Про акціонерні товариства”, який зокрема окреслює захист прав міноритарних акціонерів. Сам факт прийняття цього закону створює додаткові мотиваційні стимули для поширення такої форми власності, як відкриті акціонерні товариства. Завдяки цьому фондовий ринок може отримати новий поштовх для свого розвитку, що стимулюватиме зростання ринку внутрішніх інвестицій, наголосив Олександр Литвинов.

Про стан розвитку банківської системи на Черкащині розповів начальник управління Національного банку України у Черкаській області **Сергій Забудський**.

В області представлено 58 банків. Упродовж двох років банківська система регіону збільшилася майже вдвічі. На Черкащині функціонує 848 структурних підрозділів банків. Комерційні банки продовжують розвивати в області свою мережу, вбачаючи перспективи економічного розвитку. Банківські підрозділи концентруються переважно у трьох містах — Черкасах, Умані та Смілі. Найширшу мережу в області мають Ощадбанк, Приватбанк, а також Райффайзен банк “Аваль” та Укрсоцбанк, які нині проводять оптимізацію своїх малорентабельних структурних підрозділів.

Основним джерелом розвитку регіональної банківської системи є ресурси громадян та юридичних осіб. За станом на початок вересня нинішнього року обсяг депозитних вкладень на Черкащині сягнув 4.5 млрд. грн., з яких 3.5 млрд. грн. — кошти фізичних осіб. З кожним роком обсяги вкладів громадян зростають; значну частину вкладів — 80% — становлять строкові депозити. Сергій Забудський наголосив, що депозитні вклади є суттєвим додатковим доходом громадян, а залученні від них на депозити кошти спрямовуються в економіку регіону у вигляді кредитів суб’єктам господарювання та фізичним особам. Обсяги кредитування економіки на обласному рівні за два роки зросли вдвічі; загальний кредитний портфель становить 6 млрд. гривень. Спостерігається тенденція до зростання вкладів у націо-

Сергій Забудський.

нальний валюті: на початку 2007 року вони становили 57%, нині — 66%. Є всі підстави стверджувати, що банківська система на теренах Черкащини — важлива складова економічного розвитку регіону, зазначив доповідач.

Під час пленарного засідання професор канадського університету Саймон Фрейзер з Ванкувера (Канада) **Олександр Ведрашко** ознайомив учасників конференції з головними причинами системної фінансової кризи у США та Північній Америці.

Олександр Ведрашко.

Поштовхом до обвалу північноамериканського фінансового ринку стала іпотечна криза. Позичальники, які отримували дешеві кредити під заставу нерухомості, почали масово втрачати здатність розраховуватися за своїми зобов’язаннями. Нерухомість упала в ціні й уже не могла виконувати роль ліквідної застави. Згодом криза іпотечних неплатежів позначилася на ліквідності активів усієї фінансової системи США. Уряд націоналізував за 200 млрд. доларів дві компанії, які спонсорувала держава (для утримання низьких відсоткових ставок за іпотечними кредитами) — Fannie Mae і Freddie Mac. Згодом Bank of America за 50 млрд. доларів придбав Merrill Lynch, що втрачав ліквідність і був на межі банкрутства. Але ці заходи не врятували іншого фінансового гранда американського ринку — активи Lehman Brothers стали неліквідними, тому компанія оголосила про банкрутство. Після цього стримати падіння курсу акцій провідних компаній на торговельних майданчиках фондового ринку було неможливо — розпочалася фінансова криза, яку, за оцінками деяких експертів, за масштабами можна порівняти лише з фінансовими наслідками Великої депресії 30-х років минулого століття.

Про актуальність проблем, які розглядалися під час конференції, свідчили численні запитання до доповідачів та жваве обговорення в ході секційних засідань. За результатами науково-практичної конференції представники банківського та фінансового секторів окреслили основні шляхи оздоровлення монетарної системи та зробили свій внесок у базу фундаментальних знань у цій сфері, яка забезпечує економічне зростання та розвиток держави.

Роман Підвисоцький,
“Вісник НБУ”.

Фото **Олександра Третякова**
та автора.

**Віктор
Козюк**

Завідувач кафедри економічної теорії Тернопільського національного економічного університету.
Доктор економічних наук, професор

В умовах глобалізації пояснювальна здатність національноцентричного погляду на монетарну політику знижується. Альтернативний – глобальноцентричний підхід передбачає, що глобальні фактори більшою мірою впливають на національні макропроцеси. Формується нове явище: платіжні контрпозиції найбільших країн взаємодоповнюють одна одну щодо глобального попиту. Це породжує проблему глобальної інфляції, що опосередковується зростанням світових цін на первинні ресурси. Зростає необхідність запобігання з боку центральних банків ризику прискорення національної інфляції.

Дослідження/

Глобальноцентричний погляд на монетарну політику

ГЛОБАЛЬНІ ФАКТОРИ ФОРМУЮТЬ МОНЕТАРНУ НАЦІОНАЛЬНУ ПОЛІТИКУ

Концептуальні погляди на монетарну політику зазнали радикальних змін за період становлення та остаточного утвердження моделі центрального банку як інституціональної форми функціонування грошової влади. Це зумовлено як трансформаціями міжнародної валютної системи, починаючи з часів золотого стандарту, так і еволюцією “технологічних” аспектів реалізації монетарної політики. Разом зі змінами концептуальних поглядів змінювалися і базові принципи функціонування центробанків. Утім, у вимірі міжнародної економіки найзначущішими були зміни щодо вибору пріоритетів зовнішньої чи внутрішньої рівноваги в аспекті варіанта мобільності капіталів (проблема “трилеми”). Попри це, в теоретичному аналізі монетарних процесів переважав погляд, згідно з яким монетарна політика є внутрідержавним феноменом. Ступінь відображення в ньому факторів взаємодії з міжнародною економікою визначався тим, який рівень інтеграції має країна з рештою світу і через які канали впливають події у цій “решті світу” на національну монетарну сферу.

Сучасна експансія глобалізації досягла такого рівня, за якого відбувається не лише спостереження за трансформаціями макроекономічних та фінансових явищ, а й перегляд базових теоретичних засад аналізу монетарних процесів. Це зумовлено цілим набором структурних змін, які відображають наслідки тривалого нарощування торговельної та фінансової відкритості, інтеграції фінансових ринків та ринків виробничих факторів, розширення географії ринкових процесів. Однак найзначущішим явищем сучасного соціально-економічного розвитку є поступова кристалізація макроекономічних процесів глобального рівня, які формують певне силове поле, що визначає поведінку національних макроекономічних процесів. Традиційне визначення монетарних макромоделей, яке ґрунтується на засадах своєрідного країноцентризму, сьогодні не спромож-

не пояснити цілий ряд закономірностей взаємодії монетарних процесів глобального та національного рівнів. Спостерігаємо примноження макроекономічних явищ, котрі з емпіричної точки зору країноцентризму інтерпретуються як такі, що заперечують теорії, які в багатьох державах панували десятиліттями. Альтернативою цьому є глобальноцентричний погляд на монетарну політику. Він тільки формується, але з огляду на швидкий поступ глобалізації заслуговує на особливу увагу, – тобто його аналіз є актуальним.

В історичному аспекті домінування глобальних факторів над національними в системі реалізації монетарної політики здебільшого спостерігається у кризові моменти функціонування міжнародної валютної системи. Зокрема, зауважимо такі явища, як прискорення інфляції внаслідок збільшення запасів монетарного золота у світі з початку XX століття; концентрація золотих резервів в одних та виникнення рецесії в інших країнах у 1930-х роках; прискорення інфляції у світі в процесі розвалу Бреттон-Вудської системи, що відобразило невідповідність монетарного курсу ФРС зобов'язанням США стосовно операцій із золотом тощо [1; 2; 3, с. 113]. Іншими індикаторами важливості глобальних факторів для монетарної політики тієї чи іншої країни стали такі події, як криза міжнародної ліквідності під час боргової кризи країн третього світу на початку 1980-х років та спроби міжнародного врегулювання проблеми різко зростаючого, а згодом спадаючого тренду курсу долара США (домовленості Лувр-Плаза) [4; 5].

Зрештою, все це свідчить про те, що світова економічна інтеграція призводить до виникнення певних зовнішніх ефектів реалізації макрополітики окремою великою економікою чи кількома одразу. Наприклад, у середині 1990-х років привернув до себе увагу глобальний “ефект витіснення” – зменшення інвестицій унаслідок підвищення процентних ставок, що було викликано значними бюджетними дефіцитами у США та в окремих країнах Європи [6].

Отож спроби теоретизувати такі явища, як вплив з боку характеру монетар-

СВІТОВА ЕКОНОМІКА

ної (та фіскальної) політики в розвинутих країнах на решту світу через канал функціонування фінансових ринків, що здійснюють алокацію потоків капіталу відповідно до коливань процентних ставок та валютних курсів [7; 8], є, швидше, дослідженням проблеми взаємозалежності, а не глобальноцентризму як явища. Це саме стосується й розвідок, в яких наголос робиться на аналізі рівня кореляцій у динаміці фундаментальних макрозмінних [9; 10].

Що ж до традиційного аналізу впливу глобалізації на монетарну політику, то такі дослідження об'єднують те, що в них основна увага приділяється впливу відкритості на макропроцеси, трансформації трансмісійного механізму монетарної політики, змінам у функції реакцій центробанків і дезінфляції [3; 11; 12; 13; 14].

Одним із альтернативних бачень монетарних процесів є вивчення такого явища, як "механізм корекції" відхилення національного рівня інфляції від певного глобального значення, яке актуалізується мірою розвитку глобальної інтеграції. Важливість даного факту зумовлена тим, що можливості країни, глибоко інтегрованої в глобальну економіку, проводити монетарну політику, яка суперечить певним панівним глобальним трендам, дуже обмежені [15]. А зважаючи на волатильні ринки капіталу, така політика ще й дуже небезпечна. Подібного висновку доходять й інші дослідники, котрі акцентують увагу на тому, що торговельна інтеграція та інтеграція товарних ринків є фундаментальними факторами. Ці фактори унеможливають довгострокову кореспонденцію між попитом, який може бути об'єктом впливу з боку монетарних органів, та пропозицією, динаміка якої дедалі більше визначається специфічними кон'юнктурними процесами секторного рівня в глобальних масштабах [16].

Як дефініція глобальноцентричний підхід був запропонований щодо інфляції К.Боріо та Е.Філардо. Послугуючись неокейнсіанською методологією, вони доводять домінування зв'язку інфляції в розвинутих країнах із глобальним ВВП-розривом, а не національним. Цим підкреслюється те, що національні детермінанти інфляційних процесів поступаються в ієрархії глобальним кондиціям попиту, якими є відхилення глобального фактичного ВВП від фактичного в країні [17].

Подібних висновків (на прикладі країн зони євро) доходять також і дослідники з Банку Австрії, які зазначають, що пояснювальна здатність національних ВВП-розривів щодо визначення по-

ведінки інфляції суттєво знижується, а глобального – зростає. Однак вони констатують, що залежність між національною інфляцією та глобальними кондиціями попиту ще не є тісною [18].

М.Вудфорд у цьому контексті ставить питання в іншому ракурсі. Якщо внаслідок інтеграції фінансових ринків, ринків товарів і виробничих факторів знижуються можливості контролювати інфляцію на національному рівні (з огляду на послаблення теоретичної валідності національного трансмісійного механізму), то слід говорити про глобальний трансмісійний механізм і відповідну модернізацію монетарної політики. Це передбачає необхідність визначення премій за ліквідність відповідно до динаміки глобальної ліквідності, перетворення реальних процентних ставок на функцію глобального балансу між інвестиціями та заощадженнями, реагування на глобальний стан попиту при встановленні інфляційної цілі [19]. Однак у даних дослідженнях не систематизуються вихідні теоретичні позиції, передумови та фактори формування глобальноцентричного погляду на монетарну політику, що потребує його концептуалізації та узагальнення. Вирішення цих завдань і є метою даного дослідження.

Основні генетичні джерела глобальноцентричного погляду на монетарну політику можна знайти у низці праць. По-перше, домінування долара США в глобальних валютних резервах та міжнародних трансакціях створило передумови для того, що процентні ставки у світі, починаючи з 1980-х років, мають тенденцію орієнтуватись на дії ФРС. Унаслідок цього коливання ставок у США перестало бути нейтральним щодо виникнення кризових ситуацій у країнах з ринками, що формуються, та швидкості відновлення у посткризовий період.

Іншим аспектом домінування долара є те, що з 1990-х років монетарна політика США почала створювати своєрідний "монетарний клімат" у всьому світі [8]. Він дуже часто не збігався з макроекономічними тенденціями в окремих країнах, оскільки за рахунок фінансової інтеграції доступ до зовнішніх джерел фінансування не просто пересуває лінію бюджетного обмеження країни, а визначає те, в який спосіб вона пересувається внаслідок тих чи інших глобальних умов.

По-друге, поведінка процентних ставок в умовах глобалізації суттєво залежить від стану платіжного балансу, що є відображенням довгострокового процесу глобальної інтеграції на мікрорівні [20]. Іншим аспектом цього явища є

швидше вирівнювання довгострокових ставок порівняно з короткостроковими. Це свідчить про те, що ставки на ринках капіталів утворюються внаслідок глобального вирівнювання норм дохідності бізнесу, тоді як ставки на ринку грошей залежать від впливу з боку центробанків [12, с. 134–138].

По-третє, в рамках аналізу варіантів підвищення регульованості глобальних монетарних процесів Р.Баррелл, К.Дарі та І.Хьорст запропонували модифіковану функцію реакції центробанку, яка передбачає реагування кожного монетарного органу, включеного до процесу координації, на відхилення національної фактичної інфляції від цільової, національного ВВП від потенційного та глобального ВВП (ВВП країн ОЕСР) від потенційного [21].

Дослідження в даних напрямках заклали підґрунтя для формування теоретичного припущення, що глобальні фактори можуть бути суттєвішими при визначенні динаміки макроекономічних параметрів економіки, ніж національні. А з середини 2000-х років розрив зв'язку між інфляцією та національним бізнес-циклом почав сприйматися як один із головних наслідків впливу глобальної торговельної та фінансової інтеграції на монетарну політику, наявність якого, до того ж, дала змогу модернізувати інфляційні цілі центробанків. За низької інфляції та відсутності внаслідок цього втрат ВВП можна здійснювати монетарну політику, жорсткіше сфокусовану на стабільності цін, що стає предметом консенсусу більшості центробанків світу [3, с. 114; 22].

СТРУКТУРНІ ЗМІНИ У ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Зниження обумовленості інфляції національними факторами та зростання значення факторів глобальних – це лиш один із зовнішніх проявів значно складніших процесів, які лягають в основу формування теоретичних засад глобально-центричного підходу. Мовиться про ряд структурних зрушень у глобальній економіці.

1. Зростання значення провідних країн із ринками, що виникають, у глобальних монетарних процесах. Компенсація циклічного незбігання статусу платіжних балансів США, Японії та ЄС (Німеччини), яка становила системний фактор функціонування глобальних фінансових та монетарних процесів після Другої світової війни, в сучасних умовах цілковито втратила свої структуровизначальні характеристики. З одного боку, дефіцит платіжного балансу США не

покривається профіцитами ЄС, Японії та Китаю, разом взятими. З іншого — значні профіцити платіжних балансів провідних азіатських експортерів та нафтодобувних країн трансформували систему глобальної ліквідності. На сьогодні грошова пропозиція економічно розвинутих країн уже не визначає сповна ситуацію щодо глобального рівня реальних процентних ставок та платіжних можливостей у світі. Ця місія дедалі більше стає похідною від комбінації платіжного дефіциту США і тенденцій у сфері нагромадження глобальних валютних резервів. При цьому між даними параметрами має місце щільний зв'язок (див. графік 1). Це ж стосується курсу провідних валют. Він дедалі більше формується відповідно до того, якої стратегії диверсифікації своїх резервів дотримуватимуться центробанки країн із профіцитними поточними рахунками.

2. *Експансія валових зовнішніх активів та зобов'язань у світі* (див. таблицю 1). Дворазове перевищення значення зовнішніх активів та зобов'язань економічно розвинутих країн обсягів їхнього ВВП та майже ідентичні обсяги таких показників у країнах із ринками, що формуються, створюють ситуацію, коли внутрішні макропроцеси визначаються успішністю закордонної діяльності. У тому разі, коли це приблизно однаково стосується всіх учасників глобальної економіки, ситуація в ній як цілісній системі починає перетворюватися на самостійний фактор впливу на окремі економіки. Аспектом цього є вирівнювання норм дохідності бізнесу, що ускладнює проблему пошуку відмінностей у макроекономічних процесах як передумови інвестиційного вибору.

З іншого боку, фінансування платіжних дисбалансів починає нагадувати своєрідні “трансфerti добробуту”, оскільки зміна валютних курсів змінює вартість активів/зобов'язань, що через

“ефект доходу” позначається на споживанні та інвестиціях. Унаслідок кожна країна стає залежною від динаміки капіталізації на глобальному ринку. Незважаючи на те, що такий зв'язок має мікроекономічний характер, функції інвестування та споживання в умовах зовнішнього визначення вартості активів та зобов'язань перестають відповідати національному формату. Зокрема, згідно з дослідженнями компанії McKinsey третина дефіциту платіжного балансу Сполучених Штатів обумовлена закордонною діяльністю американських компаній, які створюють передумови для зростання добробуту населення, фірм та власників активів усередині США [27], а це породжує подальший ефект у вигляді зростання попиту на американські активи та імпорт із решти світу.

3. *Посилення глобальної фінансової інтеграції та послаблення “ефекту домашнього зміщення” (home bias)* [23; 24]. Внаслідок цього підвищується чутливість потоків капіталу до відхилення норм дохідності від глобальної середньої, посилюється глобальна портфельна диверсифікація, полегшується фінансування платіжних дисбалансів. У сукупності це призводить до того, що глобальний фінансовий простір стає уніфікованішим. А пристосування до шоків усе більше відбувається не за рахунок флуктуацій реальних макроекономічних змінних, а за рахунок змін у характері фінансування платіжних дисбалансів. З іншої точки зору, в умовах зниження “ефекту домашнього зміщення” процеси фінансування платіжних дисбалансів стають залежними від глобальних монетарних процесів, похідними яких є ситуація у сфері глобальної ліквідності.

4. *Формується адитивний характер платіжних диспозицій щодо глобального попиту*. Так, відповідно до моделі взаємодії двох відкритих економік платіжний дефіцит і профіцит у розрізі країн компенсують один одного, тож кумулятивного приросту попиту не спостерігатиметься. На цьому принципі будуються практично всі традиційні моделі відкритої економіки, в тому числі модель Манделла-Флемінга. Однак в умовах глобалізації платіжні контрпозиції ста-

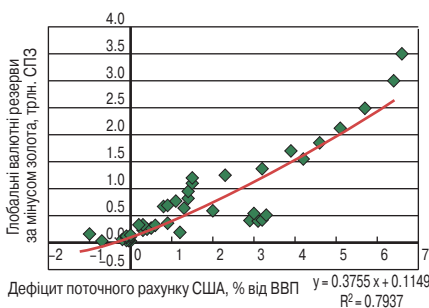
ють взаємодоповнюючими щодо попиту. Країна з дефіцитом, як правило, має можливість згладжувати своє споживання або ж підтримувати його незалежно від зовнішніх платіжних умов, тоді як країна з профіцитом здебільшого має змогу фінансувати власні інвестиції. В обох випадках результатом буде те, що кумулятивний попит порушить рівновагу в глобальному контексті.

5. *Фінансова й реальна інтеграція детермінують різке підвищення значення секторних факторів макроекономічних шоків та фінансових флуктуацій* [25]. Дохідність провідних виробників усе більше визначається станом глобального попиту. Це породжує ситуацію, коли на передній план виходять коливання капіталізації сектору як такого у глобальних масштабах незалежно від того, як виробництва даного сектору географічно і, певною мірою, політично розсосереджені. Внаслідок бізнес-ситуація в секторі на національному рівні стає похідною від взаємодії глобального попиту і глобального позиціонування фінансових інструментів сектору на фінансових ринках. Важливу передумову зростання значення секторних факторів поведінки курсів цінних паперів становили конвергенція рівнів інфляції та вирівнювання процентних ставок.

6. *Триваюча торговельна інтеграція в світі не тільки підвищує тиск експортерів із країн з низькими доходами, а й змінює споживчу функцію репрезентативного економічного агента*. Різниця щодо походження товарів стирається, а товари національного та імпортного виробництва дедалі більше стають взаємозамінними [17, с. 4–5]. Дане явище впливає як на посилення глобальної конкуренції та інтеграції з глобальною економікою країн із низькими доходами в Азії та колишнього соціалістичного блоку, так і на активізацію діяльності ТНК, які релятивізують сам зміст товарів національного походження і збільшують обсяги проміжного виробництва та споживання товарів, що є об'єктом транскордонних операцій.

З другого боку, тривала торговельна інтеграція породжує інші феномени, які донедавна не враховувалися у макропо-

Графік 1. Зв'язок між дефіцитом поточного рахунку США та глобальними валютними резервами, 1965–2006 рр.

Побудовано за даними: IMF Annual Report. 2004. — Wash.: IMF, 2004. — P. 102–103.; IMF Annual Report. 2006. — Wash.: IMF, 2006. — P. 129.; Salvatore D. International Economics. — New Jersey: Prentice Hall, 1998. — 766 p.; World Economic Outlook. — Wash.: IMF, 2006. — 270 p.

Таблиця 1. Зовнішні активи та зобов'язання, % ВВП

	1970 р.	1980 р.	1990 р.	2000 р.	2005 р.
Зовнішні активи					
Економічно розвинуті країни	25	27	75	200	220
Країни з ринками, що виникають	8	10	25	54	70
Зовнішні зобов'язання					
Економічно розвинуті країни	30	50	80	150	226
Країни з ринками, що виникають	35	50	70	90	97

Джерело: Globalization and External Imbalances // World Economic Outlook. Chapter III. — Wash: IMF, 2005. — P. 111.

СВІТОВА ЕКОНОМІКА

літиці. Зміни валютних курсів далеко не завжди відображатимуть перехід із імпорту на товари власного виробництва,

оскільки не враховують зміну цінової еластичності пропозиції за кордоном. В умовах гнучкої економіки та компенса-

вання шоків за допомогою фінансового сектору функція споживання може слабко залежати від курсових паритетів. Ана-

Таблиця 2. Канали впливу глобального рівня та їх елементи

Канал	Елементи	Коротка характеристика
Глобальних монетарних процесів	Прив'язка провідних експортерів до тієї чи іншої ключової валюти	Формується конкуренція між валютними блоками, насамперед блоками долара та євро. Прив'язка до ключової валюти, курс якої падає, посилює конкурентні позиції на ринку іншого валютного блоку і навпаки.
	Вибір валюти деномінації валютних резервів	Обсяг глобальних резервів настільки великий, що будь-які зміни у валютній структурі їх деномінації одразу позначаються на курсових співвідношеннях між резервними валютами. Внаслідок цього вартість експорту країни з прив'язкою до тієї чи іншої валюти потрапляє у залежність щодо тенденцій у сфері деномінації глобальних валютних резервів.
	Глобальні валютні резерви, платіжні диспозиції та процентні ставки	Нагромадження валютних резервів, передбачаючи їх розміщення в інструментах із фіксованим доходом, створює глобальний попит на облігації. Відповідно тенденції динаміки платіжних дисбалансів та резервів визначають величину ставок на ринках капіталів у глобальному масштабі, що породжує принципові зовнішні наслідки для фінансової політики та політики фінансування дефіциту поточного рахунку будь-якої країни.
	Глобальні валютні резерви та ціни на первинні ресурси	Глобальні резерви через ефект ліквідності віддзеркалюють стан глобального попиту. У такий спосіб глобальний попит стає фактором коливань цін, передусім на первинні ресурси, оскільки їх ринки є найбільш гнучкими та обмеженими з точки зору довгострокової еластичності пропозиції.
Глобальних фінансових процесів	Характер ставлення до активів, які походять із країн з ринками, що формуються	Із включенням таких активів у межі допустимих портфелів (відповідно до моделі Марковіца) автономні зміни у ставленні інвесторів до ризику автоматично визначать інтенсивність припливу капіталів у країну або, в разі кризи, швидкість їх відпливу. В підсумку суб'єктивне ставлення глобальних інвесторів до таких активів визначає можливість фінансування платіжних дефіцитів такими країнами.
	Характер попиту на високоякісні активи	Трансформація фінансових систем та зростання добробуту в цілому в світі визначає те, як формується попит на високоякісні активи. Глобальне зростання створює передумови для збільшення попиту на активи, а глобальна рецесія – навпаки. Це модифікує залежність між станом кон'юнктури та процентними ставками в межах ділового циклу. В свою чергу, попит на активи визначає рівень глобальних процентних ставок, які можуть уже не відповідати домінантам монетарної політики найбільших економік. Таким чином збільшується значення моделі економічного зростання у глобальній економіці. Експортно-орієнтоване зростання (не в економічно розвинутих країнах) як передумова та джерело оплати попиту на високоякісні активи формує ситуацію рівноважного характеру глобальних дисбалансів з низькими ставками. Внаслідок цього, ризик дестабілізації ключової валюти країни з дефіцитом знижується. Інвестиційне зростання заохочує приплив капіталу, знижує дефіцитність у країні ключової валюти, що спонукає до підвищення її курсу.
	Розрив у фінансових стратегіях, сегментація ринку та конкуренція фінансових систем	Країни з різним рівнем доходу, як правило, мають різні стратегії щодо формування портфелів. Однак досягнути цього неможливо без глобальної сегментації ринку. В даному випадку приплив капіталів буде спрямований до тієї фінансової системи, яка ефективніше здійснює глобальну сегментацію ринку та задовольняє інтереси інвесторів. Це формує завищений попит на валюту країни з такою фінансовою системою, знижуючи процентні ставки та нагнітаючи її дефіцит поточного рахунку. З цього випливає проблема для всього валютного блоку, оскільки курс ключової валюти перебуває в епіцентрі різноекторних впливів.
	Співвідношення в структурі зовнішніх активів та зобов'язань країни з ключовою валютою	Характер такого співвідношення визначає роль валютного курсу в пристосуванні платіжного балансу. Домінування облігацій у пасивах, а безстрокових активів – у активах при девальвації/ревальвації підвищує/знижує чисте багатство через ефект доходу і навпаки. Відповідно весь валютний блок залежатиме від того, який характер мають зовнішні активи та пасиви країни-емітента резервної валюти з точки зору того, як її курс кореспондує з її власною платіжною позицією.
Глобального структурного рівня	Мобільність і довгострокова пропозиція робочої сили	Справляє вплив на динаміку рівноважної номінальної та реальної зарплати, а також на величину природного безробіття в розрізі країн.
	Рівень глобальної торговельної інтеграції	У даному разі рівень торговельної інтеграції у світі спричиняється до того, що конкурентоспроможність національних секторів дедалі більше залежить від конкурентів з-за кордону. Це стосується як проблеми ціноутворення, що може мати відповідні наслідки стосовно загального рівня інфляції, так і "життєвого циклу" окремих національних компаній. В останньому випадку, створення монетарних стимулів для підтримки фірм, які неспроможні витримати глобальну конкуренцію, обертається інфляцією та дефіцитом поточного рахунку, який виникає внаслідок реальної ревальвації.
	Вікова структура населення	У глобальних масштабах вікова структура населення визначає норму заощаджень, що в сукупності з інвестиціями зумовлює виникнення тієї чи іншої комбінації впливу на довгострокові процентні ставки на глобальних ринках.
	Секторна кон'юнктура поведінки глобальних ринків	Зростаюча інтеграція ринків призводить до того, що динаміка показників конкретного сектору дедалі більше залежить від глобальної кон'юнктури. Через це створення додаткових монетарних стимулів для таких секторів може йти врозріз із загальною макроекономічною ситуацією в країні.
	Розвиток нової економіки	Автономні зміни у ставленні інвесторів до ризику визначають характер доступу до ризикового фінансування високотехнологічних компаній. Отже, трансформація структури економіки окремої країни та характер потоків капіталу залежить від того, як оцінюють перспективи того чи іншого сектору глобальні інвестори. Це стосується насамперед підприємств нової економіки, які пропонують ринку продукт із нечіткими маркетинговими характеристиками.

логічно й дефляційні процеси в країнах-партнерах, які зумовлюються позитивним шоком продуктивності і технологічних зрушень, можуть компенсувати зростання вартості валюти порівняно з падінням вартості валюти дефіцитних країн.

7. *Модернізація фінансових систем призводить до автономного зростання попиту на високоліквідні та надійні активи.* Реформи фінансових систем у напрямі дерегуляції та підвищення ринкових факторів менеджменту капіталу і ризику призводять до виникнення перманентного попиту на надійні фінансові активи. Чим більше хвиля таких реформ поширюватиметься з економічно розвинутих країн до країн з ринками, що формуються, тим більше світ стикатиметься з проблемою недостатності активів, які могли б виконувати роль складових фінансової системи. Це стосується, наприклад, розвитку приватних пенсійних та страхових фондів, які зобов'язані підтримувати частину коштів у високоякісних активах. Якщо сюди додати довгострокову тенденцію старіння населення в Західному світі, в Китаї та Японії, то розвиток недержавних систем страхування створить потужне джерело попиту на фінансове багатство.

Звідси випливає закономірна ситуація формування платіжних дисбалансів та знижених процентних ставок. Причому, чисте придбання боргових інструментів США впродовж 2000-х років випереджало зростання дефіциту платіжного балансу цієї країни в середньому на 50

млрд. доларів [26, с. 4]. У свою чергу, екзогенний попит на активи робить відносним значення платіжного дефіциту з точки зору макростабільності країни, але від цього не зникають екзогенні наслідки щодо глобального попиту, оскільки за кожними національними пасивами, покритими міжнародними активами, стоять додаткові можливості у сфері споживання та інвестицій.

Зазначені структурні зрушення в сукупності з подальшою інтеграцією ринків та підвищенням мобільності виробничих факторів, у тому числі праці, спричиняють виникнення фундаментальних передумов для підвищення ролі глобальних факторів у ієрархії детермінант макроекономічних процесів на рівні окремої країни. У цьому розумінні можна виділити три базових канали впливу, які складаються з низки специфічних елементів (див. таблицю 2).

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ІНФЛЯЦІЯ: ПРОБЛЕМА ЗВ'ЯЗКУ

У рамках глобальноцентричного аналізу монетарних процесів слід особливу увагу приділити різновекторним детермінантам інфляції. Окрім того, що вона, як довели Боріо та Філардо, в розрізі країн тісніше пов'язана з глобальним ВВП-розривом [17], на її поведінку по-різному впливає ряд глобальних факторів.

Так, глобалізація створює передумови для актуалізації низки об'єктивних детермінант зниження інфляції. До них

можна віднести: зміну мотивів монетарної політики (*policy incentives*); прогресуючу торговельну інтеграцію, зокрема прямий вплив нижчих імпорتنих цін; посилення глобальної конкуренції та послаблення цінової влади фірм (*pricing power*); дерегуляцію та зниження цінової влади природних монополій, підвищення гнучкості економіки внаслідок структурних зрушень і конкуренції; “ефект дисципліни” (тобто усвідомлення ризику макрофінансової дестабілізації при реалізації нездорової монетарної політики) тощо [3; 11; 13; 14; 17; 18; 22]. Зокрема, як випливає з таблиці 3, глобальні фактори зниження інфляції для економічно розвинутих країн є значущішими, ніж національні.

Аналіз даних з таблиці 3 свідчить, що глобалізація позитивно впливає на зниження інфляції та її варіації. При зниженні рівня інфляції глобальний фактор простежується в усіх економічно розвинутих країнах, тоді як національний — лише у Франції та в ОЕСР разом. Що ж до зниження варіації інфляції, то в даному разі національні фактори діють разом із глобальними і виявляються дещо істотнішими. В цьому контексті варто зазначити, що позитивна тенденція до зниження варіації інфляції в добу глобалізації випливає як із підвищення ефективності центральних банків, так і з позитивних наслідків глобалізації для вирівнювання ділового циклу [10], в результаті чого потреба у циклічному пристосуванні монетарної політики зменшується, мінімізуючи й розхитування інфляції.

Однак позитивний вплив глобалізації на інфляційні процеси здебільшого простежується на рівні індексу споживчих цін, формування яких відбувається у сучасному висококонкурентному середовищі. Проте сьогодні перед глобальною економікою постала інша проблема. Глобальний попит перетворюється на функцію валютних резервів, динаміка яких відображає багатогранне переплетіння економічного зростання в країнах із профіцитом платіжного балансу та можливостей згладжувати споживання в країнах із дефіцитом платіжних балансів. У цьому розумінні комбінація платіжного дефіциту США та глобального зростання валютних резервів (див. графік 1) створює “клімат” глобального попиту, який переростає у фактор глобальної інфляції. Характерно, що така інфляція є не прямим, а опосередкованим наслідком зростання глобальних валютних резервів. Як випливає з графіка 2, збільшення глобальних резервів з певним лагом викликає зростання вартості первинних ресурсів. Причому найбільш

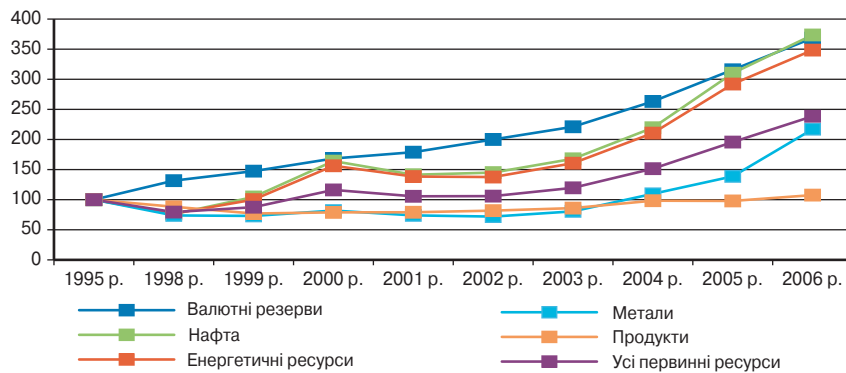
Таблиця 3. Вплив глобального та національного факторів на дезінфляційні процеси в економічно розвинутих країнах

Країни	Рівень інфляції, %				
	Середній за 1970–1989 рр.	Середній за 1990–2006 рр.	загальна	Різниця за рахунок	
				глобального фактора	національного фактора
США	6.1	2.8	–3.3	–3.7	0.4
Японія	5.6	0.6	–5.0	–5.3	0.3
Німеччина	3.8	2.2	–1.6	–2.6	1.0
Франція	7.8	1.9	–5.9	–5.6	–0.3
Великобританія	9.5	2.6	–6.9	–6.9	0.0
Італія	11.2	3.5	–7.7	–8.0	0.3
Канада	6.7	2.2	–4.5	–4.5	0.0
ОЕСР, разом	8.3	2.7	–5.6	–5.2	–0.4
Варіація інфляції					
США	0.7	0.1	–0.6	–0.4	–0.2
Японія	2.2	0.2	–2.0	–0.3	–1.7
Німеччина	0.3	0.3	0.0	–0.3	0.3
Франція	0.9	0.1	–0.8	–0.6	–0.2
Великобританія	2.4	0.3	–2.1	–0.5	–1.6
Італія	2.3	0.2	–2.1	–0.6	–1.5
Канада	0.7	0.3	–0.4	–0.5	0.1
ОЕСР, разом	1.7	0.4	–1.3	–0.4	–0.9

Джерело: The Global Economy / BIS 76th Annual Report. — Basel: BIS, 2007. — Р. 17.

СВІТОВА ЕКОНОМІКА

Графік 2. Зростання вартості первинних ресурсів та валютних резервів, 1995 рік = 100

Побудовано за даними: IMF Annual Report, 2004. — Wash.: IMF, 2004. — P. 102-103.; IMF Annual Report, 2006. — Wash.: IMF, 2006. — P. 129.; World Economic Outlook. — Wash.: IMF, 2007. — Stat. Ap.

еластично реагують на це ті ресурси, ціноутворення на які є найреактивнішим (що відповідає моделі "гіперреакції ціноутворення" Франкеля (за типом моделі гіперреакції валютного курсу Дорнбуша)). Пропозиція таких ресурсів не є еластичною у довгостроковому періоді, і вони певною мірою становлять спільний знаменник для споживчого та інвестиційного попиту відповідно у дефіцитних та профіцитних країнах.

Графік 2 свідчить, що найбільш корельовано з динамікою глобальних валютних резервів зростає вартість енергоресурсів та металів, тоді як вартість продуктів дещо відстає. По суті, формується ситуація, коли глобальні кондиції попиту, виражені динамікою глобальних валютних резервів, спочатку тягнуть за собою інфляцію енергетичних первинних ресурсів, згодом — металів, і лиш потім, з певним запізненням, — продуктів. Така закономірність відповідає традиційному монетаристському припущенню про відмінні лаги між зростанням попиту і зростанням цін на ті чи інші блага. В ширшому контексті це означає, що глобалізація якісно трансформує кількісну теорію грошей — вона трансплантується на глобальний рівень і актуалізується щодо первинних ресурсів. З іншого боку, позитивний зв'язок між глобалізацією та дезінфляцією не повинен сприйматися як щось належне, адже наявність такого зв'язку суттєво сповільнюватиме та послаблюватиме перенесення зростаючої вартості первинних ресурсів на кінцеві споживчі ціни.

Зважаючи на викладене вище, можна зробити концептуальний висновок з точки зору глобально-центричного підходу до монетарної політики.

По-перше, вартість первинних ресурсів визначається глобальним попитом, що віддзеркалюється у стані глобальних валютних резервів. І те, чи вплине зростання такої вартості на де-

стабілізацію внутрішніх інфляційних процесів, залежить уже від національних монетарних органів. З огляду на це можна побудувати певний алгоритм розвитку інфляції в глобально-центричному контексті (див. схему).

У схемі відображено, як характер глобального попиту і кон'юнктури впливає на інфляцію. Якщо інтерпретувати такі феномени в категоріях позитивного чи негативного глобального ВВП-розриву, то побачимо зв'язок між ним та інфляцією в розрізі окремих країн, що в цілому підтверджується емпірично [17; 18].

По-друге, розрив у впливі глобалізації на споживчі ціни та вартість первинних ресурсів у короткостроковому періоді може спонукати до нагромадження глобальних дисбалансів. Країни з дефіцитом платіжного балансу мають з того вигоду, а саме: можливість проводити більш м'яку монетарну політику, оскільки дешевший імпорту пом'якшує вплив попиту на ціни, а глобальна фінансова інтеграція полегшує фінансування дефіциту за рахунок припливу капіталів. Це стосується і країн із профіцитом платіжного балансу: вони можуть нагромаджувати валютні резерви без інфляційних наслідків, тим самим руйнуючи механізм корекції платіжних балансів, відносний авто-

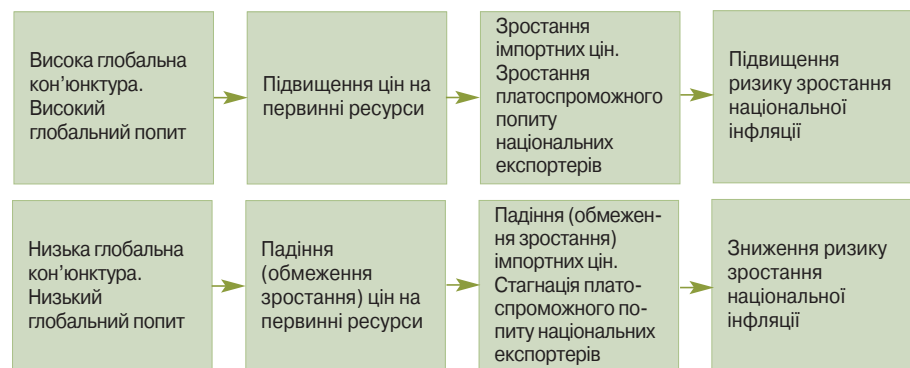
матизм якого характерний для функціонування будь-якої історично відомої міжнародної валютної системи. Питання про корекцію монетарної політики набуде гостроти лише тоді, коли зростання глобального попиту почне загрожувати прискоренню інфляції споживчих цін з лагом після зростання світових цін на первинні ресурси.

По-третє, вартість первинних ресурсів на світових ринках може впливати на реальну заробітну плату [28, с. 22]. Якщо підвищення світових цін не компенсується зростанням продуктивності виробничих факторів, актуалізується проблема реальної негнучкості економіки. Останнє відображає пряме перенесення зростаючої динаміки світових цін на внутрішню інфляцію [14], що ускладнює забезпечення оптимальної дезінфляції. Коли шоки світових цін розглядаються як транзитивні, монетарна реакція не потрібна взагалі, адже дефляційний вплив глобалізації їх цілком компенсує. З іншого боку, характер включення світових цін у внутрішні, як свідчать окремі дослідження, є суто монетарним феноменом, тобто залежить від того, наскільки монетарна політика відхиляється від засад цінової стабільності. При жорсткішій політиці зростання світових цін важче включається у внутрішні ціни, при м'якшій — легше [29]. Це дає простір для маневру в процесі пристосування до негативних зовнішніх ефектів експансії глобального попиту.

По-четверте, глобалізація модифікує нейтральність монетарної політики. Вона стає актуальною на національному рівні у вигляді неможливості підвищення природного рівня виробництва та зайнятості, а також на глобальному — у вигляді зростання вартості ресурсів та активів.

Глобально-центричний підхід до аналізу монетарної політики стикається з такою проблемою: можна передбачити побудову дієвих монетарних інструментів запобігання глобальній інфляції, але неможливо вибудувати

Трансмісійний механізм впливу глобальної кон'юнктури на національну інфляцію

модель їх застосування. Так, можна виділити встановлення процентних ставок відповідно до стану глобального попиту і глобального балансу між інвестиціями та заощадженнями, включення глобальних змінних у функцію реакцій провідних центробанків тощо. Що ж до проблеми застосування, то слід сказати таке. По-перше, це потребує координації монетарної політики між багатьма країнами (не лише з розвинутими, як у випадку з домовленостями на зразок Плаза-Лувр, в яких брали участь США, деякі країни ЄС, Японія та МВФ). По-друге, зміни платіжних позицій можуть спричинятися не тільки монетарною, а й фінансовою політикою. Глобальна пропозиція боргових інструментів є суттєвим елементом поведінки глобальної ліквідності і глобальних інвестиційних стратегій. По-третє, з огляду на перекося у валюті деномінації глобальних валютних резервів багатосторонні акції так чи інакше повинні бути асиметричними, що загострює проблему "опортуністичної поведінки". По-четверте, у випадку рівноважного характеру глобальних дисбалансів буде дуже важко змінити ставлення ринків до потоків капіталу, які обслуговують платіжні контрпозиції. Це актуалізує потребу в розвитку методологічної бази прийняття рішень на рівні кожного окремого центробанку (в тому числі й НБУ) щодо запобігання негативним впливам на національну макроситуацію з боку глобальних процесів. Серед останніх — розширення горизонту монетарної політики, реакція валютних курсів та процентних ставок, транспарентність, моніторинг екзогенного впливу, розширення кола змінних у моделі економіки тощо.

ЗАМІСТЬ ВИСНОВКІВ

Сьогодні в глобальній економіці відбувається низка структурних зрушень, пояснити які в межах національно-центричних уявлень про монетарну політику вельми складно. Альтернативою є глобальноцентричний підхід, згідно з яким глобальні фактори справляють на мікропроцеси суттєвіший вплив, ніж національні. Основні канали глобальних впливів — монетарні, фінансові та структурні процеси. Найризиковішим аспектом для монетарної політики є формування адитивного впливу платіжних диспозицій провідних економік світу на глобальний попит. Індикатором останнього є динаміка глобальних валютних резервів, які тісно пов'язані з платіжним дефіцитом США

та корелюють із динамікою світових цін, особливо на нафту і метали. Внаслідок цього глобалізація розриває вектор свого впливу на поведінку цін, що призводить до ризику нагромадження глобальних дисбалансів. Реакція на негативні зовнішні ефекти експансії глобального попиту повинна передбачати зміну валютних курсів та процентних ставок, модифікацію транспарентності і розширення кола змінних у моделі економіки. □

Література

1. Eichengreen B., Sussman N. *The International Monetary System in the Very Long Run* / IMF Working Paper. — 2000. — WP/00/43. — P. 1–55.
2. Triffin R. *Gold and Dollar Crisis*. — New Haven, Conn.: Yale University Press, 1961. — 246 p.
3. *How Has Globalization Affected Inflation* // World Economic Outlook. IMF. — IMF. — Wash., 2006. — P. 97–134.
4. Meyer L., Doyle B., Gagnon J., Henderson D. *International Coordination of Macroeconomic Policies: Still Alive in the New Millennium* / Board of Governors of the Federal Reserve System International Finance Discussion Papers. — 2002. — №723. — P. 1–46.
5. Кузнецов В. Мировая валютная система капитализма: под знаком "долгового" кризиса. — М.: Финансы и статистика, 1990. — 144 с.
6. Ford R., Laxton D. *World Public Debt and Real Interest Rates* / IMF Working Paper. — 1995. — WP/95/30. // www.imf.org.
7. Козюк В.В. Проблеми макроекономічної політики у світлі формування глобальної рівноваги // Економіка України. — 2004 — № 9. — С. 53–60.
8. Frankel J., Roubini N. *The Role of Industrial Country Policies in Emerging Market Crises* / NBER Working Papers. — 2001. — № 8634. — P. 1–108.
9. Ayhan Kose M., Prasad E., Terrones M. *How Does Globalization Affect the Synchronization of Business Cycles?* / IMF Working Paper. — 2003. — WP/03/27. — P. 1–12.
10. Ayhan Kose M., Prasad E., Terrones M. *Volatility and Comovement in a Globalized World Economy: An Empirical Exploration* / IMF Working Paper. — 2003. — WP/03/246. — P. 1–37.
11. Wagner H. *Implications of Globalization for Monetary Policy* / IMF Working Paper. — 2001. — WP/01/184. — P. 1–62.
12. Козюк В.В. Трансформація центральних банків в умовах глобалізації: макроекономічні та інституціональні проблеми. — Тернопіль: Астон, 2005. — 320 с.
13. Rogoff K. *Globalization and Global Disinflation* // Monetary Policy and Uncertainty: Adopting to a Changing Economy. Federal Bank of Kansas City Conf.: Jackson Hole. Wyoming, 2003. — P. 77–112.
14. Rogoff K. *Impact of Globalization on Monetary Policy* // The New Economic Geography: Effects and Policy Implications. Symposium Sponsored by the Federal Bank of Kansas City, Jackson Hole, Wyoming, August 24–26, 2006. — P. 1–43.
15. Ciccarelli M., Mojon B. *Global Inflation* / ECB Working Paper. — 2005. — №537. — P. 3–45.
16. Mody A., Ohnsorge F. *Can Domestic Policies Influence Inflation?* / IMF Working Paper. — 2007. — WP/07/257. — P. 1–36.
17. Borio C., Filardo A. *Globalization and Inflation: New Cross-country Evidence on the Global Determinants of Domestic Inflation* / BIS Working Papers. — 2007. — № 227. — P. 3–47.
18. Gnan E., Valderrama M.-T. *Globalization, Inflation and Monetary Policy* // Monetary Policy and the Economy. ONB. Q4 / 06. — 2006. — P. 37–54.
19. Woodford M. *Globalization and Monetary Control* // NBER Working Paper. — 2007. — № 13329. — P. 1–78.
20. Sasaki H., Yamaguchi S., Hisada T. *The globalization of financial markets and monetary policy* // International financial markets and the implications for monetary and financial stability. BIS Conference Papers. — Basel: BIS, 2001. — P. 57–78.
21. Barrell R., Dury K., Hurst I. *International Monetary Policy Coordination: An Evaluation Using a Large Econometric Model* // Economic Modeling. — 2003. — Vol. 20. — Issue 3. — P. 507–527.
22. Allard C. *Inflation in Poland: How Much Can Globalization Explain?* / IMF Working Paper. — 2007. — WP/07/41. — P. 3–21.
23. Balakrishnan R., Bayoumi T., Tulin V. *Globalization, Gluts, Innovation or Irrationality: What Explains the Easy Financing of the US Current Account Deficit?* / IMF Working Paper. — 2007. — WP/07/160. — P. 3–39.
24. Walker W., Punzi M.-T. *Financing Global Imbalances* // IMF Working Paper. — 2007. — WP/07/177. — P. 3–21.
25. Brooks R., Del Negro M. *A Latent Factor Model with Global, Country, and Industry Shocks for International Stock Returns* / IMF Working Paper. — 2005. — WP/05/52. — P. 3–21.
26. Xafa M. *Global Imbalances and Financial Stability* / IMF Working Paper. — 2007. — WP/07/111. — P. 3–20.
27. *A New Look at the US Current Account Deficit: The Role of Multinational Companies* // McKinsey Global Institute. — 2004. — Dec. / www.mckinsey.com.
28. Baily M. *Macroeconomic Implications of the New Economy*. — Wash.: Institute for International Economic, 2004. — 58 p.
29. Browne F., Cronin D. *Commodity Prices, Money and Inflation* / ECB Working Paper. — 2007. — № 738. — P. 1–35.

Національна система масових електронних платежів: озгляд розвитку у третьому кварталі 2008 року

У третьому кварталі 2008 року відбулися такі важливі для Національної системи масових електронних платежів події:

♦ перейдено рубіж у більш як 2 000 000 емітованих карток НСМЕП;

♦ сума загальних оборотів НСМЕП сягнула 70.023 млрд. грн.;

♦ із 14 серпня введено в дію зміни до “Регламенту Національної системи масових електронних платежів”, затверджені рішенням Ради Платіжної організації Національної системи масових електронних платежів;

♦ Радою Платіжної організації НСМЕП затверджено документи стосовно виконання розширених операцій у НСМЕП;

♦ Радою Платіжної організації НСМЕП надано дозвіл Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на укладення договору про вступ до НСМЕП як учасника системи з особливим статусом;

♦ Радою Платіжної організації НСМЕП надано дозвіл ЗАТ “Донгорбанк” (м. Донецьк) та АКРБ “Регіонбанк” (м. Харків) укладати договори про вступ до НСМЕП;

♦ ЗАТ КБ “Кредит-Дніпро” (м. Дніпропетровськ) і ТОВ “Фортуна-банк” (м. Київ) уклали договір про приєднання до Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП);

♦ Радою Платіжної організації НСМЕП надано дозвіл ВАТ “КБ “Володимирський” (м. Суми) на роботу в однемітентному режимі.

Продовжує поширюватися програма “Електронний студентський квиток”, якою передбачено створення загальнодержавної системи надання соціальних пільг молоді на основі використання електронних платіжних карток. Студенти навчальних закладів, які беруть участь у цьому проєкті, отримують картку НСМЕП, котра поєднує функції студентського квитка і платіжної картки НСМЕП.

На кінець третього кварталу 2008 року до складу НСМЕП входило 43 банки — юридичні особи, головний процесинговий центр НСМЕП із функціями регіонального процесингового центру (РПЦ) для банків київського регіону, РПЦ харківського регіону, “Універсальний процесинг”, який виконує функції

банківського процесингового центру з використанням нового елементу НСМЕП — АКС (автоматизованої карткової системи) з делегуванням банкам права емітувати картки НСМЕП, не маючи власного банківського процесингового центру (АКС), та “зовнішній” процесинговий центр — Центр обслуговування мобільних платіжних інструментів (ЦОМП). Така схема побудови НСМЕП забезпечує безперебійне цілодобове обслуговування її клієнтів. Із часу впровадження системи в її роботі не було жодної тривалої зупинки.

За даними головного процесингового центру НСМЕП, у третьому кварталі 2008 року емітовано 110 тис. 572 картки, тоді як у третьому кварталі 2007-го — 95 тис. 178 карток. А загалом на кінець третього кварталу нинішнього року емітовано 2 мільйони 94 тисячі 450 карток НСМЕП.

Додамо, що за третій квартал 2008 року введено в дію 156 одиниць банкоматно-термінального обладнання з логотипом НСМЕП, загальна кількість яких нині становить 5 462 шт. Постійно зростають також сервісні можливості інфраструктури системи електронних платежів, а з використанням нових типів програмно-технічних рішень з’являються додаткові сфери використання карток. Провідні фірми — розробники програмного забезпечення для НСМЕП постійно працюють над новим програмним забезпеченням термінального устаткування, що відкриває простір для реалізації нових рішень із використанням нових типів карток.

Сьогодні, за даними провідних банків — лідерів Національної системи масових електронних платежів, власники її карток мають змогу здійснювати платежі за комунальні послуги і телефонний зв’язок, поповнювати рахунки мобільних операторів, користуватися знижками у торговельних мережах, одержувати інтернет-послуги (<http://www.interplat.com.ua/cust/index.html>;

<http://smartpay.com.ua/>; <http://www.personal-account.kiev.ua/>). Зауважимо, що зі збільшенням і поліпшенням сервісних послуг з використанням карток НСМЕП кількість операцій у мережі Інтернет стрімко зростає. Крім того, Укрпоштою реалізовано систему поштового переказу грошей з використанням Інтернету. Тепер є змога, не виходячи з дому чи офісу, переказати кошти на домашню адресу фізичної особи в межах України. Клієнти також можуть брати участь у різноманітних акціях, які проводять банки — учасники НСМЕП.

За підсумками третього кварталу 2008 року обсяг загальних оборотів за операціями з картками НСМЕП становив близько 7.119 млрд. грн. Це найвищий показник за всі роки роботи системи. Для порівняння: у третьому кварталі минулого року він дорівнював 4.95 млрд. грн. Сума загальних оборотів НСМЕП у третьому кварталі 2008 року сягнула 70.023 млрд. грн.; сума міжбанківських оборотів — більш як 509 млн. грн. (за такий же період 2007 року — 264 млн. грн.). Загальна сума операцій на кінець третього кварталу 2008 року за міжбанківськими оборотами НСМЕП становила 2 692 млн. грн. Зазначимо, що фінансові показники за три квартали цього року вже перевищили річні показники 2007 року. Щоденні показники оборотів за операціями з картками НСМЕП у третьому кварталі 2008 року становили близько 79 млн. грн. за день із піковими значеннями 195—232 млн. грн.

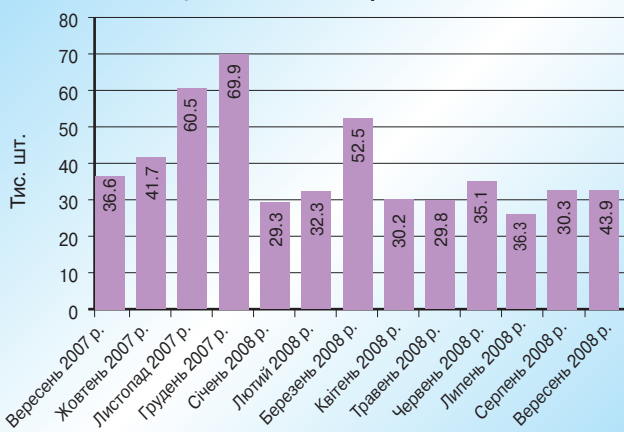
Пропонуємо увазі читачів журналу “Вісник Національного банку України” дані щодо динаміки роботи НСМЕП, які формуються в ГПЦ НСМЕП у вигляді графіків і таблиць.

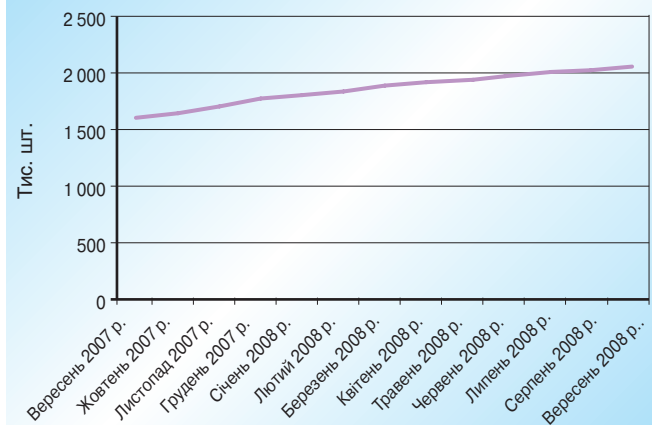
Андрій Журков,
завідувач сектору відділу експлуатації
Головного процесингового центру
Національної системи масових
електронних платежів та АКС НБУ
Центральної розрахункової палати
Національного банку України.

Національна система масових електронних платежів	
Головний процесинговий центр	
За станом на 01.10.2008 р.	
Емітовано карток	2 094 450 шт.
Встановлено терміналів	5 462 шт.
Наростаючі обороти НСМЕП	70 023 483 526 грн.
Міжбанківські наростаючі обороти	2 692 453 165 грн.

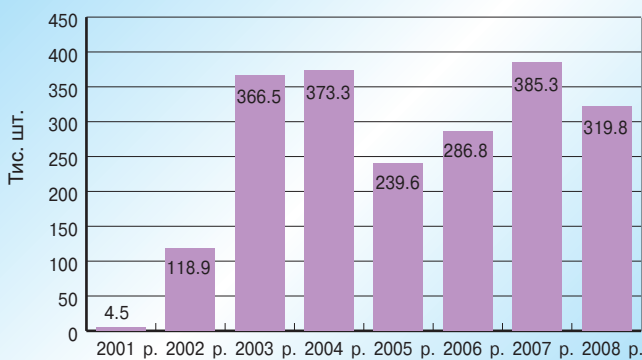
Щомісячна емісія карток НСМЕП

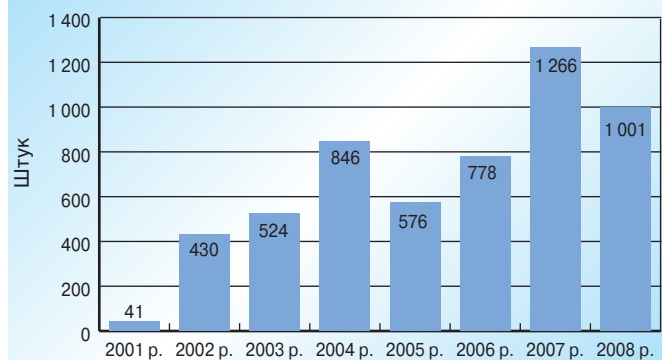
Динаміка зростання кількості карток НСМЕП

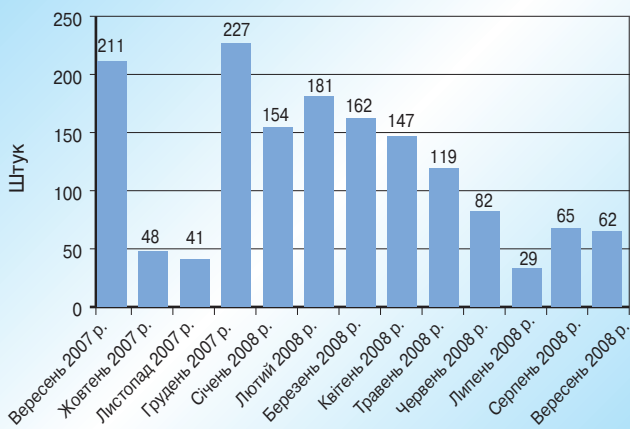
Щорічна емісія карток НСМЕП

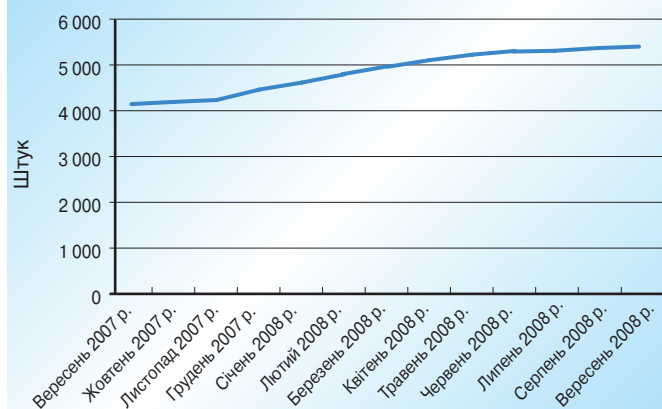
Щорічна кількість введених у дію терміналів НСМЕП

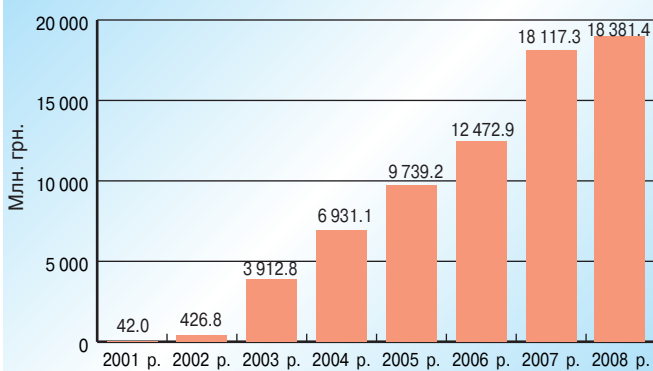
Динаміка щомісячного зростання мережі терміналів НСМЕП

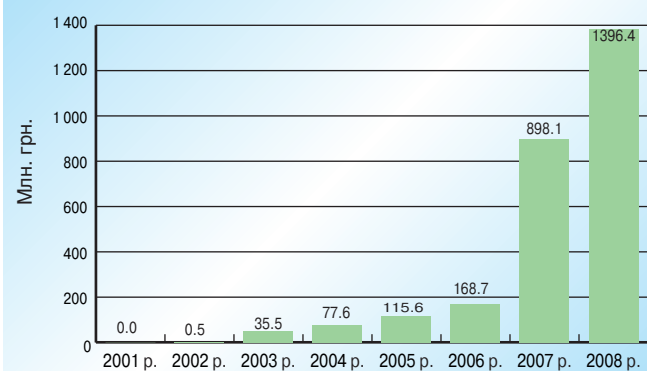
Динаміка зростання кількості терміналів НСМЕП

Річні обороти НСМЕП

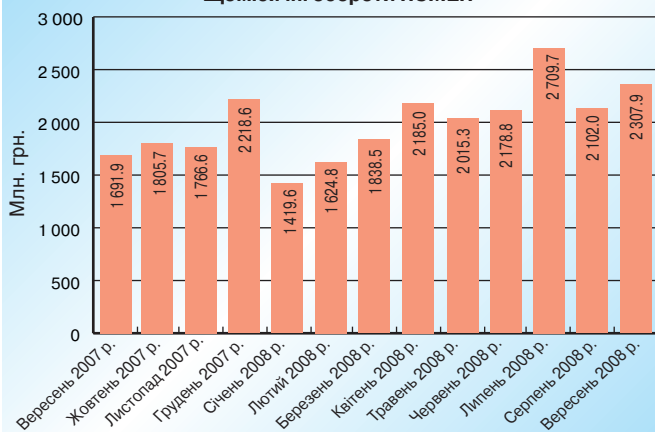

Річні міжбанківські обороти НСМЕП

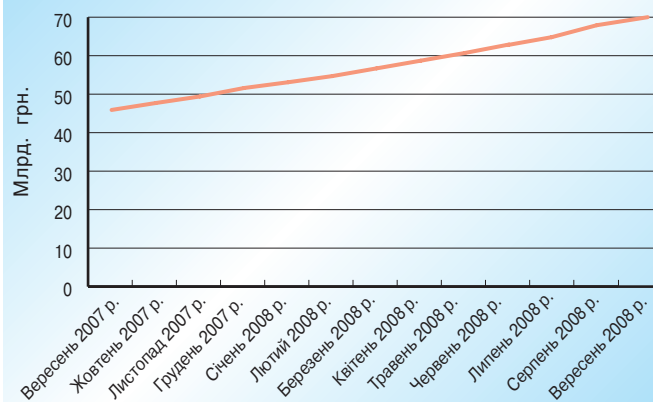

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ

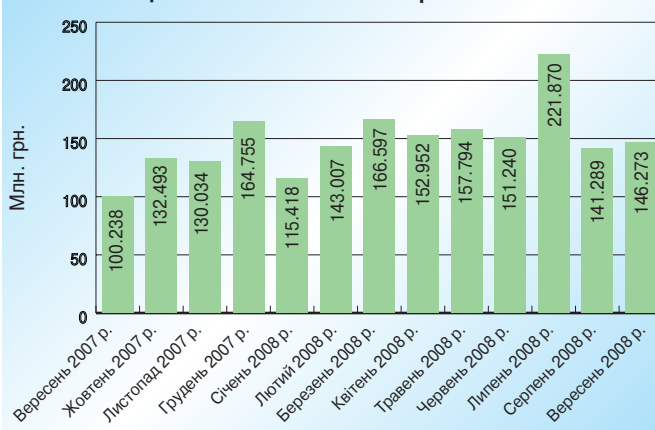
Щомісячні обороти НСМЕП

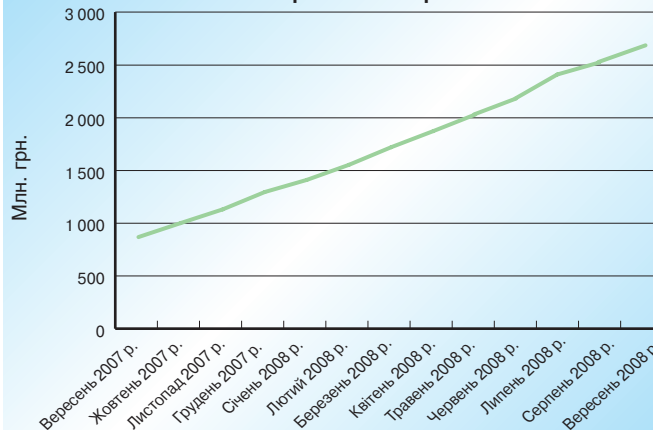
Динаміка зростання оборотів НСМЕП

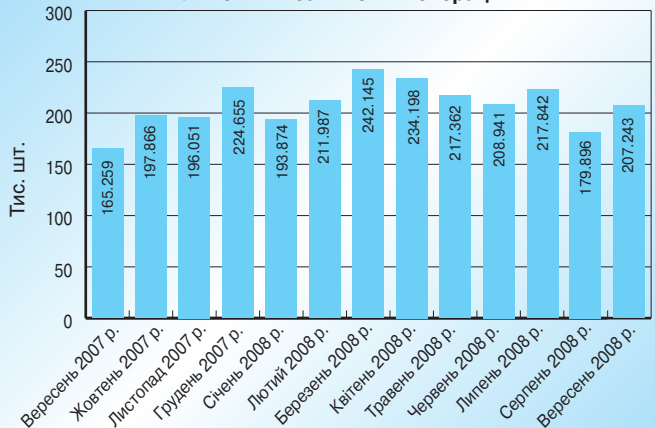
Щомісячні міжбанківські обороти НСМЕП

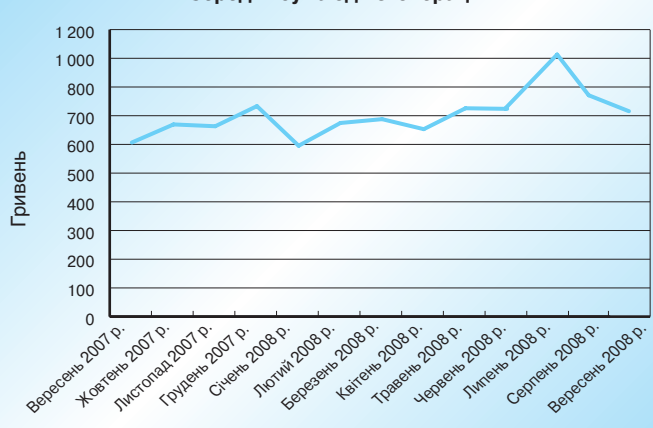
Міжбанківські наростаючі обороти НСМЕП

Кількість міжбанківських операцій

Середня сума однієї операції

Динаміка щоденних оборотів за картками НСМЕП у 2007–2008 рр.

Теорія і практика/

Особливості первісного визнання кредитів, наданих не за ринковою ставкою

**Людмила
Снігурська**

Начальник відділу департаменту бухгалтерського обліку
Національного банку України.
Кандидат економічних наук

Постановою Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 481 було затверджено нову редакцію “Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України”, яка набуває чинності з 1 січня 2009 року. Згідно з її нормами банкам необхідно забезпечити первісне визнання кредитів та вкладів (депозитів) за справедливою вартістю плюс витрати на операції, що відповідає вимогам МСБО 39 “Фінансові інструменти: визнання та оцінка”. Щоб полегшити виконання цього положення, в зазначеній інструкції подано конкретизовані процедури, які необхідно виконувати у разі, якщо кредит надано (або вклад (депозит) залучено) за договірною ставкою, нижчою або вищою від ринкової. Але на практиці виникають питання щодо правильності розрахунку сум, які необхідно у зв'язку з цим відобразити в обліку в конкретних випадках.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА З БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БАНКАХ

Як відомо, Національний банк України, розробляючи нормативно-правову базу з питань бухгалтерського обліку та фінансової звітності, орієнтується насамперед на законодавство України та на вимоги міжнародних стандартів фінансової звітності (надалі — МСФЗ). Законодавчим підґрунтям слугують передусім два закони України — “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” та “Про банки і банківську діяльність”.

Згідно зі статтею 6 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в банках встановлюється Національним банком України відповідно до цього закону та національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку. У статті 68 Закону України “Про банки і банківську діяльність” обумовлено, що банки мають організовувати бухгалтерський облік відповідно до внутрішньої облікової політики, розробленої на підставі правил, установлених Національним банком України згідно з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку та положеннями (стандартами) України.

Крім того, у “Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні”, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.10.2007 р. № 911-р зазначено, що одним з основних напрямів реалізації завдань стратегії є створення законодавчих та організаційних передумов для запровадження міжнародних стандартів складання фінансової звітності суб'єктами господарювання. У межах цього напрямку насамперед заплановано законодавче врегулювання порядку застосування міжнародних стандартів, зокрема обов'язкове складання з 2010 року фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності згідно з міжнародними стандартами підприємствами-емітентами, цінні папери яких перебувають у лістингу організаторів торгівлі на

фондовому ринку, банками і страховиками, а також за власним рішенням — іншими емітентами цінних паперів і фінансовими установами.

З огляду на сказане вище очевидно, що бухгалтерський облік та складання фінансової звітності у банківській сфері будується насамперед на нормах міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), звичайно, з урахуванням національного законодавства та специфіки розвитку економіки України.

Національний банк постійно працює над удосконаленням нормативно-правової бази з бухгалтерського обліку в банках, аби привести її у відповідність до вимог МСФЗ у повному обсязі. Одним із таких кроків стало запровадження у новій редакції Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України нових вимог щодо первісного визнання кредитів, вкладів (депозитів).

ВАРТІСТЬ ПРИ ПЕРВІСНОМУ ВИЗНАННІ

Нагадаємо, що в чинній на сьогодні редакції зазначеної Інструкції, яку затверджено постановою Правління НБУ від 15.09.2004 р. № 435, міститься таке положення: “Надані (отримані) кредити, розміщені (залучені) вклади (депозити) первісно оцінюються і відображаються в бухгалтерському обліку за собою вартістю (в сумі фактично наданих (отриманих) коштів, уключаючи комісійні та інші витрати, що безпосередньо пов'язані з цими операціями) відповідно як актив та зобов'язання і не підлягають взаємозаліку”.

Разом з тим, МСБО 39 “Фінансові інструменти: визнання і оцінка” (параграф 43) потребує дещо іншого: “Під час первісного визнання якогось фінансового активу або фінансового зобов'язання підприємство має оцінювати їх за їхньою справедливою вартістю плюс (у тому разі, якщо фінансовий актив або фінансове зобов'язання не оцінюються за справедливою вартістю через прибутки або збитки) витрати на операції, які безпосередньо стосують-

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

ся придбання або емісії такого фінансового активу, або фінансового зобов'язання”.

При цьому **справедлива вартість** визначається як сума, за якою може бути здійснений обмін активу або оплата зобов'язання в результаті операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами.

Як впливає з визначень, у більшості випадків сума фактично наданих або отриманих коштів і буде справедливою вартістю кредиту або вкладу (депозиту), оскільки зазвичай кредити надаються, а депозити залучаються в операціях з обізнаними, не залежними від банку та зацікавленими у співпраці з ним юридичними і фізичними особами. Однак бувають і винятки. Наприклад, кредити, надані працівникам під знижену процентну ставку або взагалі безпроцентні. Або депозит, залучений від фізичної особи у рамках проведення акції, за якою ця фізична особа виграла додаткові 5% до загальної депозитної процентної ставки. У таких випадках не можна говорити про тотожність суми фактично наданих коштів та справедливої вартості.

Отже, необхідність додаткової оцінки справедливої вартості виникатиме далеко не щодо кожного кредиту або депозиту. На погляд автора, обліковою політикою має бути визначено коло фінансових інструментів, за якими доведеться здійснювати подібні розрахунки, або, можливо, критерії, які слід брати до уваги, приймаючи рішення щодо того, чи потрібно додатково оцінювати справедливую вартість фінансового інструменту.

З іншого боку, мета фінансової звітності — надати користувачам правдиву і достовірну інформацію про реальний фінансовий стан, реальну вартість активів і зобов'язань, реальну величину фінансових результатів діяльності (доходів і витрат, прибутків або збитків) суб'єкта господарювання, яким є і банківська установа. Звідси й вимога первісного визнання саме за **справедливою вартістю** плюс витрати на операції.

Тому в новій редакції “Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України”, затвердженій постановою Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 481 (розділ I), тепер також визначено, що банки мають оцінювати надані (отримані) кредити, розміщені (залучені) вклади (депозити) під час первісного визнання за **справедливою вартістю, уключаючи витрати на операцію**.

Щоб виконати зазначені вище вимоги щодо первісного визнання, потрібно з'ясувати два елементи:

- 1) справедливую вартість кредиту, вкладу (депозиту);
- 2) витрати на операції.

ВИТРАТИ НА ОПЕРАЦІЇ

До витрат на операції у даному разі відносяться додаткові витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням, випуском або вибуттям фінансового активу чи зобов'язання, які не могли б виникнути, якби суб'єкт господарювання не випустив, не придбав або не реалізував фінансовий інструмент. До витрат на операцію належать комісійні, сплачені агентам, консультантам, брокерам і дилерам, збори органам регулювання, фондовим біржам, податки та держмита тощо.

Подібне визначення міститься і в МСБО 39, відповідно до положень якого **витрати на операції** розцінюються як додаткові витрати, які прямо стосуються придбання, випуску або вибуття фінансового активу чи фінансового зобов'язання. Додаткові витрати — це витрати, яких не було б, якби суб'єкт господарювання не випустив або не реалізував фінансовий інструмент. Витрати на операції включають:

- гонорари та комісійні, сплачені агентам (в тому числі працівникам, які діють як агенти з продажу), радникам, брокерам та дилерам;
- збори з регулювальних органів і фондових бірж;
- податки та збори на передавання.

Разом з тим, до витрат на операції не належать:

- премії та дисконти за борговим інструментом (оскільки вони виникають у разі, коли оцінка ринком цього інструменту не збігається з його номінальною вартістю);
- фінансові витрати;
- внутрішні адміністративні чи холдингові витрати.

Витрати на операції впливають на формування дисконту (премії) за фінансовим інструментом під час його первісного визнання на балансі банку та за допомогою ефективної ставки відсотка визнаються процентними доходами (витратами), рівномірно розподіляючись у часі та забезпечуючи фіксування дохідності (витратності) інструменту. Таким чином, розмір дисконту (премії) за фінансовим інструментом фактично складатиметься з двох елементів: безпосередньо “ринкового”, так би мовити, дисконту/премії у класичному його розумінні та “не-

ринкового”, внутрішнього, пов'язаного з витратами на операції.

Є також ряд комісій, які можна віднести до витрат на операції. Положення щодо ідентифікації таких комісій містяться у додатку до МСБО 18 “Дохід” (у межах нормативно-правової бази НБУ — в Правилах бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затверджених постановою Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 255 (зі змінами)). Цей вид комісій має назву комісій, що є невід'ємною частиною доходу (витрат) фінансового інструменту.

Комісії, що є невід'ємною частиною доходу (витрат) фінансового інструменту, зокрема, включають:

- 1) комісії за ініціювання кредиту, отримані (сплачені) банком і пов'язані зі створенням або придбанням фінансового інструменту (крім фінансових інструментів у “торговому” портфелі): комісії за оцінку гарантій, застав; комісії за обговорення умов інструменту; комісії за підготовку, опрацювання документів та завершення операції тощо;

- 2) комісії, отримані (сплачені) банком за зобов'язання з кредитування (резервування кредитної лінії) під час ініціювання або придбання кредиту;

- 3) комісії, отримані (сплачені) банком у зв'язку з випуском боргових зобов'язань, що обліковуються за амортизованою собівартістю.

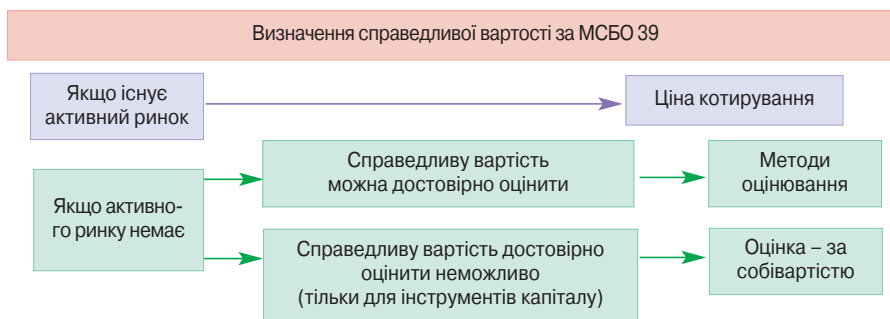
МСБО 18 зазначає, що такі комісії є невід'ємною частиною участі у створенні кінцевого фінансового інструменту й разом із відповідними прямими витратами відстрочуються і включаються у первісну балансову вартість фінансового інструменту.

Таким чином, усі додаткові витрати, пов'язані з процесом створення фінансового інструменту, так само, як і додаткові доходи, отримані як оплата дій щодо створення, формування умов і характеристик створеного фінансового інструменту, розглядаються одночасно й мають вплив на ефективну процентну ставку (яка відображає внутрішню для банку дохідність/витратність) за цим інструментом. А це означає, що подібні платежі та надходження є елементом первісної вартості, але не стосуються справедливої вартості фінансового інструменту.

СПРАВЕДЛИВА ВАРТІСТЬ

Як зазначалося вище, згідно з МСФЗ та нормативно-правовими актами НБУ **справедлива вартість** — це сума, за якою може бути здійснений обмін активу або оплата зобов'язання в результаті операції між обізнаними, зацікав-

Методи визначення справедливої вартості згідно з МСБО 39

леними та незалежними сторонами.

Тлумачення терміна “справедлива вартість” ґрунтується на припущенні, що банк є діючим і не має ані наміру, ані необхідності ліквідувати свою діяльність, суттєво скорочувати масштаби своїх операцій або здійснювати операцію на несприятливих умовах. Таким чином, справедлива вартість не є сумою, яку банк одержав би або сплатив би у примусовій операції, в разі примусової ліквідації чи вимушеного продажу за надто низькими цінами. Проте справедлива вартість відображає кредитоспроможність даного інструменту.

У МСБО 39 “Фінансові інструменти: визнання і оцінка” подаються досить ґрунтовні рекомендації щодо визначення справедливої вартості фінансових інструментів. МСБО пропонує ряд методів, які можна використати для визначення справедливої вартості (див. схему).

Отже, кращим підґрунтям визначення справедливої вартості є ринкова вартість. Під **ринковою вартістю** фінансового інструменту слід розуміти суму коштів від його продажу на активному ринку. Однак поки що рано вести мову про наявність в Україні активного ринку для таких фінансових інструментів, як кредити, вклади (депозити).

У параграфі К376 МСБО 39 зазначено, що за відсутності активного ринку найкращим свідченням справедливої вартості фінансового інструменту під час первісного визнання є ціна операції (тобто справедлива вартість наданої або одержаної компенсації), якщо справедлива вартість цього інструменту не засвідчується шляхом порівняння з іншими доступними поточними ринковими операціями з цим же інструментом (тобто без модифікації та зміни його складу) або на основі методу оцінки, змінні величини якого включають лише дані з доступних ринків.

Водночас у МСБО 39 наголошується на такій умові: коли можна довести, що ціна останньої операції не є справедливою вартістю (оскільки вона, скажімо, відображала суму, яку банк

одержав або сплатив у примусовій операції, під час примусової ліквідації або вимушеного продажу за надто низькими цінами), ця ціна має бути відповідним чином скоригована.

МСБО 39 пропонує такі розрахункові методи визначення справедливої вартості за умови неактивного ринку щодо фінансового інструменту:

1) застосування останніх ринкових операцій між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами (якщо вони доступні);

2) посилання на поточну справедливу вартість іншого подібного інструменту. Подібність інструментів визначається за такими факторами:

- строком погашення;
- структурою грошових потоків;
- валютою;
- кредитним ризиком;
- забезпеченням;
- ставкою процента;

3) аналіз дисконтованих грошових потоків;

4) модель опціонного ціноутворення.

Крім того, МСБО 39 додатково зазначає, які саме вхідні параметри методики оцінювання потрібно брати до уваги в разі визначення справедливої вартості розрахунковим шляхом. Зокрема це такі параметри:

✓ вартість грошей у часі (тобто відсоток за базовою чи безризиковою ставкою);

✓ кредитний ризик;

✓ курси обміну іноземної валюти;

✓ товарні ціни;

✓ ціни на інструменти капіталу;

✓ волатильність (тобто величина майбутніх змін ціни фінансового інструменту чи іншого об'єкта);

✓ ризик дострокового погашення та ризик викупу;

✓ витрати на обслуговування фінансового інструменту.

Крім того, методика оцінки має: а) максимально використовувати вхідні дані для ринку; б) якнайменше залежати від конкретних для банку вхідних даних.

Час від часу метод оцінки слід *коригувати і випробовувати на достовірність*.

Виходячи з положень МСБО 39, у розділі І нової редакції “Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України” (надалі — Інструкції № 481) подано лише загальні підходи щодо визначення справедливої вартості. Зокрема, в Інструкції № 481 пропонується такий метод визначення справедливої вартості кредитів і вкладів (депозитів): дисконтування всіх очікуваних майбутніх грошових потоків із використанням ринкової процентної ставки щодо подібного фінансового інструменту.

Щоб застосувати цю методику, потрібно визначити такі вхідні дані:

1) майбутні грошові потоки;

2) період часу від моменту первісного визнання до моменту виникнення кожного грошового потоку;

3) ринкову процентну ставку за фінансовим інструментом, подібним до того, справедливую вартість якого треба визначити.

Щодо перших двох пунктів, то вони визначаються за допомогою умов договору. Найскладнішим є третій пункт — підбір ставки дисконтування. Цікавим щодо визначення цієї ставки є параграф К377 МСБО 39, де зазначено, що для визначення справедливої вартості боргового фінансового інструменту можна використовувати:

— поточні ринкові умови або

— ставки процента, які стягуються на поточний час самим суб'єктом господарювання чи іншими суб'єктами за схожі боргові інструменти (подібні за строком, що залишився до погашення; моделлю грошових потоків; валютою; кредитним ризиком; заставою; базою процента).

Отже, на підставі цього положення за ринкову ставку можна брати внутрішню процентну ставку, встановлену банком для певної групи кредитів (депозитів).

Водночас хочу наголосити, що це — додаткове положення стандарту, яке подає один із варіантів. Основне ж положення стверджує, що модель розрахунку справедливої вартості повинна максимально враховувати ринкові (зовнішні) фактори, котрі мають вплив на той фінансовий інструмент, вартість якого визначається. Тобто, на думку автора, внутрішня процентна ставка за продуктом (групою активів) може застосовуватися лише в тому випадку, якщо банк обґрунтує, що його методика встановлення внутрішніх цін базується передусім на ринкових факторах.

Слід також звернути увагу на положення листа-роз'яснення НБУ від

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

15.09.2008 р. № 12-111/1122-12400. У цьому листі зазначається, що за новими вимогами банкам потрібно визнавати прибутки або збитки під час первісного визнання кредитів (депозитів), виданих за ставкою, котра **суттєво відрізняється від ставки, яку банк застосовує на що ж да-ту для подібних фінансових інструментів**. З огляду на це положення листа можна зробити висновок, що для визначення справедливої вартості кредитів (депозитів), наданих не за ринковою ставкою, НБУ вважає за можливе використовувати встановлені самим банком процентні ставки за стандартизованими групами (пулами) кредитів/депозитів, тобто — системи та методики внутрішнього ціноутворення на банківські продукти. В цьому контексті хоча ще раз наголосити на загальному положенні МСБО 39 про максимальне врахування у методиках оцінки фінансових активів зовнішніх ринкових факторів, оскільки методики внутрішнього ціноутворення бувають різні. Загалом їх можна поділити на дві групи:

- орієнтовані на ринок;
- орієнтовані на внутрішні фактори.

Серед методик другої групи зазвичай вирізняють метод витрат і метод “витрати плюс”.

Враховуючи зазначене, можемо стверджувати, що не всі методики внутрішнього ціноутворення банку будуть аналогом ринкової ціни з точки зору МСБО 39.

ВАРТІСТЬ ЗА ДОГОВОРОМ

Отже, з'ясувавши справедливую вартість за кредитом або вкладом (депозитом), треба порівняти її з сумою фактично наданих у користування коштів (тобто з вартістю договору, якщо оперувати термінами Інструкції № 481). Причому вартість договору включає основну суму боргу, може включати сплачені авансом проценти, але в жодному разі не включає комісії, що є невід'ємною частиною доходу (витрат) фінансового інструменту. Лише таким чином можна досягнути порівнюваності цієї величини з величиною справедливої вартості.

Можна зробити порівняння з цінним папером. Із чого виникає “ринковий” дисконт/премія? Із різниці між номіналом разом з накопиченим купоном та оцінкою ринком за своєю, ринковою, ставкою цього інструменту (вигоди від нього, закладеної в умовах випуску). Додаткові витрати та гонорари, які платять конкретний покупець у конкретному випадку, до уваги не беруться, бо це не ринкові фактори: во-

ни діють не для всіх, встановлюються окремо, додатково і можуть бути різними за різних умов, на різних ринках.

А от надалі, під час розрахунку ефективної ставки, потрібно буде враховувати і в первісній вартості, і в майбутніх потоках не тільки основну суму та проценти, а й усі “процентні” комісії. Тому ефективна ставка (внутрішня дохідність) і ринкова ставка (ринкова дохідність) не збігатимуться, якщо за інструментом, крім процентів, є ще додаткові платежі.

Якщо банк надав кредит за ринковою ставкою, то сума процентів та періоди сплати процентів і номіналу підбрано так, щоб їх цінність (з урахуванням часу) була еквівалентною цінності основної суми боргу за станом на сьогодні. В принципі невелика різниця може бути, якщо платежі передбачено частіше, ніж раз на рік. Така різниця виникає внаслідок того, що річну ринкову процентну ставку можна використати по-різному:

— для розрахунку суми процентів — як просту процентну ставку; в цьому разі процентна ставка за місяць (виходячи з бази нарахування 30/360) розраховуватиметься так: $i_{\text{місячна}} = i_{\text{річна}}/12$;

— для дисконтування — як складну процентну ставку; тоді розрахунок буде таким: $i_{\text{місячна}} = (1 + i_{\text{річна}})^{1/12} - 1$.

“ПРИБУТОК/ЗБИТОК ПЕРШОГО ДНЯ”

Отже, порівняємо вартість за договором і справедливую вартість. Далі можливі два варіанти розвитку подій:

1. Якщо порівнювані величини приблизно однакові або цілком збігаються, фінансовий актив або фінансове зобов'язання визнаватиметься вартістю договору плюс витрати на операції;

2. Якщо ж вартість за договором відрізнятиметься від справедливої вартості, то в обліку слід відобразити фінансовий інструмент за справедливою вартістю плюс витрати на операції. Але в такому разі виникає різниця, яку потрібно якимось чином відобразити в обліку, визначивши її економічну сутність.

Щодо другого випадку МСБО 39 дає такі інструкції: “Якщо частина наданої або отриманої компенсації призначена для чогось іншого, ніж цей фінансовий інструмент, справедлива вартість цього фінансового інструменту оцінюється за допомогою якогось методу оцінки (див. параграфи К374 — К379).

Наприклад, справедлива вартість довгострокової позики або дебіторської заборгованості, що не приносять відсотків, може оцінюватися як те-

перішня вартість усіх майбутніх надходжень грошових коштів, дисконтованих із застосуванням **переважної ринкової ставки** (переважних ринкових ставок) відсотка **на подібний інструмент** (подібний за валютою, строком, типом ставки відсотка та іншими факторами) з подібним **показником кредитного рейтингу**.

Будь-яка додаткова запозичена сума є:

- витратами або зменшенням доходу;
- за винятком випадків, якщо тільки вона не задовольняє відповідні вимоги, за якими вона може кваліфікуватися як якийсь інший тип активу”.

Отже, якщо справедлива вартість виявилася нижчою за ціну операції (вартість за договором), потрібно визнати збиток — так званий “збиток першого дня”. Таким чином банк одразу покаже в обліку і звітності дохід, який він не отримає у зв'язку з тим, що під час укладення договору погодився надати кошти у користування безоплатно.

Щодо другого варіанта, передбаченого МСБО 39, можна навести такий приклад. Банк уклав угоду про надання клієнту кредиту за заниженою процентною ставкою і натомість підписав з тим же клієнтом договір про купівлю будівлі разом із землею за дуже низькою порівняно з ринковою ціною. В такому разі згідно зі стандартом на суму різниці між справедливою вартістю кредиту і його номіналом має бути збільшена балансова вартість придбаного основного засобу, а не визнано збиток.

Стосовно вимог НБУ щодо відображення різниці між справедливою вартістю і вартістю за договором кредиту або депозиту, то Інструкцією № 481 передбачено лише перший варіант — визнання “прибутку/збитку першого дня”: “Банк визнає в бухгалтерському обліку прибуток або збиток на суму різниці між справедливою вартістю фінансового активу або фінансового зобов'язання та вартістю договору в кореспонденції з рахунками дисконту (премії), якщо під час первісного визнання він визначає вартість фінансового активу або фінансового зобов'язання за процентною ставкою, вищою або нижчою, ніж ринкова”.

В обліку первісне визнання цих кредитів відображатиметься за допомогою таких бухгалтерських проведення:

1) якщо кредит надається **за нижчою, ніж ринкова, процентною ставкою**:

- на основну суму боргу за кредитом:

Дебет Основна сума боргу

Кредит Грошові кошти;

- одночасно: “збиток першого дня”

= Основна сума — Справедлива вартість:
Дебет 7390 Витрати від наданих кредитів ... за ставкою,

яка нижча, ніж ринкова

Кредит Неамортизований дисконт;

2) у разі надання кредиту за вищою, ніж ринкова, процентною ставкою:

- на основну суму боргу за кредитом:

Дебет Основна сума боргу

Кредит Грошові кошти;

- одночасно: “прибуток першого дня” = Справедлива вартість — Основна сума;

Дебет Неамортизована премія

Кредит 6390 Дохід від наданих кредитів ... за ставкою,

яка вища, ніж ринкова.

Розглянемо зазначені підходи на умовному прикладі, що подається в МСБО 39. У стандарті стверджується: “Якщо підприємство ініціює позику, що приносить відсоток за позаринковою ставкою відсотка (наприклад, 5 відсотків, коли ринкова ставка для подібної позики становить 8 відсотків), та отримує авансову плату як компенсацію, це підприємство визнає таку позику за її справедливою вартістю, тобто без урахування тієї плати, яку воно отримує. Підприємство додає цю знижку до прибутку або збитку, застосовуючи метод ефективної ставки відсотка”.

Приклад 1.

Номинал — 10 000 грн.

Комісія, сплачена банку за надання кредиту (дисконт) — 500 грн.

Номинальна ставка (проста) — 5% річних (за місяць: $5\% / 12 = 0.42\%$).

База нарахування 30/360.

Строк кредиту — 6 місяців.

Сплата: процентів — щомісяця, основної суми — в кінці строку.

Ринкова ставка — 8% (річна складна), тобто у місячному еквіваленті це становить: $(100\% + 8\%)^{1/12} - 100\% = 0.6434030\%$.

ПРИКЛАДИ

Розглянемо **варіант I** обліку: якщо **ринкова ставка до уваги не береться**, тобто первісне визнання кредиту відображається в бухгалтерському обліку відповідно до вимог чинної редакції інструкції — за собівартістю.

Побудуємо ряд грошових потоків (див. таблицю 1).

Визначимо ефективну ставку відсотка, виходячи з рівняння:

$$9\,500 = 41.67 / (1 + i_{\text{ef}})^1 + 41.67 / (1 + i_{\text{ef}})^2 + 41.67 / (1 + i_{\text{ef}})^3 + 41.67 / (1 + i_{\text{ef}})^4 + 41.67 / (1 + i_{\text{ef}})^5 + 10\,041.67 / (1 + i_{\text{ef}})^6.$$

Ефективна ставка (місячна) становитиме **1.28796626%**.

Таблиця 1. Графік грошових потоків для прикладу 1

Період	0	1	2	3	4	5	6
Грошовий потік	-9 500.00	41.67	41.67	41.67	41.67	41.67	10 041.67

Таблиця 2. Графік розрахунку вартості кредиту і визнання доходів за ним

Період	Балансова вартість на початок періоду	Визнання процентів, у тому числі			Грошові потоки = проценти + основна сума	Балансова вартість на кінець періоду	Ставка дохідності
		всього	нараховані проценти	амортизація дисконту			
Формула	1	2	3	4	5	6	7
	6_{n-1}	$1 \times i_{\text{ef}}$	$N \times i_n$	2-3	$N_{\text{пос.}} + N \times i_n$	1+2-5	2/1
0							
1	9 500	122.36	41.67	80.69	41.67	9 580.69	0.0128796
2	9 580.69	123.40	41.67	81.73	41.67	9 662.42	0.0128796
3	9 662.42	124.45	41.67	82.78	41.67	9 745.20	0.0128796
4	9 745.20	125.51	41.67	83.85	41.67	9 829.05	0.0128796
5	9 829.05	126.59	41.67	84.93	41.67	9 913.98	0.0128796
6	9 913.98	127.69	41.67	86.02	10 041.67	0.00	0.0128796
Усього		750.00	250.00	500.00			

Таблиця 3. Графік майбутніх грошових потоків для визначення справедливої вартості

Період	1	2	3	4	5	6
Грошовий потік	41.67	41.67	41.67	41.67	41.67	10 041.67

Графік визначення елементів вартості кредиту та визнання доходів за ним з використанням методу ефективної ставки відсотка подано у таблиці 2.

Тепер розглянемо **варіант II: якщо ринкова ставка береться до уваги** — так, як передбачатимуть після 1 січня 2009 року нові вимоги НБУ.

Побудуємо ряд грошових потоків (див. таблицю 3).

На основі даних таблиці 3 **визначимо справедливую вартість кредиту**, використовуючи для дисконтування **ринкову ставку 0.6434030% за місяць (8% річних)**:

$$\text{Справедлива вартість} = 41.67 / (1 + 0.006434)^1 + 41.67 / (1 + 0.006434)^2 + 41.67 / (1 + 0.006434)^3 + 41.67 / (1 + 0.006434)^4 + 41.67 / (1 + 0.006434)^5 + 10\,041.67 / (1 + 0.006434)^6 = \mathbf{9\,866.97 \text{ грн.}}$$

Вартість за договором (без урахування витрат на операції!) = **10 000 грн.**

$$\text{Різниця (збиток)} = 9\,866.97 - 10\,000.00 = \mathbf{-133.03 \text{ грн.}}$$

Ще раз наголосимо, що, визнаючи “прибуток/збиток першого дня”, необхідно порівнювати:

- номінальну вартість (“ринкову”) під час видачі (первісного визнання) кредиту;

- дисконтовані грошові потоки — справедливую вартість.

“Процентні” комісії (комісії, що є невід’ємною частиною доходу (витрат) фінансового інструменту) в розрахунок не беремо, оскільки вони мають не ринковий характер: визначаються самим банком згідно з його політикою і прямо

не пов’язані з ринковими умовами й оцінками. Ці комісії додаються в будь-якому випадку до вартості залучення кредиту (ринкова вона чи не ринкова) і впливають на ефективну ставку — внутрішню норму дохідності. Тому ефективна ставка не є тотожною ринковій, навіть якщо ми приводимо вартість кредиту у відповідність із ринковою ставкою.

За прикладом 1 у бухгалтерському обліку збитки від надання кредиту за ставкою нижчою, ніж ринкова, мають бути відображені таким проведенням:

Дебет 7390 Збиток 133.03

Кредит Неамортизований дисконт 133.03

Таким чином, загальна сума дисконту за кредитом становитиме:

$$500 + 133.03 = \mathbf{633.03 \text{ грн.}}$$

Тепер, знаючи справедливую вартість і витрати на операції, визначимо ефективну ставку. Для цього побудуємо ряд грошових потоків (див. таблицю 4).

У таблиці 4 первісну вартість розраховано як справедливую вартість за мінусом витрат на операції: $9\,866.97 = \mathbf{9\,866.97 - 500}$.

Визначимо ефективну ставку відсотка, виходячи з рівняння:

$$9\,866.97 = 41.67 / (1 + i_{\text{ef}})^1 + 41.67 / (1 + i_{\text{ef}})^2 + 41.67 / (1 + i_{\text{ef}})^3 + 41.67 / (1 + i_{\text{ef}})^4 + 41.67 / (1 + i_{\text{ef}})^5 + 10\,041.67 / (1 + i_{\text{ef}})^6.$$

Ефективна ставка — **1.52888740%** на місяць.

Графік визначення елементів вартості і доходу за кредитом з урахуванням справедливої вартості може мати вигляд, наведений у таблиці 5.

Загальна сума доходів від кредиту за весь період за другого варіанту обліку

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

Таблиця 4. Графік майбутніх грошових потоків для визначення ефективної ставки відсотка

Період	0	1	2	3	4	5	6
Грошовий потік	-9 366.97	41.67	41.67	41.67	41.67	41.67	10 041.67

Таблиця 5. Графік визначення елементів вартості і доходу за кредитом у разі первісного визнання за справедливою вартістю

Період	Балансова вартість на початок періоду	Визнання процентів, у тому числі всього	нараховані проценти	амортизація дисконту	Грошові потоки = проценти + основна сума	Балансова вартість на кінець періоду	Ставка дохідності
	1	2	3	4	5	6	7
Формула	b_{n-1}	$1 \times i_{\text{еф.}}$	$N \times i_n$	2-3	$N_{\text{пог.}} + N \times i_n$	1+2-5	2/1
0							
1	9 366.97	143.21	41.67	101.54	41.67	9 468.51	0.0152888
2	9 468.51	144.76	41.67	103.10	41.67	9 571.61	0.0152888
3	9 571.61	146.34	41.67	104.67	41.67	9 676.28	0.0152888
4	9 676.28	147.94	41.67	106.27	41.67	9 782.56	0.0152888
5	9 782.56	149.56	41.67	107.90	41.67	9 890.45	0.0152888
6	9 890.45	151.21	41.67	109.55	10 041.67	0.00	0.0152888
Усього		883.03	250.00	633.03	10 250.00		

становитиме: $883.03 - 133.03 = 750$ грн.

Якщо порівняти з першим варіантом, то побачимо, що загальний результат від функціонування цього кредиту однаковий — 750 грн. Втім, за другого варіанту користувач одразу бачить, що банк мав заробити на цьому кредиті 883.03 грн., якби надав його на ринку незалежному клієнту. Натомість кредит було надано на пільгових умовах, унаслідок чого банк недозаробив 133.03 грн. доходу. Оскільки банк діяв свідомо собі на збиток з моменту укладення такого договору, збиток показано на початку — під час видачі кредиту. Водночас загалом банк визнав рівно таку суму, яку й отримав у вигляді грошових коштів як процент — плату за кредит — та додаткові комісії.

Розглянемо складніший приклад.

Приклад 2.

Основна сума: загальна — 10 000 грн., надається однаковими частинами (по 2 500 грн.) щокварталу (в кінці).

Комісія (дисконт) сплачується клієнтом під час видачі першої частини у сумі 500 грн.

Номинальна ставка (проста) — 10% річних (за місяць: $10\% / 12 = 0.83\%$).

База нарахування — 30/360.

Строк кредиту — 12 місяців.

Сплата: процентів — щомісяця, основної суми — в кінці строку.

Ринкова ставка — 12% (річна складна). У місячному еквіваленті ринкова ставка становить $(100\% + 12\%)^{1/12} - 100\% = 0.9488793\%$.

Оскільки точні суми й дати надання окремих сум (траншів) за кредитним договором заздалегідь відомі, цей дого-

вір можна розглядати як один фінансовий інструмент.

Як і в прикладі 1, для порівняння розглянемо два варіанти відображення в обліку цього кредиту.

Варіант I: якщо не брати до уваги ринкову ставку.

Побудуємо ряд грошових потоків (див. таблицю 6).

Згідно з даними таблиці 6 ефективна ставка дорівнює **1.58867806% на місяць**.

Первинний графік доходів (якщо не враховувати ринкову ставку) матиме вигляд, наведений у таблиці 7.

II варіант: якщо брати до уваги ринкову ставку.

Визначимо справедливу вартість кредиту, виходячи з **ринкової ставки 12% річних** (0.9488793% за місяць).

Справедлива вартість = $20.83 / (1 + 0.009489)^1 + 20.83 / (1 + 0.009489)^2 -$

Таблиця 6. Графік грошових потоків за умови первісного визнання кредиту за собівартістю (не за справедливою вартістю) — приклад 2

Період	Грошовий потік	Розрахунок грошового потоку
0	-2 000	-(2 500 - 500)
1	20.83	$2 500 \times 0.83\%$
2	20.83	$2 500 \times 0.83\%$
3	-2 479.17	$2 500 \times 0.83\% - 2 500$
4	41.67	$5 000 \times 0.83\%$
5	41.67	$5 000 \times 0.83\%$
6	-2 458.33	$5 000 \times 0.83\% - 2 500$
7	62.50	$7 500 \times 0.83\%$
8	62.50	$7 500 \times 0.83\%$
9	-2 437.50	$7 500 \times 0.83\% - 2 500$
10	83.33	$10 000 \times 0.83\%$
11	83.33	$10 000 \times 0.83\%$
12	10 083.33	$10 000 \times 0.83\% + 10 000$

Таблиця 7. Графік розрахунку вартості кредиту і визнання доходів за ним за умови первісного визнання кредиту за собівартістю (не за справедливою вартістю) — приклад 2

Період	Балансова вартість на початок періоду	Основна сума боргу на початок	Визнання процентів			Грошові потоки			Балансова вартість на кінець періоду	Ставка дохідності
			всього	нараховані проценти	амортизація дисконту	проценти	основна сума	всього		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Формула	b_{n-1}	$N_{\text{непогаш.}}$	$1 \times i_{\text{еф.}}$	$N \times i_n$	3-4	$N \times i_n$	$N_{\text{пог.}}$	6+7	1+4+5-8	3/1
1	2 000.00	2 500.00	31.77	20.83	10.94	20.83	0	20.83	2 010.94	0.01588
2	2 010.94	2 500.00	31.95	20.83	11.11	20.83	0	20.83	2 022.05	0.01588
3	2 022.05	2 500.00	32.12	20.83	11.29	20.83	-2 500	-2 479.17	4 533.34	0.01588
4	4 533.34	5 000.00	72.02	41.67	30.35	41.67	0	41.67	4 563.70	0.01588
5	4 563.70	5 000.00	72.50	41.67	30.84	41.67	0	41.67	4 594.53	0.01588
6	4 594.53	5 000.00	72.99	41.67	31.33	41.67	-2 500	-2 458.33	7 125.86	0.01588
7	7 125.86	7 500.00	113.21	62.50	50.71	62.50	0	62.50	7 176.57	0.01588
8	7 176.57	7 500.00	114.01	62.50	51.51	62.50	0	62.50	7 228.08	0.01588
9	7 228.08	7 500.00	114.83	62.50	52.33	62.50	-2 500	-2 437.50	9 780.41	0.01588
10	9 780.41	10 000.00	155.38	83.33	72.05	83.33	0	83.33	9 852.46	0.01588
11	9 852.46	10 000.00	156.52	83.33	73.19	83.33	0	83.33	9 925.65	0.01588
12	9 925.65	10 000.00	157.69	83.33	74.35	83.33	10 000	10 083.33	0.00	0.01588
			1 125.0	625.0	500.0	625.0	2 500	3 125.00		

Таблиця 8. Графік грошових потоків для визначення ефективної ставки кредиту за умови первісного визнання за справедливою вартістю – приклад 2

Період	Грошовий потік	Розрахунок грошового потоку
0	-1 919.61	-(2 500 - 580.39)
1	20.83	2 500 × 0.83%
2	20.83	2 500 × 0.83%
3	-2 479.17	2 500 × 0.83% - 2 500
4	41.67	5 000 × 0.83%
5	41.67	5 000 × 0.83%
6	-2 458.33	5 000 × 0.83% - 2 500
7	62.50	7 500 × 0.83%
8	62.50	7 500 × 0.83%
9	-2 437.50	7 500 × 0.83% - 2 500
10	83.33	10 000 × 0.83%
11	83.33	10 000 × 0.83%
12	10 083.33	10 000 × 0.83% + 10 000

$-2\,479.13/(1 + 0.009489)^3 + 41.67/(1 + 0.009489)^4 + 41.67/(1 + 0.009489)^5 - 2\,458.33/(1 + 0.009489)^6 + 62.50/(1 + 0.009489)^7 + 62.50/(1 + 0.006434)^8 - 2\,437.50/(1 + 0.009489)^9 + 83.33/(1 + 0.009489)^{10} + 83.33/(1 + 0.009489)^{11} + 10\,041.67/(1 + 0.006434)^{12} = 2\,419.61$ грн.

Вартість за договором на дату первісного визнання = **2 500 грн.**

Різниця (збиток) = **2 419.61 - 2 500 = -80.39 грн.**

У бухгалтерському обліку необхідно відображати збитки від надання кредиту за ставкою, яка відрізняється від ринкової:

Дебет 7390 Втрати 80.39

Кредит Неамортизований дисконт 80.39

Загальна сума дисконту становитиме: $500 + 80.39 = 580.39$ грн.

Тепер побудуємо ряд грошових по-

токів для визначення ефективної ставки (див. таблицю 8).

Ефективна ставка становитиме **1.71897412 %** на місяць.

Графік визначення вартості кредиту і доходів за ним матиме вигляд, наведений у таблиці 9.

Загальна сума доходів від кредиту за весь період становитиме **1 205.39 - 80.39 = 1 125 грн.** - рівно стільки, скільки сплатив позичальник.

Приклад 3.

Основна сума: загальна - 10 000 грн., надається частинами щокварталу (в кінці).

Комісія (дисконт) - 2% від суми траншу під час видачі кожного траншу.

Номинальна ставка (проста) = 10% річних (за місяць: $10\%/12=0.83\%$).

База нарахування - 30/360.

Строк кредиту - 12 місяців.

Сплата: процентів - щомісяця, основної суми - в кінці строку.

Ринкова ставка 12% (річна складна), тобто $(100\% + 12\%)^{1/12} - 100\% = 0.9488793\%$ на місяць.

Варіант I: якщо не брати до уваги ринкову ставку.

Побудуємо ряд грошових потоків для визначення справедливої вартості (див. таблицю 10).

Ефективна ставка за першого варіанту становитиме **1.11053542%** на місяць.

Первісний графік доходів (не враховуючи ринкову ставку) подано в таблиці 11.

Сальдо рахунків матиме вигляд, наведений у таблиці 12 (залишки на рахунках відображено до моменту сплати коштів за кредитним договором у відповідному періоді).

Варіант II: якщо брати до уваги ринкову ставку.

Оскільки за цим прикладом комісії, що є невід'ємною частиною доходу за кредитом, сплачуються частинами (не тільки на початку строку дії кредиту, а й надалі), для визначення справедливої вартості необхідно побудувати ряд грошових потоків, які мають "ринковий (зовнішній)" характер, і не включати в нього комісію за надання траншу (див. таблицю 13).

На основі даних таблиці 13 визначимо справедливую вартість кредиту, виходячи з **ринкової ставки 12%** річних (0.9488793% за місяць):

Справедлива вартість = $20.83/(1 + 0.009489)^1 + 20.83/(1 + 0.009489)^2 - 2\,479.13/(1 + 0.009489)^3 + 41.67/(1 + 0.009489)^4 + 41.67/(1 + 0.009489)^5 - 2\,458.33/(1 + 0.009489)^6 + 62.50/(1 + 0.009489)^7 + 62.50/(1 + 0.006434)^8 -$

Таблиця 10. Графік грошових потоків за умови первісного визнання кредиту за собівартістю (не за справедливою вартістю) – приклад 3

Період	Грошовий потік	Розрахунок грошового потоку
0	-2 369.61	-(2 500 - 2 500 × 2%)
1	20.83	2 500 × 0.83%
2	20.83	2 500 × 0.83%
3	-2 429.17	2 500 × 0.83% - 2 500 + 2 500 × 2%
4	41.67	5 000 × 0.83%
5	41.67	5 000 × 0.83%
6	-2 408.33	5 000 × 0.83% - 2 500 + 2 500 × 2%
7	62.50	7 500 × 0.83%
8	62.50	7 500 × 0.83%
9	-2 387.50	7 500 × 0.83% - 2 500 + 2 500 × 2%
10	83.33	10 000 × 0.83%
11	83.33	10 000 × 0.83%
12	10 083.33	10 000 × 0.83% + 10 000

Таблиця 9. Графік розрахунку вартості кредиту і визнання доходів за ним за умови первісного визнання за справедливою вартістю – приклад 2

Період	Балансова вартість на початок періоду	Основна сума боргу на початок	Визнання процентів, у тому числі			Грошові потоки			Балансова вартість на кінець періоду	Ставка дохідності
			всього	нараховані проценти	амортизація дисконту	проценти	основна сума	всього		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Формула	9_{n-1}	$N_{\text{непогаш.}}$	$1 \times i_{\text{еф.}}$	$N \times i_n$	3 - 4	$N \times i_n$	$N_{\text{лог.}}$	6 + 7	$1 + 4 + 5 - 8$	3/1
1	1 919.61	2 500.00	33.00	20.83	12.16	20.83	0	20.83	1 931.78	0.01719
2	1 931.78	2 500.00	33.21	20.83	12.37	20.83	0	20.83	1 944.15	0.01719
3	1 944.15	2 500.00	33.42	20.83	12.59	20.83	-2 500	-2 479.17	4 456.74	0.01719
4	4 456.74	5 000.00	76.61	41.67	34.94	41.67	0	41.67	4 491.68	0.01719
5	4 491.68	5 000.00	77.21	41.67	35.54	41.67	0	41.67	4 527.22	0.01719
6	4 527.22	5 000.00	77.82	41.67	36.16	41.67	-2 500	-2 458.33	7 063.38	0.01719
7	7 063.38	7 500.00	121.42	62.50	58.92	62.50	0	62.50	7 122.30	0.01719
8	7 122.30	7 500.00	122.43	62.50	59.93	62.50	0	62.50	7 182.23	0.01719
9	7 182.23	7 500.00	123.46	62.50	60.96	62.50	-2 500	-2 437.50	9 743.19	0.01719
10	9 743.19	10 000.0	167.48	83.33	84.15	83.33	0	83.33	9 827.34	0.01719
11	9 827.34	10 000.0	168.93	83.33	85.60	83.33	0	83.33	9 912.93	0.01719
12	9 912.93	10 000.0	170.40	83.33	87.07	83.33	10 000	10 083.33	0.00	0.01719
			1 205.39	628.0	580.39	625.0	2 500	3 125.00		

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

Таблиця 11. Графік розрахунку вартості кредиту та визнання доходів за ним за умови первісного визнання кредиту за собівартістю (не за справедливою вартістю) – приклад 3

Період	Балансова вартість на початок періоду	Основна сума боргу на початок	Визнання процентів, у тому числі			Грошові потоки				Балансова вартість на кінець періоду	Ставка дохідності
			всього	нараховані проценти	амортизація дисконту	проценти	основна сума	комісія	всього		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Формула	10_{n-1}	$N_{\text{непогаш.}}$	$1 \times i_{\text{еф.}}$	$N \times i_n$	3 – 4	$N \times i_n$	ΔN	$7 \times 2\%$	6 + 7 + 8	1 + 4 + 5 – 8	3/1
1	2 450.00	2 500.0	27.21	20.83	6.37	20.83	0	0	20.83	2 456.37	0.011
2	2 456.37	2 500.0	27.28	20.83	6.45	20.83	0	0	20.83	2 462.82	0.011
3	2 462.82	2 500.0	27.35	20.83	6.52	20.83	-2 500	50	-2 429.17	4 919.34	0.011
4	4 919.34	5 000.0	54.63	41.67	12.96	41.67	0	0	41.67	4 932.30	0.011
5	4 932.30	5 000.0	54.77	41.67	13.11	41.67	0	0	41.67	4 945.41	0.011
6	4 945.41	5 000.0	54.92	41.67	13.25	41.67	-2 500	50	-2 408.33	7 408.66	0.011
7	7 408.66	7 500.0	82.28	62.50	19.78	62.50	0	0	62.50	7 428.44	0.011
8	7 428.44	7 500.0	82.50	62.50	20.00	62.50	0	0	62.50	7 448.44	0.011
9	7 448.44	7 500.0	82.72	62.50	20.22	62.50	-2 500	50	-2 387.50	9 918.65	0.011
10	9 918.65	10 000.0	110.15	83.33	26.82	83.33	0	0	83.33	9 945.47	0.011
11	9 945.47	10 000.0	110.45	83.33	27.11	83.33	0	0	83.33	9 972.58	0.011
12	9 972.58	10 000.0	110.75	83.33	27.42	83.33	10 000	0	10 083.33	0.00	0.011
			825.00	625.0	200.0	625.0	2 500	150	3 275.00		

– $2437.50/(1 + 0.009489)^9 + 83.33/(1 + 0.009489)^{10} + 83.33/(1 + 0.009489)^{11} + 10\,041.67/(1 + 0.006434)^{12} = 2\,419.61$ грн.

Вартість за договором на дату первісного визнання = **2 500 грн.**

Різниця (збиток) = 2 419.61 – 2 500 = – 80.39 грн.

У бухгалтерському обліку первісне визнання кредиту буде відображене такими проведеннями:

– Надання основної суми боргу:

Дебет 2062 Основна сума боргу 2 500

Кредит Грошові кошти 2 500

– Сплата комісії (яка є невід’ємною частиною фінансового інструменту):

Дебет Грошові кошти 50

Кредит 2066 Неаморти-

зований дисконт 50

– Збитки від надання кредиту за ставкою, яка нижча від ринкової:

Дебет 7390 Втрати 80.39

Кредит 2066 Неаморти-

зований дисконт 80.39

Загальна сума дисконту становитиме: $50.00 + 80.39 = 130.39$ грн.

Побудуємо ряд грошових потоків для визначення ефективної ставки. Під час його побудови врахуємо всі платежі, у тому числі “процентні” комісії (див. таблицю 14).

Виходячи з грошових потоків, ефективна ставка дорівнюватиме **1.22979591%** на місяць.

У результаті графік обліку кредиту буде такий, як показано у таблиці 15.

Користуючись даними таблиці 15, відобразимо операції, пов’язані з обліком кредиту, за рахунками бухгалтерського обліку.

Кінець першого періоду

Нарахування процентів, амортизація дисконту, визнання процентного доходу:

Дебет 2068 Нараховані доходи 20.83

Дебет 2066 Неамортизований

дисконт 8.31

Кредит 6026 Процентні доходи 29.14

Сплата процентів:

Дебет Грошові кошти 20.83

Кредит 2068 Нараховані доходи 20.83

Кінець другого періоду

Нарахування процентів, амортизація дисконту, визнання процентного доходу:

Дебет 2068 Нараховані доходи 20.83

Дебет 2066 Неамортизований дисконт 8.41

Кредит 6026 Процентні доходи 29.24

Сплата процентів:

Дебет Грошові кошти 20.83

Кредит 2068 Нараховані доходи 20.83

Кінець третього періоду

Нарахування процентів, амортизація дисконту, визнання процентного доходу:

Таблиця 12. Сальдо рахунків з обліку кредиту за умови первісного визнання за собівартістю (не за справедливою вартістю) – приклад 3

Кінець періоду	Номинал	Неамортизований дисконт	Нараховані доходи	Грошові надходження	Балансова вартість
№ рахунку	2 062	2 066	2 068	1 200	
0	2 500.00	0.50	0.00	0.00	2 450.00
1	2 500.00	43.63	20.83	20.83	2 456.37
2	2 500.00	37.18	20.83	20.83	2 462.82
3	2 500.00	80.66	20.83	-2 429.17	4 869.34
4	5 000.00	67.70	41.67	41.67	4 932.30
5	5 000.00	54.59	41.67	41.67	4 945.41
6	5 000.00	91.34	41.67	-2 408.33	7 358.66
7	7 500.00	71.56	62.50	62.50	7 428.44
8	7 500.00	51.56	62.50	62.50	7 448.44
9	7 500.00	81.35	62.50	-2 387.50	9 868.65
10	10 000.00	54.53	83.33	83.33	9 945.47
11	10 000.00	27.42	83.33	83.33	9 972.58
12	10 000.00	0.00	83.33	10 083.33	0.00

Таблиця 13. Графік грошових потоків для визначення справедливої вартості кредиту – приклад 3

Період	Грошовий потік	Розрахунок грошового потоку
0	-2 500	2 500
1	20.83	$2\,500 \times 0.83\%$
2	20.83	$2\,500 \times 0.83\%$
3	-2 479.17	$2\,500 \times 0.83\% - 2\,500$
4	41.67	$5\,000 \times 0.83\%$
5	41.67	$5\,000 \times 0.83\%$
6	-2 458.33	$5\,000 \times 0.83\% - 2\,500$
7	62.50	$7\,500 \times 0.83\%$
8	62.50	$7\,500 \times 0.83\%$
9	-2 437.50	$7\,500 \times 0.83\% - 2\,500$
10	83.33	$10\,000 \times 0.83\%$
11	83.33	$10\,000 \times 0.83\%$
12	10 083.33	$10\,000 \times 0.83\% + 10\,000$

Таблиця 14. Графік грошових потоків для визначення ефективної ставки кредиту за умови первісного визнання за справедливою вартістю – приклад 3

Період	Грошовий потік	Розрахунок грошових потоків
0	-2 369.61	-(2 500 - 130.39)
1	20.83	2 500 × 0.83%
2	20.83	2 500 × 0.83%
3	-2 429.17	2 500 × 0.83% - 2 500 + 2 500 × 2%
4	41.67	5 000 × 0.83%
5	41.67	5 000 × 0.83%
6	-2 408.33	5 000 × 0.83% - 2 500 + 2 500 × 2%
7	62.50	7 500 × 0.83%
8	62.50	7 500 × 0.83%
9	-2 387.50	7 500 × 0.83% - 2 500 + 2 500 × 2%
10	83.33	10 000 × 0.83%
11	83.33	10 000 × 0.83%
12	10 083.33	10 000 × 0.83% + 10 000

Дебет 2068 Нараховані доходи 20.93
 Дебет 2066 Неамортизований дисконт 8.31
 Кредит 6026 Процентні доходи 29.34
 Сплата процентів:
 Дебет Грошові кошти 20.83
 Кредит 2068 Нараховані доходи 20.83
 Надання другого траншу кредиту:
 Дебет 2062 Основна сума боргу 2 500
 Кредит Грошові кошти 2 500
 Сплата комісії за видачу другого траншу (яка є невід'ємною частиною фінансового інструменту):
 Дебет Грошові кошти 50
 Кредит 2066 Неамортизований дисконт 50
 Наголосимо, що за таких умов чергової комісії, пов'язаної з видачею чергової частини кредиту, доцільно відносити

на рахунки неамортизованого дисконту (премії). За такого підходу сума дисконту змінюється (зростає) в середині строку дії фінансового інструменту. Таким чином, на кінець третього періоду сума неамортизованого дисконту становитиме: $(50 + 80.39) - 8.31 - 8.41 - 8.51 + 50 = 155.16$ грн.

Сальдо рахунків з обліку елементів вартості кредиту матиме вигляд, наведений у таблиці 16 (у таблиці сальдо рахунків відображено до сплати коштів, яке також відбувається в кінці періоду та впливає на залишок на відповідному рахунку).

Як видно з таблиці 15, загальна сума доходів від кредиту за весь період становитиме **825 грн.** ($825 = 905.39 - 80.39$), що збігається із сумою загального результату від операції за першого варіанту обліку.

Таблиця 15. Графік розрахунку вартості кредиту та визнання доходів за ним за умови первісного визнання за справедливою вартістю – приклад 3

Період	Балансова вартість на початок періоду	Основна сума боргу на початок періоду	Визнання процентів, у тому числі			Грошові потоки				Балансова вартість на кінець періоду	Ставка дохідності
			всього	нараховані проценти	амортизація дисконту	проценти	основна сума	комісія	всього		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Формула	10_{n-1}	$N_{\text{непогаш.}}$	$1 \times i_{\text{еф.}}$	$N \times i_n$	3 – 4	$N \times i_n$	ΔN	$7 \times 2\%$	$6 + 7 + 8$	$1 + 4 + 5 - 9$	3/1
1	2 369.61	2 500.0	29.14	20.83	8.31	20.83	0	0	20.83	2 377.92	0.012
2	2 377.92	2 500.0	29.24	20.83	8.41	20.83	0	0	20.83	2 386.33	0.012
3	2 386.33	2 500.0	29.35	20.83	8.51	20.83	–2 500	50	–2 429.17	4 844.84	0.012
4	4 844.84	5 000.0	59.58	41.67	17.92	41.67	0	0	41.67	4 862.76	0.012
5	4 862.76	5 000.0	59.80	41.67	18.14	41.67	0	0	41.67	4 880.89	0.012
6	4 880.89	5 000.0	60.03	41.67	18.36	41.67	–2 500	50	–2 408.33	7 349.25	0.012
7	7 349.25	7 500.0	90.38	62.50	27.88	62.50	0	0	62.50	7 377.13	0.012
8	7 377.13	7 500.0	90.72	62.50	28.22	62.50	0	0	62.50	7 405.36	0.012
9	7 405.36	7 500.0	91.07	62.50	28.57	62.50	–2 500	50	–2 387.50	9 883.93	0.012
10	9 883.93	10 000.0	121.55	83.33	38.22	83.33	0	0	83.33	9 922.15	0.012
11	9 922.15	10 000.0	122.02	83.33	38.69	83.33	0	0	83.33	9 960.84	0.012
12	9 960.84	10 000.0	122.50	83.33	39.16	83.33	10 000	0	10 083.33	0.00	0.012
			905.39	628.0	280.39	625.0	2 500		3 275.00		

Таблиця 16. Сальдо рахунків з обліку кредиту за умови первісного визнання за справедливою вартістю – приклад 3

Кінець періоду	Номинал	Неамортизований дисконт	Нараховані доходи	Грошові надходження	Балансова вартість
№ рахунку	2 062	2 066	2 068	1 200	
0	2 500.00	130.39	0.00	0.00	2 369.61
1	2 500.00	122.08	20.83	20.83	2 377.92
2	2 500.00	113.67	20.83	20.83	2 386.33
3	2 500.00	155.16	20.83	-2 429.17	4 794.84
4	5 000.00	137.24	41.67	41.67	4 862.76
5	5 000.00	119.11	41.67	41.67	4 880.89
6	5 000.00	150.75	41.67	-2 408.33	7 299.25
7	7 500.00	122.87	62.50	62.50	7 377.13
8	7 500.00	94.64	62.50	62.50	7 405.36
9	7 500.00	116.07	62.50	-2 387.50	9 833.93
10	10 000.00	77.85	83.33	83.33	9 922.15
11	10 000.00	39.16	83.33	83.33	9 960.84
12	10 000.00	0.00	83.33	10 083.33	0.00

Розглянувши положення МСБО та нові вимоги НБУ щодо первісного визнання кредитів, вкладів (депозитів), а також застосування цих вимог на прикладах, можемо зробити висновок: за умови застосування в обліку первісного визнання на основі справедливої вартості за фінансовими інструментами буде визнаватися точно така сума доходів (витрат), яка отримується (сплачується) сторонами договору. Водночас у цій загальній сумі в деяких випадках можна виокремити декілька елементів, різних за своєю економічною суттю, що підвищує корисність інформації і дає змогу користувачам зробити правильніші висновки та прийняти на основі цієї інформації обґрунтованіші рішення. А це і є головною метою фінансової звітності.

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

Спеціально для "Вісника НБУ" /

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у вересні 2008 року

Обсяги кредитів, наданих Національним банком для підтримання ліквідності банків України у вересні 2008 р. (в розрізі інструментів)

Показники	Відсотки	
	2008 р.	У тому числі за вересень
Обсяги рефінансування банків, усього	100.00	100.00
У тому числі через:		
— кредити "овернайт", надані через постійно діючу лінію рефінансування	76.16	41.17
— кредити рефінансування, надані шляхом проведення тендера	8.23	5.92
— кредити рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу (депозиту), розміщеного в НБУ	—	—
— операції своп	2.90	—
— операції прямого РЕПО	9.59	19.84
— інші короткострокові кредити	3.12	33.07
— стабілізаційний кредит	—	—

Середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими Національним банком для підтримання ліквідності банків України у вересні 2008 р.

Показники	Відсотки річні	
	2008 р.	У тому числі за вересень
Середньозважена процентна ставка за кредитами рефінансування, всього	15.3	14.6
У тому числі за:		
— кредитами "овернайт", наданими через постійно діючу лінію рефінансування	15.5	16.0
— кредитами, наданими шляхом проведення тендера	15.7	16.0
— кредитами рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу (депозиту), розміщеного в НБУ	—	—
— операціями своп	14.6	—
— операціями прямого РЕПО (розрахунково)	15.2	15.7
— за іншими короткостроковими кредитами	12.0	12.0
— стабілізаційним кредитом	—	—

Процентні ставки банків за кредитами та депозитами у національній валюті у вересні 2008 р. *

		Відсотки річні
	Показники	Вересень 2008 р.
На міжбанківському ринку:		
	за кредитами, наданими іншим банкам	7.4
	за кредитами, отриманими від інших банків	7.3
	за депозитами, розміщеними в інших банках	9.6
	за депозитами, залученими від інших банків	9.3
На небанківському ринку:		
	за кредитами**	16.8
	за депозитами	9.8

* За щоденною звітністю банків; з урахуванням вартості пролонгованих кредитів (депозитів).

** Без урахування ставок за кредитами "овердрафт".

Темпи зростання грошової маси у вересні 2008 р.

Агрегати грошової маси	01.01.2008 р.	01.02.2008 р.	01.03.2008 р.	01.04.2008 р.	01.05.2008 р.	01.06.2008 р.	01.07.2008 р.	01.08.2008 р.	01.09.2008 р.	01.10.2008 р.
Готівка. Гроші поза банками										
M0, % до початку року	100.0	94.9	96.2	98.8	104.5	107.0	112.3	117.8	120.6	120.2
M0 + переказані кошти в національній валюті										
M1, % до початку року	100.0	95.5	96.1	101.1	103.8	104.0	110.7	114.4	117.0	120.2
M1 + переказані кошти в іноземній валюті та інші кошти										
M2, % до початку року	100.0	98.7	100.6	105.2	108.7	108.7	114.1	118.3	120.3	121.1
M2 + цінні папери власного боргу банків										
M3, % до початку року	100.0	98.8	100.5	105.0	108.5	108.5	113.7	117.9	119.9	120.6

Примітка. Облікова ставка Національного банку України у вересні 2008 р. не змінювалася і починаючи з 30 квітня 2008 р. становить 12% річних.

Починаючи з 01.10.2006 р. встановлено такі нормативи обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів (постанова Правління Національного банку України від 15.09.2006 р. № 364): за строковими коштами і вкладами (депозитами) юридичних і фізичних осіб у національній валюті — 0.5; за строковими коштами і вкладами (депозитами) юридичних і фізичних осіб у іноземній валюті — 4; за коштами вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній валюті на вимогу та коштами на поточних рахунках — 1; за коштами вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у іноземній валюті на вимогу та коштами на поточних рахунках — 5.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

Акценти/

Болонський процес та економічна освіта в Україні

У Севастопольському національному технічному університеті відбулося розширене засідання підкомісії “Фінанси і кредит” науково-методичної комісії з економіки і підприємництва Міністерства освіти і науки України. Крім постійних членів підкомісії (до складу якої входять загалом 35 учених), у ньому взяли участь ректори, декани, завідувачі кафедр з фінансів і кредиту провідних вищих навчальних закладів, представники академічних інститутів, Національного банку України. Це вже шосте подібне засідання (п'ять попередніх проходили в Тернополі, Свєляві, Львові, два – в Севастополі).

Як відомо, з підписанням 19 травня 2005 року декларації на Бергенській конференції Україна приєдналася до Болонського процесу. Він спрямований на створення спільної зони європейської вищої освіти, уніфікації навчального процесу, підвищення якості підготовки фахівців тощо. У світлі зазначених процесів перед севастопольським засіданням підкомісії “Фінанси і кредит” стояли два основні завдання: узагальнення накопиченого вітчизняними навчальними закладами досвіду щодо підготовки фахівців різного освітньо-кваліфікаційного рівня з фінансів і кредиту, а також обговорення проблем підготовки фахівців із цих спеціальностей та пошук шляхів їх вирішення.

На обговорення підкомісії було винесено такі питання:

- досвід і проблеми: а) формування і використання навчальних планів підготовки бакалаврів в умовах реалізації положень Болонського процесу; б) поточного і підсумкового оцінювання знань студентів; в) практичної підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів з фінансів і кредиту; г) державної атестації фахівців зазначених спеціальностей; ґ) підготовки дипломних робіт спеціаліста і магістра з фінансів і кредиту;

- реалізація Постанови Кабінету Міністрів України “Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра” від 13.12.2006 р. № 1719;

- використання активних методів, інноваційних технологій у навчальному процесі;

- перспективи вдосконалення підготовки фахівців, виходячи з проекту Закону України “Про вищу освіту”.

Розширене засідання підкомісії “Фінанси і кредит” відкрив її голова, кандидат економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів підприємств Київського національного університету імені В.Гетьмана **Анатолій Поддєрьогін**. Він зазначив, що створення загальноєвропейської системи освіти, формування економічної освіти XXI століття безпосередньо пов'язані з реалізацією основних принципів Болонської декларації в освітній діяльності кожного європейського вищого навчального закладу (ВНЗ). Болонський процес для ВНЗ має означати набуття нових конкурентних пере-

Анатолій Поддєрьогін.

ваг, досягнення вищого рівня конкурентоспроможності випускників і водночас — гармонізацію нашої освіти, прагнення зробити так, щоб ми були зрозумілі Європі, а Європа — нам. Безперечно, мають зберігатися і національні традиції, примножуватися надбаня національних шкіл. Отже, впроваджуючи Болонські ініціативи, необхідно виходити з того, що вища економічна освіта має, з одного боку, захищати самобутність та унікальність вітчизняної економічної школи, зберігати свої кращі традиції, а з другого — брати участь у формуванні спільного освітнього і наукового простору, розробці єдиних критеріїв і стандартів у цій сфері в межах усього континенту.

Комплексний порівняльний аналіз системи економічної освіти в провідних європейських університетах та вітчизняної системи освітньої діяль-

Робоча президія засідання підкомісії.

ності дає підстави стверджувати, що ми маємо чимало конкурентних переваг і щодо багатьох параметрів освітньої діяльності нічим не поступаємося європейській вищій економічній школі.

Чи не найсуттєвішим “вузьким місцем” у вищій економічній освіті України, переконаний Анатолій Поддєрьогін, залишаються структура та зміст навчальних планів. Вхідження до єдиного європейського простору, досягнення рівня конкурентоспроможності, який би відповідав європейським стандартам, неможливі без комплексних заходів щодо впорядкування навчальних планів, включаючи як змістову їх складову, так і структуру навчального процесу.

Практична робота над удосконаленням навчальних планів як основи змісту освіти повинна бути спрямована на вирішення цілого комплексу завдань.

Перше завдання полягає в необхідності приведення трудомісткості навчальної роботи студентів у відповідність із загальноєвропейськими вимогами.

Друге завдання — впорядкування структури навчальних планів з точки зору поділу дисциплін на нормативні та варіативні (вибіркові).

Третє завдання корелює з попереднім і пов'язане з посиленням вибіркової складової навчальних планів, аби зробити їх гнучкішими, більш індивідуалізованими, орієнтованими на особисті потреби студента тощо.

Четверте завдання пов'язане з укрупненням дисциплін. Мета — унеможливити негативні наслідки, які ми нині маємо в умовах перенасичення навчальних планів міні-дисциплінами.

Основні засади побудови навчальних планів нового покоління, проекти освітньо-професійних програм, розроблені в Київському національному економічному університеті імені В.Гетьмана, отримали всі учасники засідання підкомісії. Принциповим в аспекті нової філософії побудови навчальних планів є формування на базі робочих планів індивідуальних планів студентів. Фрагмент такого індивідуального навчального плану розроблено в КНЕУ. Необхідно сприймати як аксіому, підсумував Анатолій Под-

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА

дєрьогін, що без індивідуалізації навчального процесу, без перетворення споживача, на якого ми працюємо, в активного учасника навчальної діяльності, не вирішити головного завдання — досягнення світового рівня якості і конкурентоспроможності.

Реалізації Постанови Кабінету Міністрів України “Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра” від 13.12.2006 р. № 1719 присвятила доповідь доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри банківської справи Університету банківської справи НБУ **Ольга Вовчак**. Як відомо, мета цього документа — скорочення кількості спеціальностей (їх у нас у кілька разів більше, ніж у кращих світових системах вищої освіти). Замість спеціальностей, як було раніше, переліком визначено напрями підготовки. Серед них — “Фінанси і кредит”. І тут виникла досить серйозна проблема: як можна підготувати бакалавра з напрямку “Фінанси і кредит”, якщо цей напрям об’єднав щонайменше три спеціальності — “Фінанси”, “Банківську справу” та “Оподаткування”? Відповідного стандарту нема і не відомо, чи буде, оскільки всі розуміють: підготувати бакалавра з напрямку “Фінанси і кредит” нереально.

Ольга Вовчак переконана: як ключовий документ вищої освіти цей перелік не зовсім вдалий, оскільки адекватно не відображає реалії і не визначає перспективи розвитку. Основна причина цього — поспішне прийняття постанови. Серед фахівців навіть існує побоювання, що замість удосконалення і модернізації вищої школи даний урядовий документ у деяких аспектах може призвести до її руйнації. Щоб усунути проблемні моменти, необхідно терміново внести зміни до постанови № 1719 та прийняти новий Закон України “Про вищу освіту”, проект якого роками припадає пилком у Верховній Раді.

“Перспективи вдосконалення підготовки фахівців, виходячи з проекту Закону України “Про вищу освіту” — тема доповіді доктора економічних наук, професора, завідувача кафедри фінансів, заступника директора Інституту економіки і менеджменту Національного університету “Львівська полі-

техніка” **Ігоря Алексєєва**. Він зосередив увагу учасників засідання на головних, на його думку, векторах удосконалення підготовки економістів.

1. Універсалізація підготовки фахівців на освітньо-кваліфікаційному рівні (ОКР) “бакалавр” за рахунок скорочення кількості напрямів підготовки відповідно до принципів Болонського процесу. Така універсалізація, переконаний **Ігор Алексєєв**, необхідна, оскільки первинні посади для бакалавра можуть бути різними, особа з бакалаврським дипломом може багато разів змінювати профіль діяльності в межах одного напрямку підготовки. Наприклад, за напрямом “Фінанси і кредит” молодий фахівець може розпочати свою діяльність у фінансових органах, кредитних установах, фінансових службах підприємницьких структур тощо. Протягом наступних років своєї трудової діяльності можливі найрізноманітніші переміщення між названими підприємствами та установами.

2. Освітньо-кваліфікаційний рівень “бакалавр” повинен отримати статус повної вищої освіти. Необхідно брати до уваги ментальність українців, традиції, що склалися впродовж багатьох десятиліть, коли виробилося шанобливе ставлення й природний потяг наших співвітчизників саме до завершеного освітньо-кваліфікаційного рівня. Це проявлялося зокрема й у тому, що випускники технікумів у 70–80-ті роки минулого сторіччя йшли навчатися на заочні та вечірні відділення для здобуття, як тоді казали, вищої освіти (нині ми називаємо її повною вищою освітою).

3. Поглиблення спеціалізації фахівців на освітньо-кваліфікаційному рівні “магістр” завдяки впровадженню навчальних програм підготовки, наближених до вимог замовників на ринку праці.

4. Підвищення економічності у підготовці фахівців різних освітньо-

Ігор Алексєєв.

кваліфікаційних рівнів.

5. Демократизація організації навчального процесу на засадах університетської автономії. Звичайно, кожен ОКР має містити загально визнану державну складову згідно з галузевими стандартами вищої освіти. Цієї складової мають дотримуватися всі без винятку вищі навчальні заклади. Академічна автономія ВНЗ має полягати у визначенні програм підготовки, складу вибіркових модулів, у врахуванні запитів конкретних підприємств та організацій, особливостей регіональних напрямів розвитку економіки й соціальної сфери.

6. Підвищення якості підготовки фахівців шляхом глибшого поділу та кооперації вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, конкуренції між випускниками ВНЗ 2-го і 3-го рівнів акредитації при вступі до університетів 4-го рівня акредитації.

7. Зміна співвідношення термінів підготовки ОКР “бакалавр” і “магістр” з формули 4 + 1 на 4 + 2 роки або 3 + 2. Зміна термінів навчання на ОКР “магістр” з одного року до двох, *по-перше*, поліпшить рівень підготовки випускників цього освітньо-кваліфікаційного рівня; *по-друге*, підвищить його привабливість для іноземних студентів; *по-третє*, наблизить терміни підготовки до всесвітньо визнаних.

З доповідями на тему “Досвід і проблемами поточного й підсумкового оцінювання знань студентів” виступили доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Київського національного університету імені В.Даля **Лідія Костирко** та кандидат економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Київського національного торговельно-економічного університету **Світлана Булакова**.

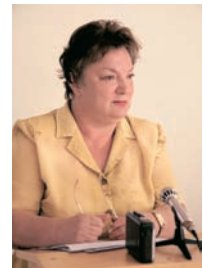
На основі рішень Міністерства освіти і науки України, поінформувала **Лідія Костирко**, з 2004 року в Східноукраїнському національному університеті імені В.Даля було організовано експеримент щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Перехід на нову систему, який характеризується змінами в гра-

Лідія Костирко.

У залі засідання.

Світлана Булакова.

фіку навчального процесу, оптимізацією навчальних планів, збільшенням обсягів самостійної роботи, зумовив необхідність розробки і нової системи оцінювання знань студентів. Традиційна система “від сесії до сесії живуть студенти весело” вже не відповідала новим принципам, оскільки не стимулювала студентів до ритмічної роботи протягом усього семестру.

Отже, в університеті було запроваджено прогресивнішу — накопичувальну бально-рейтингову систему, котра об'єднує поточний, модульний (проміжний) і семестровий (підсумковий) контроль. Перед традиційною накопичувальною системою, наголосила доповідач, має ряд переваг:

— забезпечує об'єктивнішу оцінку в результаті більшої варіативності при використанні 12-бальної шкали та індивідуального підходу до оцінки роботи студентів;

— можливий безперервний контроль на лекціях і практичних заняттях, що стимулює високу успішність та відвідуваність;

— завдяки прозорості оцінювання сприяє вирішенню конфліктних ситуацій при виведенні підсумкової оцінки;

— при підсумковому контролі враховуються результати як модульного, так і поточного контролю. Це підкреслює важливість і вплив результатів систематичної поточної навчальної роботи студентів на семестрову оцінку і в підсумку активізує поточну діяльність студентів;

— можливість зіставлення з прийнятою національною системою оцінювання знань студентів і європейською системою ECTS (Європейська кредитно-трансфертна система).

Із 2005 року в університеті використовується бально-рейтингова система оцінювання з екзаменами. Безсесійна ж бально-рейтингова система застосовується в основному в зарубіжних вузах, хоча для кредитно-модульної системи вона більш досконала і природна.

Результати експерименту в Східноукраїнському національному університеті імені В.Даля, резюмувала Лідія Костирко, свідчать: завдяки впровадженню системи досягнення студентів оцінюються об'єктивно, що сприяє саморозвитку особистості студента, його самовдосконаленню як майбутнього спеціаліста й утвердженню як професіонала.

Світлана Булгакова високо оцінила також такі позитивні якості нової системи, як прозорість оцінювання знань студентів і спонукання останніх до систематичної роботи протягом усього навчального року. Вчена рада Київського національного торговельно-економічного університету, підбив-

ши підсумки безсистемного контролю знань, дійшла висновку, що порівняно з попереднім роком, коли контроль був традиційним, якість навчання значно підвищилася. Та й студенти добре сприймають цю систему. Особливо їм подобається її прозорість і наочність.

І в доповідях, і під час їх обговорення учасники засідання підкомісії “Фінанси і кредит” неодноразово поверталися до проблеми практичної підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів. Доповідь на цю тему виголосила доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічного аналізу і фінансів Національного гірничого університету (м. Дніпропетровськ) **Ольга Галушко**. Вона виділила такі організаційні форми практичної підготовки:

1. Освітньо-науково-виробничі комплекси;

2. Технопарки. Національний гірничий університет входить у систему технопарку Київської політехніки. Тут проводиться чимало науково-дослідних робіт, де є над чим попрацювати і студентам;

3. Спільні інститути. Так, Інститут економіки Національного гірничого університету спільно з Інститутом економіки промисловості (м. Донецьк) створили Інститут економічного розвитку, в межах якого активно працюють обидві сторони.

Навіть якщо в навчальних планах не знаходиться місця практичній підготовці, наголосила Ольга Галушко, в Національному гірничому університеті проводять її за рахунок вибіркових дисциплін. Після першого курсу студенти проходять тут інформаційно-комп'ютерну практику, після другого — лінгвістичну (в університеті бакалаври, крім обраного фаху, мають можливість отримати сертифікат “Перекладач”), після третього — перша виробнича практика, по закінченні якої студенти виконують практичні завдання та курсову роботу з фінансового аналізу і банківської справи.

Четвертий курс — випускний для бакалаврів, а той, хто поступив на п'ятий, на початку п'ятого курсу, до 23 вересня, проходить виробничу, а в квітні — переддипломну практику спеціаліста або магістра. Важливого значення в університеті надають публікації студентами результатів досліджень.

Проблемам акредитації і ліцензу-

вання ВНЗ присвятив свою доповідь доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри оподаткування Харківського національного економічного університету **Юрій Іванов**. З минулого року, сказав він, підходи Державної атестаційної комісії (ДАК) Міністерства освіти і науки України у цій сфері стали значно жорсткішими. Якщо раніше 70% вузів проходили акредитацію та ліцензування без проблем і лише щодо 30% поданих справ виникали зауваження та вносилися певні корективи, то з 2007 року ситуація змінилася з точністю до навпаки: 70% справ або відхилено, або відкладено, або щодо відповідних ВНЗ змінено обсяги ліцензування чи акредитації. Пом'якшень у подальшому чекати також не варто. І справа тут не в боротьбі з приватними вищими навчальними закладами, як дехто говорить (хоча саме вони першими постраждали від запровадження нових вимог), а в якості підготовки фахівців.

З яких причин у ВНЗ найчастіше виникають проблеми в ДАКу? Юрій Іванов назвав кілька з них.

1. Кадровий склад. Згідно з нормативами підготовки, скажімо, магістрів або спеціалістів на одного викладача має припадати не більше п'яти випускників магістратури і не більше семи спеціалістів. Причому ці дані підсумовуються за всіма рівнями підготовки загалом.

2. Дуже багато працівників кафедр не мають базової освіти з профілю кафедри. Звісно, це не означає, що такі фахівці не можуть викладати, але, по-перше, вони повинні підвищувати кваліфікацію або проходити перепідготовку з профілю кафедри, а по-друге, — мати відповідні наукові публікації. Однак, судячи зі справ, котрі надходять у ДАК, стаття для асистента — це рідкість.

3. Забезпеченість бібліотек підручниками. В деяких вузах не дотримуються нормативу, згідно з яким на трьох студентів денного відділення має припадати не менше одного підручника, а заочники повинні бути забезпечені ними стовідсотково.

4. Особливо жорсткий підхід щодо акредитації і ліцензування магістрів. Функціонування магістратури прямо пов'язується з науковою роботою кафедри. Якщо немає наукової роботи, тематики, захистів дисертацій, якщо немає монографій, то про яку магі-

Юрій Іванов.

Ольга Галушко.

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА

стратуру може йти мова?

Юрій Іванов перелічив також інші проблеми, котрі серйозно впливають на процеси акредитації і ліцензування вищих навчальних закладів.

Багато доповідачів (зокрема Анатолій Поддєрьогін, Ольга Вовчак та інші) наголошувало на тому, що в процесі вдосконалення і модернізації вищої школи Україна повинна зберегти її національні особливості, багатий досвід, набутий у попередній період. Не оминув цю проблему у своїй доповіді і доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту Львівського національного університету імені Івана Франка **Михайло Крупка**. Звісно, реалізуючи положення Болонської декларації, необхідно зберегти баланс між несхожістю і єдністю — саме в цьому одна з найцінніших рис Європи.

Проблема реформування освіти, наголосив доповідач, потребує скоординованих дій як центральних, так і місцевих органів виконавчої влади. Ми ж досі ведемо суперечки, з якого курсу і скільки років готувати магістрів. Більшість вітчизняних вузів готує їх протягом одного року — за формулою $4 + 1$, хоча є й такі, що застосовують формулу $4 + 1.5$ або $4 + 2$. Це ставить магістрів у нерівні умови. На думку Михайла Крупки, яку, за його словами, поділяє багато колег зі Львівського національного університету імені Івана Франка, за один чи півтора року важко підготувати магістра, конкурентоспроможного у світі. Тому необхідно запровадити два цикли навчання за формулою $3 + 2$ (три роки бакалаврський цикл і два — магістерський).

Про те, як намагаються вирішити дану проблему в Севастопольському національному технічному університеті, розповів доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів і кредиту цього навчального закладу **Анатолій Вожжов** (тема його доповіді — “Досвід і проблеми підготовки дипломних робіт спеціаліста і магістра з фінансів і кредиту”). “Якщо проаналізувати дипломні роботи спе-

Михайло Крупка.

Анатолій Вожжов.

ціалістів і магістрів, — сказав доповідач, — легко помітити, що великої різниці між ними немає. Щоб посилити наукову складову і вагомість диплома магістра, підвищити статус цього освітньо-кваліфікаційного рівня, ректорат СевНТУ прийняв такі рішення:

1. Навчання магістрів триває не рік, як у більшості ВНЗ, а на два місяці довше. Якщо спеціаліст у нас захищає дипломну роботу в червні, то магістр — на початку вересня. Ці два місяці виділяються на практику і написання дипломної роботи;

2. У дипломній роботі магістра повинні бути два додаткові розділи:

— науково-дослідницький (тобто з теми диплома виділяється науково-дослідницька частина — студент повинен публікувати тези, статті, брати участь у конференціях тощо);

— педагогічний (студент готує з теми дипломної роботи методичні розробки, спільно з викладачем бере участь у проведенні лекцій і практичних занять”).

Зупинився Анатолій Вожжов і на проблемі переходу вищої школи на дворівневу систему підготовки фахівців. І в Україні, і в Росії (там ці процеси проходять паралельно з українськими), багато мовиться про те, зауважив доповідач, що всі вузи поділятимуться на коледжі (котрі готуватимуть лише бакалаврів) та університети (котрі матимуть можливість випускати магістрів). “Якщо до цієї проблеми не підійти зважено, — завтра основна маса наших університетів може опуститися до рівня технікуму, — вважає Анатолій Вожжов. — Бо завтра бакалаврів випускатимуть і колишні технікуми, і університети”.

“Використання активних методів, інноваційних технологій у навчальному процесі підготовки фахівців із фінансів і кредиту” — тема доповіді доктора економічних наук, професора, завідувача кафедри менеджменту банківської діяльності Київського національного економічного університету імені В.Гетьмана **Людмили Примостки**. Вона ознайомила учасників засідання з проектом Програми інноваційного розвитку КНЕУ, яка цінна насамперед системністю в її розробці та реалізації. У програмі сім розділів, за кожним із них буде визначено певні заходи.

1. Модернізація системи управління

університетом шляхом створення інноваційної моделі організаційно-управлінської структури КНЕУ із застосуванням сучасних інформаційних технологій та запровадженням системи менеджменту якості освіти. Над реалізацією цього розділу, зазначила Людмила Примостка, в університеті вже працюють. Тут узято за основу досвід деяких банків, у яких функціонують системи управління персоналом, обліку роботи персоналу, контролю якості, адміністрування тощо.

2. Удосконалення системи організації навчального процесу та контролю якості знань студентів на основі органічного поєднання національних традицій та надбань світової теорії і практики освітянської діяльності.

3. Визначення основних напрямів розвитку та реалізація інноваційних підходів до організаційно-технічного забезпечення навчального процесу. Зрозуміло, що будь-яка інновація передбачає впровадження сучасних технічних засобів, засобів зв'язку тощо (комп'ютеризація нині вже не інноваційна технологія). На думку доповідача, цей розділ — найскладніший щодо реалізації.

4. Підвищення ефективності наукових досліджень та розвиток наукового потенціалу університету в напрямі забезпечення навчально-наукової інноваційної діяльності КНЕУ.

5. Реалізація ефективної кадрової політики та розвиток людського капіталу професорсько-викладацького складу й інших категорій персоналу університету.

6. Вдосконалення системи взаємодії з роботодавцями, клієнтами, партнерами, іншими інститутами ринку та запровадження нових форм співробітництва й технологій розвитку цього напряму діяльності університету.

7. Розширення міжнародних зв'язків та пошук нових форм співробітництва з вищими навчальними закладами інших країн; створення сприятливих умов для мобільності студентів і викладачів відповідно до вимог Болонського формату.

Кожен викладач, кожна кафедра внесли щодо проекту програми свої пропозиції, їх узагальнено на рівні факультетів, після чого буде сформовано остаточний проект документа, роздано для обговорення і прийнято.

Людмила Примостка поділилася досвідом фінансово-економічного та кредитно-економічного факультетів КНЕУ щодо впровадження інноваційних технологій у навчальний процес. Факультети активно співпрацю-

Людмила Примостка.

Активну участь у засіданні підкомісії брали представники Національного банку України. На фото зліва направо: декан факультету банківської справи Львівського інституту банківської справи УБС Марія Лапішко, завідувач кафедри банківської справи Університету банківської справи Ольга Вовчак, директор Черкаського інституту банківської справи УБС Микола Дмитренко, директор Центру наукових досліджень Володимир Міщенко, заступник директора департаменту банківського регулювання і нагляду Ганна Карчева.

ють із бізнес-структурами — банками, страховими організаціями. Яким чином? Університет надає приміщення, а партнери обладнують там навчальні центри, в яких і самі працюють, і навчають студентів. Зокрема, в новому бібліотечному корпусі КНЕУ виділено кілька аудиторій для дилінгового центру. Це реальна структура, в якій працюють дилери на міжнародних ринках, зокрема ринку FOREKS. Водночас на їхніх комп'ютерах встановлено навчальні програми, для студентів відкрито так звані демо(демонстраційні)-рахунки. Студенти працюють на тих же умовах, що й реальні дилери, з реальною інформацією, але з трихвилинною затримкою в часі. Фінансові результати (прибутки чи збитки) за навчальними операціями стають відомі вже через тиждень. У цьому дилінговому центрі провадяться обов'язкові тренінги для магістрів, заняття з профільюючих дисциплін тощо.

Дещо незвичний спосіб підвищення статусу магістра запропонував кандидат економічних наук, професор, ректор Кримського інституту бізнесу **Валерій Тарасов**. На його думку, випускним екзаменам у магістратурі варто надати статус кандидатського мінімуму. Єдине — потрібно більше уваги приділяти в магістратурі мовній підготовці.

Також Валерій Тарасов запропонував посилити практичну складову магістерських дисертацій. Розділ “Теоретичні аспекти”, на його переконання, мав би називатися більш “призем-

лено”, з практичним прицілом — “Теоретико-методичні аспекти”. Крім того, на думку доповідача, в магістерських дисертаціях необхідно запровадити такі додаткові розділи, як “Комп'ютерне забезпечення” та “Правове забезпечення проекту”.

З доповіддю про необхідність створення Всеукраїнської асоціації фінансистів вищої освіти й академічних установ НАН України виступила доктор економічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри фінансів Донецького національного університету економіки і торгівлі імені М.Туган-Барановського **Лідія Омелянович**. Ідея заснування такої асоціації, нагадала вона, виникла з ініціативи вчених-фінансистів вищої школи України ще в 90-х роках минулого століття. (Зазначимо, саме в цей період у вітчизняних вищих навчальних закладах відкривалися такі напрями і спеціальності підготовки фінансистів, як “Фінанси”, “Банківська справа”, “Оподаткування”). Певні кроки щодо об'єднання фінансистів ВНЗ робить підкомісія “Фінанси і кредит” науково-методичної комісії з економіки і підприємництва Міністерства освіти і науки України, але вона не об'єднує численні кафедри і спеціальності всіх вищих навчальних закладів, де ведеться підготовка фінансистів.

Серед основних завдань асоціації можна виділити такі:

- об'єднання зусиль фінансистів, науковців, політичних і громадських діячів, а також інших фізичних осіб, які мають відповідні професійні знання, навички і здібності, досвід роботи і певні досягнення у фінансовій сфері;

- вплив на загальнодержавну політику в сфері освіти (підготовка та сприяння подальшому професійному розвитку фінансистів);

- інтеграція і координація зусиль усіх представників асоціації з метою формування єдиної політики підготовки фінансистів як еліти сучасного суспільства, розробки державних програм і критеріїв підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів;

- подолання розриву між якістю освіти і вимогами, що постають перед українським суспільством шляхом залучення до реформування освіти всіх зацікавлених учасників освітнього процесу;

- захист соціальних та інших прав

Лідія Омелянович.

фінансистів, студентської молоді, просування талановитої молоді в науку, владу, на всі рівні управління;

- сприяння формуванню ефективної загальнодержавної політики у сфері фінансів шляхом залучення провідних представників асоціації до вивчення і коригування правових документів, підготовки перспективних планів та програм розвитку фінансів, пошуку резервів у фінансово-економічному розвитку держави, визначення пріоритетів такого розвитку;

- сприяння підвищенню ролі фінансово-економічної освіти і професії “фінансист” у суспільстві тощо.

Учасники засідання одноголосно підтримали ідею створення асоціації та сформували робочу групу на чолі з Лідією Омелянович для вирішення всіх організаційних питань.

Підбиваючи підсумки роботи підкомісії “Фінанси і кредит” науково-методичної комісії з економіки і підприємництва Міністерства освіти і науки України, Анатолій Поддєрьогін зазначив, що економічна освіта — це особлива сфера життєдіяльності суспільства, в якій відбувається не лише відтворення знань, умінь, навичок, досвіду поколінь у царині економічного буття, а й самого характеру економічного мислення, суспільних цінностей. Під впливом процесів, які прийнято називати терміном “глобалізація”, в економічній освіті не можуть не відбуватися суттєві зміни. Складовими цих змін є зближення різних освітянських шкіл, модернізація освітянської діяльності, певна уніфікація організації навчального процесу, формування єдиного освітнього простору. Ті ж елементи уніфікації, про які йдеться в документах Болонського процесу, повинні гармонійно вписатися в практику освітньої діяльності, щоб не зашкодити вітчизняній освіті, зберегти власні конкурентні переваги та збільшити їх кращими надбаннями освітньої практики.

Наостанок Анатолій Поддєрьогін подякував завідувачу кафедри фінансів і кредиту Севастопольського національного технічного університету Анатолію Вожжову за високий рівень організації засідання, створення для його учасників прекрасних умов роботи, щире вболівання за розвиток національної фінансової науки та вищої освіти.

Дмитро Крохмалюк,
“Вісник НБУ”.

Фото автора.

Деякі практичні питання запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом

На запитання працівників банків, бюджетних установ, органів влади та комерційних структур, що пов'язані з практичними аспектами боротьби з відмиванням коштів, одержаних злочинним шляхом, відповідають фахівці департаменту Національного банку України з питань запобігання використанню банківської системи для легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму.

Чи підлягає фінансова операція з зарахування на рахунок клієнта коштів шляхом їх переказу з іншого банку, зокрема, з внутрішньобанківських рахунків 1005, 2902, 2909 у сумі, що дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень, з їх подальшим переказом того ж або наступного операційного дня іншій особі обов'язковому фінансовому моніторингу за ознакою абзацу 6 статті 11 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом”?

Згідно з абзацом шостим статті 11 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” (надалі – Закон про запобігання легалізації доходів), обов'язковому фінансовому моніторингу підлягає фінансова операція з зарахування коштів у готівковій формі з їх подальшим переказом того ж або наступного операційного дня іншій особі, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень.

Листом від 19.11.2003 р. № 48-012/584-8492 Національний банк України довів до відома банків, що операція з зарахування на рахунок коштів у готівковій формі з їх подальшим переказом того ж або наступного операційного дня іншій особі (абзац шостий статті 11 Закону про запобігання легалізації доходів) не підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу, якщо зарахування коштів на рахунок клієнта здійснювалося шляхом інкасації виручки.

У цьому випадку готівкові кошти спочатку зараховуються на внутрішньобанківський рахунок 1005 “Банкноти та монети, інкасовані до перерахування” (Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків Ук-

раїни, затверджена постановою Правління Національного банку України від 17.06.2004 р. № 280 (надалі – Інструкція № 280), а потім перераховуються на рахунок клієнта (кошти зараховуються в безготівковій формі).

Водночас згідно з пунктом 5 розділу I Інструкції з організації перевезення валютних цінностей та інкасації коштів у банківських установах України, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 14.02.2007 р. № 45, інкасація коштів – це збирання та доставка інкасаторами згідно з укладеними з клієнтами договорами валютних цінностей клієнтів до каси банківської установи та у зворотному напрямку. Також слід зауважити, що відповідно до вимог цієї ж інструкції інкасація може здійснюватися підрозділами перевезення валютних цінностей та інкасації коштів служби інкасації Національного банку або відповідними підрозділами перевезення валютних цінностей та інкасації коштів установ банків, інших фінансових установ за наявності письмового дозволу (ліцензії) Національного банку.

Отже, враховуючи викладене, доставка клієнтом торговельної виручки до установи банку не може визнаватися інкасацією. Облік таких готівкових коштів клієнта банки здійснюють відповідно до Інструкції № 280.

Разом з тим ознака абзацу шостого статті 11 Закону про запобігання легалізації доходів, має місце за наявності не менше двох операцій (зарахування на рахунок клієнта готівкових коштів та подальшого їх переказу іншій особі). При цьому нормою закону не визначено особи, яка здійснює зарахування (власник рахунку або інша особа) та банку, який обслуговує ініціатора платежу.

Згідно з правилами Інструкції № 280 банківські рахунки 2902 “Кредиторська

заборгованість за прийняті платежі”, 2909 “Інша кредиторська заборгованість за операціями клієнтів” не є клієнтськими, а використовуються як транзитні рахунки для обліку платежів на час до перерахування їх за призначенням відповідно до нормативно-правових актів або договорів.

Таким чином, операції з зарахування готівкових коштів на клієнтський рахунок у сумі, що перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень, якщо кошти надходять з банківських рахунків 2902, 2909 (як банку отримувача, так і банку платника) та перераховуються іншій особі того ж або наступного операційного дня, підлягатимуть обов'язковому фінансовому моніторингу за ознакою абзацу шостого статті 11 Закону про запобігання легалізації доходів.

Чи підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу за ознакою “зарахування на рахунок коштів у готівковій формі з їх подальшим переказом того самого або наступного операційного дня іншій особі” фінансова операція із зарахування коштів на рахунок клієнта (Дебет 1001 (1002), Кредит 2600), якщо клієнт того ж або наступного операційного дня перераховує кошти іншій особі:

а) на погашення кредиту чи відсотків за кредитом цьому банку чи іншому банку (зовнішній платіж) на рахунки групи 20 “Кредити, що надані суб'єктам господарювання” та групи 22 “Кредити, що надані фізичним особам”;

б) для купівлі валюти в цьому ж банку (Дебет 2600, Кредит 2900 “Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку”), якщо придбана валюта зараховується на поточний валютний рахунок клієнта?

Відповідно до абзацу 6 статті 11 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” (надалі – Закон про запобігання легалізації доходів) обов'язковому фінансовому моніторингу підлягає фінансова операція з зарахування коштів у готівковій формі з їх подальшим переказом того ж або наступного операційного дня іншій особі, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень.

Ця ознака має місце за наявності не менше двох операцій – зарахування готівкових коштів та подальший їх переказ іншій особі того ж або наступного операційного дня. Водночас ця норма

закону не визначає коло осіб та рахунки таких осіб, на які переказуються попередньо зараховані готівкові кошти.

Відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 17.06.2004 р. № 280 (надалі — Інструкція № 280) банківські рахунки групи 20 “Кредити, що надані суб’єктам господарювання” та групи 22 “Кредити, що надані фізичним особам” — це рахунки для обліку наданих кредитів, погашення наданих кредитів здійснюється готівкою або безготівково за дорученням клієнтів. Банківський рахунок 2900 “Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку” використовується для обліку сум, перерахованих клієнтами, або сум, що підлягають перерахуванню на рахунки клієнтів за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів згідно з договором дорученням (Інструкція № 280).

Отже, обов’язковому фінансовому моніторингу за ознакою абзацу 6 статті 11 Закону про запобігання легалізації доходів підлягає операція із зарахування готівкових коштів та подальшого переказу їх іншій особі того ж або наступного операційного дня, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або еквівалентна їй в іноземній валюті, незалежно від того, на рахунки якої іншої особи (інших осіб) переказуються кошти.

Просимо роз’яснити, які операції підлягають обов’язковому фінансовому моніторингу за кодом ознаки 4040 (списання грошових коштів з рахунку юридичної особи у випадку, якщо операції на цьому рахунку не проводилися з моменту його відкриття)?

Відповідно до абзацу сьомого статті 11 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом” (надалі — Закон про запобігання легалізації доходів) операції зарахування / списання грошових коштів на рахунок / з рахунку юридичної особи, період діяльності якої не перевищує трьох місяців з дня її реєстрації, або зарахування / списання грошових коштів на рахунок / з рахунку юридичної особи у випадку, якщо операції на зазначеному рахунку не проводилися з моменту його відкриття, підлягають обов’язковому фінансовому моніторингу в тому разі, коли сума, на яку вони проводяться, дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень.

Тобто перша операція зі списання грошових коштів з рахунку юридичної особи, якщо операції по зазначеному рахунку не проводилися з моменту його відкриття, підлягає обов’язковому фінансовому моніторингу за зазначеною вище ознакою Закону про запобігання легалізації доходів, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень.

Зокрема, до операцій, що підлягають обов’язковому фінансовому моніторингу за ознакою абзацу сьомого статті 11 Закону про запобігання легалізації доходів, належить перша операція клієнта банку зі списання коштів з рахунку, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень, та якщо рахунок був відкритий для формування статутного фонду (статутного або складеного капіталу, пайового або неподільного фонду) (пункт 1.11 Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492 (надалі — Інструкція № 492)).

Необхідно зазначити, що кошти на такий рахунок перераховуються засновниками (учасниками) для формування статутного фонду (статутного або складеного капіталу, пайового або неподільного фонду) суб’єкта господарювання — юридичної особи до його державної реєстрації як юридичної особи. Цей рахунок починає функціонувати як поточний тільки після одержання банком документів щодо реєстрації господарського товариства в установленому порядку (пункт 4.2 Інструкції № 492).

Враховуючи, що підприємство (товариство) вважається створеним і набуває прав юридичної особи з дня його державної реєстрації (стаття 58 Господарського кодексу України, стаття 6 Закону України “Про господарські товариства”), фінансові операції із зарахування коштів на цей рахунок для формування статутного фонду господарського товариства не підлягають обов’язковому фінансовому моніторингу за критерієм, передбаченим абзацом сьомим статті 11 Закону про запобігання легалізації доходів, оскільки на момент формування статутного фонду (статутного або складеного капіталу, пайового або неподільного фонду) новостворюване товариство ще не має статусу юридичної особи.

Чи підлягають фінансові операції за рахунком 2602 обов’язковому фінансовому моніторингу за ознакою абзацу 7 статті 11 Закону України

“Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом”?

Відповідно до абзацу сьомого статті 11 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом” (надалі — Закон про запобігання легалізації доходів) фінансова операція із зарахування грошових коштів на рахунок чи списання грошових коштів з рахунку юридичної особи, період діяльності якої не перевищує трьох місяців з дня її реєстрації, або зарахування грошових коштів на рахунок чи списання грошових коштів з рахунку юридичної особи у випадку, якщо операції на зазначеному рахунку не проводилися з моменту його відкриття, підлягають обов’язковому фінансовому моніторингу, якщо сума, на яку вони проводяться, дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень.

Згідно з Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 17.06.2004 р. № 280 рахунок 2602 “Кошти в розрахунках суб’єктів господарювання” призначений для обліку коштів у розрахунках (кошти до настання дати валютування, акредитиви, розрахункові чеки, розрахунки за разовими заліками, кошти, отримані як грошове покриття, тощо).

Водночас рахунок 2602 не є клієнтським і використовується банками як транзитний з метою обліку коштів клієнтів для забезпечення розрахунків за акредитивами, розрахунковими чеками та разовими заліками.

Отже, фінансові операції із зарахування чи списання грошових коштів з рахунку 2602, на нашу думку, не підлягатимуть обов’язковому фінансовому моніторингу за ознакою абзацу сьомого статті 11 Закону про запобігання легалізації доходів.

Чи передбачається ознакою абзацу 8 статті 11 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом” наявність обов’язкової умови одночасного здійснення операції з відкриття рахунку та внесення на нього коштів? Як саме визначається третя особа?

Відповідно до статті 1063 Цивільного кодексу України фізична або юридична особа може укласти договір банківського вкладу (зробити вклад) на користь третьої особи. Ця особа набуває права вкладника з моменту пред’явлення нею до банку пер-

БАНКИ, ПРАВО, КОНСУЛЬТАЦІЇ

шої вимоги, що впливає з прав вкладника, або вираження нею іншим способом наміру скористатися такими правами.

При цьому визначення імені фізичної особи (стаття 28 цього кодексу) або найменування юридичної особи (стаття 90 цього кодексу), на користь якої зроблено вклад, є істотною умовою договору банківського вкладу.

Згідно з абзацом восьмим статті 11 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом” (надалі — Закон про запобігання легалізації доходів) операція з відкриття рахунку з внесенням на нього коштів на користь третьої особи підлягає обов’язковому фінансовому моніторингу, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень.

Слід зазначити, що ознакою, передбаченою абзацом восьмим статті 11 Закону про запобігання легалізації доходів, не визначено час (період), протягом якого клієнт банку, що відкриває рахунок на користь третьої особи, має внести кошти на цей рахунок.

Таким чином, для прийняття відповідальним працівником банку рішення щодо віднесення фінансової операції до операцій, які підлягають обов’язковому фінансовому моніторингу за ознакою абзацу восьмого статті 11 Закону про запобігання легалізації доходів, визначальним має бути факт здійснення клієнтом двох операцій, а саме: відкриття рахунку на користь третьої особи та внесення коштів на цей рахунок у сумі, що дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень.

Відповідно до пункту 1.10 Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492 (надалі — Інструкція № 492), письмова форма договору банківського вкладу вважається дотриманою, якщо внесення грошової суми на вкладний (депозитний) рахунок вкладника підтверджено договором банківського вкладу з видачею ощадної книжки або іншого документа, який відповідає вимогам, установленим законом, іншими нормативно-правовими актами у сфері банківської діяльності (банківськими правилами) і звичаями ділового обороту. У договорі банківського вкладу, зокрема, зазначається сума, що вноситься або перераховується на вкладний (депозитний) рахунок.

Водночас пунктом 2.5 Інструкції

№ 492 визначено, що в разі укладення договору банківського вкладу або договору банківського рахунку на користь третьої особи банк ідентифікує особу, що відкриває рахунок, а особу, на користь якої укладено договір і відкрито рахунок, — під час пред’явлення цієї особою до банку першої вимоги або вираження нею іншим способом наміру скористатися цим рахунком.

Клієнт через касу купує ощадні депозитні сертифікати. Така операція підлягає обов’язковому фінансовому моніторингу за кодом ознаки 1040 або 5010. По закінченню строку дії договору клієнт через касу отримує грошові кошти, тобто фактично продає ці ощадні сертифікати. Чи підлягає дана операція фінансовому моніторингу?

Відповідно до абзацу одинадцятого статті 11 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом” (надалі — Закон про запобігання легалізації доходів) фінансова операція підлягає обов’язковому фінансовому моніторингу за ознакою “проведення фінансових операцій з цінними паперами на пред’явника, не розміщеними в депозитаріях”, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень.

Згідно зі статтею 1 Закону про запобігання легалізації доходів фінансова операція — це будь-яка операція, пов’язана зі здійсненням або забезпеченням здійснення платежу за допомогою суб’єкта первинного фінансового моніторингу.

Відповідно до пункту першого статті 13 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок” ощадний (депозитний) сертифікат — це цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання після закінчення встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав. При цьому ощадні (депозитні) сертифікати можуть бути іменними або на пред’явника (пункт другий статті 13 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок”).

Враховуючи викладене вище, обов’язковому фінансовому моніторингу за ознакою, передбаченою абзацом одинадцятим статті 11 Закону про запобігання легалізації доходів, підлягає будь-яка операція з ощадними (депозитними) сертифікатами на пред’явника, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень.

Чи підлягає фінансова операція із зарахування на поточний рахунок клієнта через касу банку коштів від продажу цінних паперів або отримання юридичною особою готівкових коштів зі свого поточного рахунку з призначенням платежу “придбання цінних паперів” обов’язковому фінансовому моніторингу за ознакою абзацу 12 статті 11 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом”?

Відповідно до абзацу дванадцятого статті 11 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом” операція придбання особою цінних паперів за готівку підлягає обов’язковому фінансовому моніторингу, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень.

Тобто операція отримання клієнтом банку — юридичною особою готівкових коштів з рахунку за чеком для придбання цінних паперів або внесення юридичною особою готівкових коштів на рахунок, на нашу думку, не підлягає обов’язковому фінансовому моніторингу за вказаною вище ознакою, оскільки в даному випадку не здійснюється операція з придбання особою цінних паперів.

Чи підлягає обов’язковому фінансовому моніторингу за кодом ознаки 5020 (виплата фізичній особі страхового відшкодування) фінансова операція, пов’язана з виплатою через касу банку страхового відшкодування, якщо кошти отримує бухгалтер страхової компанії за чеком?

Згідно з абзацом тринадцятим статті 11 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом” (надалі — Закон про запобігання легалізації доходів) операція з виплати фізичній особі страхового відшкодування або отримання страхової премії підлягає обов’язковому фінансовому моніторингу, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень.

Відповідно до абзацу шістнадцятого статті 9 Закону України “Про страхування” страхове відшкодування — це страхова виплата, яка здійснюється страховиком у межах страхової суми за договорами майнового страхування і страхування відповідальності при настанні страхового випадку.

При цьому відповідно до частини пер-

шої статті 25 Закону України “Про страхування” виплата страхового відшкодування проводиться страховиком згідно з договором страхування на підставі заяви страхувальника (його правонаступника або третіх осіб, визначених умовами страхування) і страхового акта (аварійного сертифіката), який складається страховиком або уповноваженою ним особою (аварійним комісаром) у формі, що визначається страховиком.

Враховуючи зазначене вище, обов’язковому фінансовому моніторингу за ознакою абзацу тринадцятого статті 11 Закону про запобігання легалізації доходів, на нашу думку, підлягатиме фінансова операція з виплати страхового відшкодування фізичній особі за умови, що сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень.

Таким чином, фінансова операція з отримання страховою компанією через касу банку коштів для наступного здійснення нею виплати страхового відшкодування страхувальникам, на нашу думку, не підлягає обов’язковому фінансовому моніторингу за ознакою, передбаченою абзацом тринадцятим статті 11 Закону про запобігання легалізації доходів.

З метою правильного застосування вимог абзацу тринадцятого статті 11 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” просимо роз’яснити, чи підлягають фінансові операції обов’язковому фінансовому моніторингу за цією ознакою у таких випадках:

— виплати фізичній особі коштів на підставі законодавства про загальнообов’язкове державне соціальне страхування, хоча у призначенні платежу може зазначатися: “виплата страхового відшкодування” або подібне до цього формулювання;

— отримання юридичною особою коштів на підставі законодавства про загальнообов’язкове державне соціальне страхування, хоча у призначенні платежу може зазначатися: “страховий платіж”, “страхова премія” або подібне до цих формулювання;

— надходження до банку від страховика за заявою фізичної особи страхового відшкодування для погашення кредиту, за яким придбано застраховане майно?

Відповідно до абзацу тринадцятого статті 11 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” (надалі — Закон про запобігання легалізації доходів) фінансова операція підлягає обов’язковому фінансовому моніторингу за ознакою “виплата фізичній особі стра-

хового відшкодування (1) або отримання страхової премії (2)”, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень.

Зауважимо, що ця норма закону не визначає особи страховика, який здійснює виплату фізичній особі страхового відшкодування, а також не обумовлює, яким чином фізична особа отримує зазначені кошти (шляхом виплати готівкових коштів, зарахування на поточний/картковий рахунок тощо).

Отже, на наш погляд, у першому випадку операція з виплати фізичній особі страхового відшкодування відповідно до законодавства про загальнообов’язкове державне соціальне страхування або відповідно до законодавства України про страхування, за умови, що сума страхового відшкодування дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень, підлягає обов’язковому фінансовому моніторингу згідно з ознакою тринадцятою статті 11 Закону про запобігання легалізації доходів.

У статті 10 Закону України “Про страхування” зазначено, що страховий платіж (страховий внесок, страхова премія) — це плата за страхування, яку страхувальник зобов’язаний внести страховику згідно з договором страхування.

Згідно зі статтею 1 Основ законодавства України про загальнообов’язкове державне соціальне страхування (надалі — Основи) загальнообов’язкове державне соціальне страхування — це система прав, обов’язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також на старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також за рахунок бюджетних та інших джерел, передбачених законом.

Відповідно до Основ прийнято закони України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”, “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття”, “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням”, “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворю-

вання, які спричинили втрату працездатності”, згідно з якими всі суб’єкти підприємницької діяльності, котрі виконують найману працю (в тому числі ті, які обрали особливий спосіб оподаткування своїх доходів), повинні сплачувати внески до відповідних цільових страхових фондів у порядку і в розмірах, передбачених цими законами (за себе фізичні особи — суб’єкти підприємницької діяльності можуть сплачувати внески на добровільних засадах).

Отже, порядок здійснення платежів і строки сплати внесків на загальнообов’язкове державне соціальне страхування визначаються законами України щодо окремих видів загальнообов’язкового державного соціального страхування. Страховий внесок — це плата за страхування, яку страхувальник сплачує страховику згідно з договором страхування (стаття 10 Закону України “Про страхування”).

Тому, зважаючи на вимоги законодавства, у другому випадку операції із зарахування страхових внесків, які сплачені роботодавцями та застрахованими особами до цільових страхових фондів загальнообов’язкового державного соціального страхування в порядку та у розмірах, встановлених законодавством України, на наш погляд, не підлягатимуть обов’язковому фінансовому моніторингу згідно з ознакою тринадцятою статті 11 Закону про запобігання легалізації доходів.

Щодо надходження до банку від страховика за заявою фізичної особи страхового відшкодування для погашення кредиту, за яким придбано застраховане майно.

Відповідно до статті 979 Цивільного кодексу України за договором страхування одна сторона (страховик) зобов’язується в разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов’язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору.

Згідно зі статтею 980 Цивільного кодексу України і статтею 4 Закону України “Про страхування”, предметом договору страхування можуть бути майнові інтереси, які не суперечать закону і пов’язані з:

— життям, здоров’ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням (особисте страхування);

— володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування);

— відшкодуванням втрат, завданих страхувальником (страхування відповідальності).

БАНКИ, ПРАВО, КОНСУЛЬТАЦІЇ

Нормою статті 8 Закону України “Про страхування” встановлено, що страховий ризик — це певна подія, на випадок якої проводиться страхування, і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання. Страховий випадок — це подія, передбачена договором страхування або законодавством, яка відбулася, і з настанням якої виникає обов’язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі.

Виплата страхового відшкодування проводиться страховиком згідно з договором страхування на підставі заяви страхувальника (його правонаступника або третіх осіб, визначених умовами страхування) і страхового акта (аварійного сертифіката), який складається страховиком або уповноваженою ним особою (аварійним комісаром) (частина перша статті 25 Закону “Про страхування”).

Отже, з огляду на зазначене вище, операція надходження до банку від страховика за заявою фізичної особи страхового відшкодування для погашення кредиту, за яким придбано застраховане майно, підлягатиме обов’язковому фінансовому моніторингу за ознакою абзацу тринадцятого статті 11 Закону про запобігання легалізації доходів у тому випадку, якщо вигодоодержувачем у такому випадку буде страхувальник (фізична особа).

Чи підлягає фінансова операція з перерахування коштів від головного офісу страхової компанії на користь її філії для подальшої виплати фізичній особі обов’язковому фінансовому моніторингу за ознакою абзацу 13 статті 11 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом”?

Частиною шістнадцятою статті 9 Закону України “Про страхування” (надалі — Закон про страхування) встановлено, що страхове відшкодування — це страхова виплата, яка здійснюється страховиком у межах страхової суми за договорами майнового страхування і страхування відповідальності при настанні страхового випадку.

Нормою статті 10 Закону про страхування визначено, що страховий платіж (страховий внесок, страхова премія) — це плата за страхування, яку страхувальник зобов’язаний внести страховику згідно з договором страхування.

Згідно з абзацом тринадцятим статті 11 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” (надалі — Закон про запобігання легалізації доходів), фінансова операція з виплати фізичній особі страхового відшкодування або отримання страхової премії підлягає обов’язковому фінансовому моніторингу, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень.

мання страхової премії підлягає обов’язковому фінансовому моніторингу, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень.

Тобто, на наш погляд, обов’язковому фінансовому моніторингу за ознакою абзацу тринадцятого статті 11 Закону про запобігання легалізації доходів у частині “виплата фізичній особі страхового відшкодування” підлягатиме операція з виплати страховиком страхового відшкодування фізичній особі згідно з договором страхування, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень.

Що ж до операції з перерахування коштів від головного офісу страхової компанії на користь її філії, то, на нашу думку, вона не підлягає обов’язковому фінансовому моніторингу за ознакою абзацу тринадцятого статті 11 Закону про запобігання легалізації доходів.

Чи підлягає обов’язковому фінансовому моніторингу за ознакою абзацу 13 статті 11 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” фінансова операція з перерахування фізичній особі — клієнту нашого банку — страхового відшкодування (за умови, що сума дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень) від страхової компанії з іншого банку через транзитний рахунок 2909 нашого банку?

Абзацом тринадцятим статті 11 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” (надалі — Закон про запобігання легалізації доходів) визначено, що операція з виплати фізичній особі страхового відшкодування або отримання страхової премії підлягає обов’язковому фінансовому моніторингу, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень.

Відповідно до частини шістнадцятої статті 9 Закону України “Про страхування” страхове відшкодування — це страхова виплата, яка здійснюється страховиком у межах страхової суми за договорами майнового страхування і страхування відповідальності при настанні страхового випадку.

Відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 17.06.2004 р. № 280 (надалі —

Інструкція № 280), банківський рахунок 2909 “Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку” не є клієнтським, а використовується як транзитний і призначений для обліку сум платежів, які за дорученням клієнта перераховуються за призначенням отримувачу платежу, що не змінює суті фінансової операції, яку здійснює клієнт. Отже, обов’язковому фінансовому моніторингу за ознакою абзацу тринадцятого статті 11 Закону про запобігання легалізації доходів, на нашу думку, підлягатиме фінансова операція з виплати страхового відшкодування фізичній особі за умови, що сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень.

При цьому інформацію про фінансову операцію, яка містить ознаку, передбачену абзацом тринадцятим статті 11 Закону про запобігання легалізації доходів, Державному комітету фінансового моніторингу України повинен надати банк, який здійснив виплату фізичній особі страхового відшкодування.

З іншого банку на рахунок 2620, який належить клієнту нашого банку, зараховуються грошові кошти. У призначенні платежу вказано, що це вигравш у лотерею. Чи підлягає така операція обов’язковому фінансовому моніторингу за кодом ознаки 5040 (виплата особі вигравшу в лотерею)?

Відповідно до абзацу чотирнадцятого статті 11 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” (надалі — Закон про запобігання легалізації доходів) фінансова операція підлягає обов’язковому фінансовому моніторингу за ознакою “виплата особі вигравшу в лотерею, казино або в іншому гральному закладі”, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень.

Проте в Законі про запобігання легалізації доходів не обумовлено, яким чином фізична особа отримує зазначені кошти (шляхом отримання готівки, зарахування на поточний/картковий рахунок тощо).

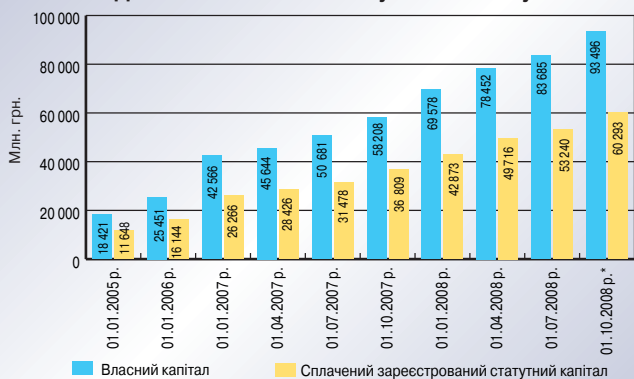
Отже, на наш погляд, фінансова операція з виплати фізичній особі вигравшу в лотерею шляхом зарахування його на клієнтський рахунок підлягатиме обов’язковому фінансовому моніторингу за ознакою, передбаченою абзацом чотирнадцятим статті 11 Закону про запобігання легалізації доходів, за умови, що сума вигравшу дорівнює чи перевищує 80 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80 000 гривень.

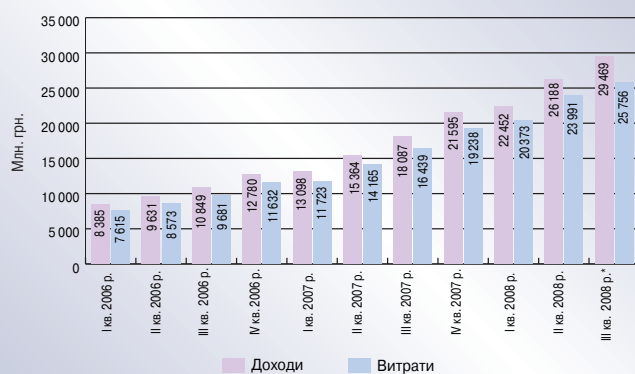
ЕКСКЛЮЗИВ/

Динаміка фінансового стану банків України на 1 жовтня 2008 року

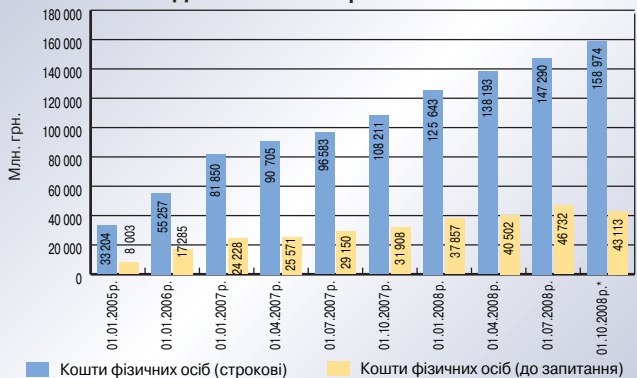
Динаміка власного та статутного капіталу

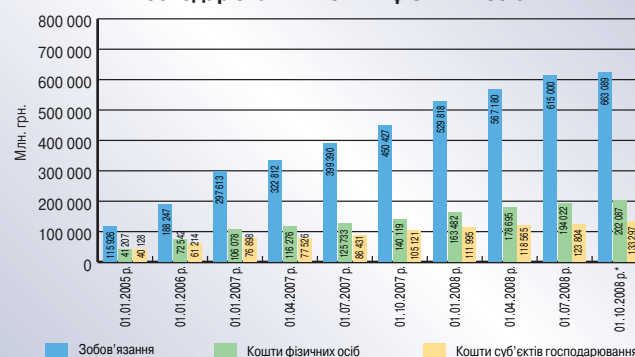
Щоквартальна динаміка доходів та витрат банків України

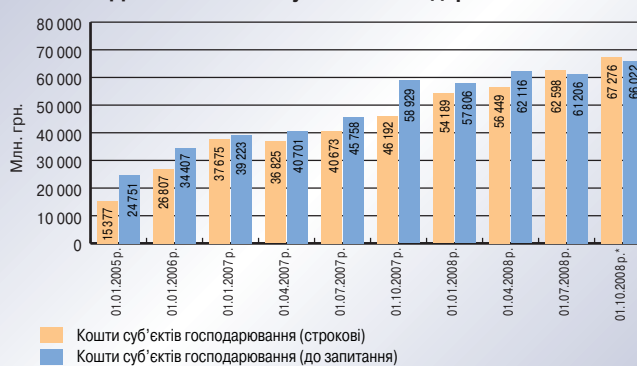
Динаміка коштів фізичних осіб

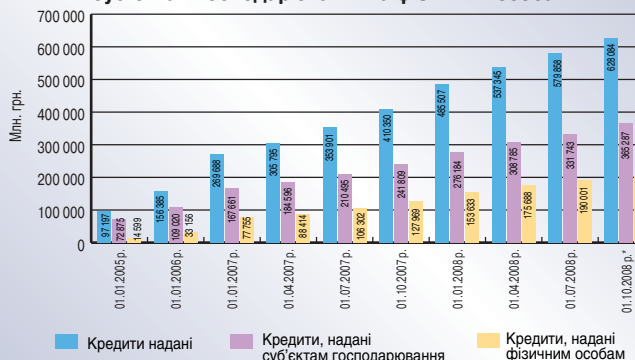
Динаміка зобов'язань, коштів суб'єктів господарювання і коштів фізичних осіб

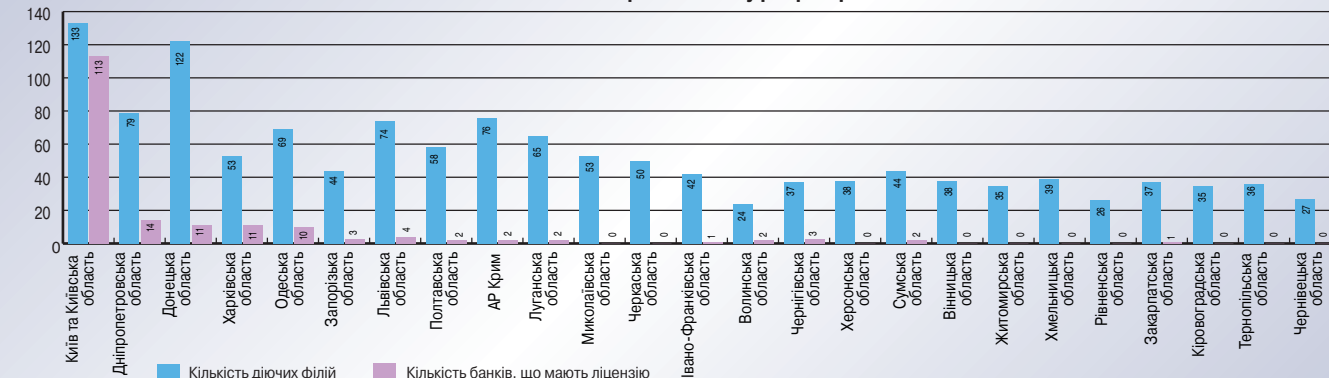
Динаміка коштів суб'єктів господарювання

Динаміка наданих банками кредитів, кредитів, наданих суб'єктам господарювання та фізичним особам

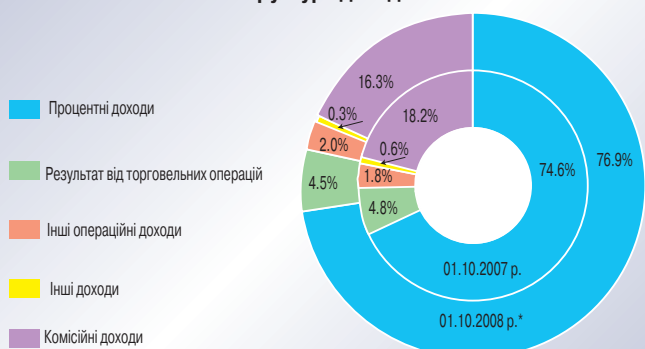
Кількість банків та філій банків у розрізі регіонів

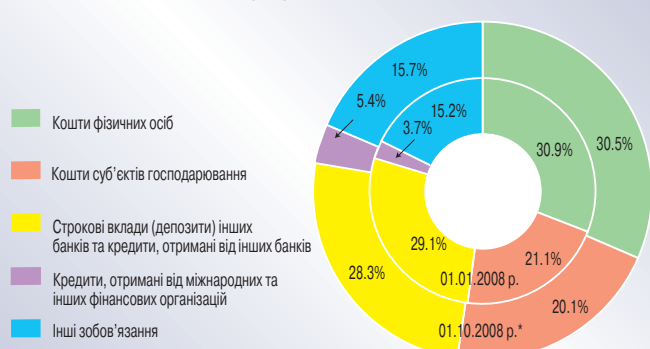
*За попередніми даними.

БАНКИ УКРАЇНИ

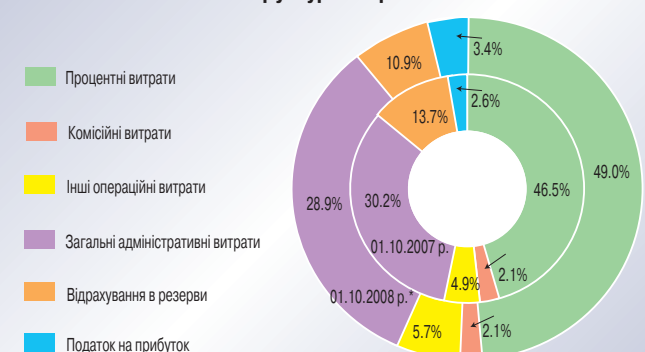
Структура доходів

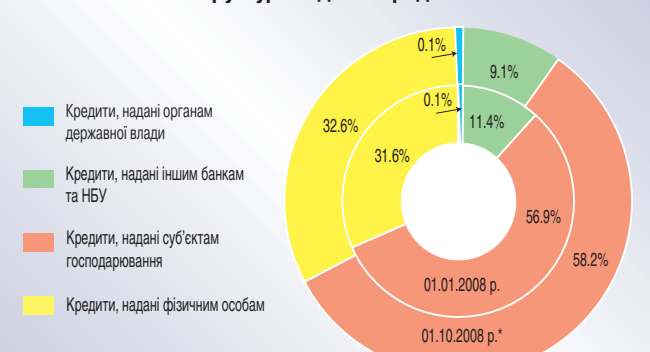
Структура зобов'язань

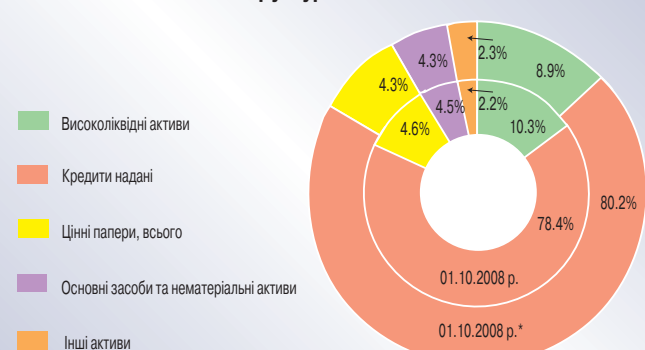
Структура витрат

Структура наданих кредитів

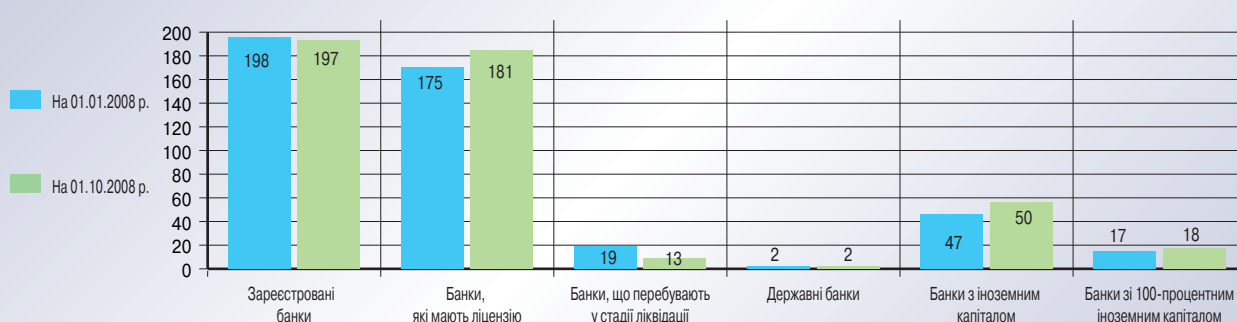
Структура активів

Структура власного капіталу

Інформація щодо кількості банків в Україні

*За попередніми даними.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

АННОТАЦИИ

Основные принципы денежно-кредитной политики на 2009 год.

Полный текст Основных принципов денежно-кредитной политики на 2009 год, одобренных решением Совета Национального банка Украины от 15 сентября 2008 года № 14.

Вячеслав Попов. *Инвестиционная составляющая становления экономики Украины.*

Анализируются результаты исследования, проведенного путем соединения классического и кейнсианского подходов к определению соответствия рыночных отношений требованиям обеспечения предпосылок экономического роста в Украине. Выводы основаны на результатах внедрения авторской методики определения закономерных зависимостей национальных накоплений и инвестиций в реальных макроэкономических параметрах.

Основные показатели деятельности банков Украины на 1 октября 2008 года.

Владимир Мищенко, Анжелика Сомик. *Ликвидность банковской системы: экономическая сущность, структура и методологический подход к анализу. Статья 1.*

Качественное управление ликвидностью банковской системы создает предпосылки для ее динамического развития и стабильного наращивания активов. Структурные составляющие ликвидности, методологические подходы и возможные риски анализируют эксперты Центра научных исследований Национального банка Украины.

Жанна Довгань. *Капитализация банковской системы Украины.*

Анализируются основные факторы капитализации банковской системы Украины. В частности рассматривается уровень обеспечения украинских банков регулятивным капиталом. Предлагаются пути решения существующих проблем.

Изменения и дополнения к Государственному реестру банков, внесенные в сентябре 2008 г.

Александр Костюк. *Концептуальные основы разработки кодексов корпоративного управления в банках.*

Существующие кодексы корпоративного управления отечественными банками настолько несовершенны, что не могут содействовать развитию управления в этих финансовых учреждениях, доказывает в своем исследовании автор статьи. Он указывает на недостатки кодексов и предлагает способы их усовершенствования.

Владимир Бобыль. *Современный риск-менеджмент в банковской деятельности: теоретический аспект.*

Исследуется экономическая категория “риска”, рассматриваются классификации этого понятия, анализируются современные методы управления и количественной оценки банковских рисков.

Валерий Магировский. *Экспресс-анализ в банке.*

Излагается разработанная специалистами ОАО “Банк “БИГ-Энергия” методика экспресс-анализа, с помощью которого оперативно оцениваются основные показатели, свидетельствующие о финансовом состоянии банка.

Роман Подвысоцкий. *Глобализация: нестандартные решения для преодоления новых вызовов.*

В Черкасском институте банковского дела УБД Национального банка Украины состоялась III Международная научно-практическая конференция “Банковская система Украины в условиях глобализации финансовых рынков”, в работе которой приняли участие эксперты НБУ, банкиры, преподаватели, ученые Канады и Польши. Во время пленарного заседания и работы тематических секций участники конференции проанализировали отечественную монетарную политику, а также обсудили перспективы перехода Украины к режиму инфляционного таргетирования.

Динамика финансового состояния банков Украины на 1 октября 2008 года.

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины один раз в месяц (за сентябрь 2008 года).

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины ежедневно (за сентябрь 2008 года).

О выпуске в обращение памятной монеты “На шляхах до незалежності. Українсько-шведські воєнно-політичні союзи XVII–XVIII ст.”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 10 гривень, посвященной украинско-шведским военно-политическим союзам XVII–XVIII веков. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятной монеты “На честь візиту в Україну Вселенського Патріарха Варфоломія I”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 50 гривень в честь визита в Украину Вселенского Патриарха Варфоломея I, состоявшегося в июле 2008 года в связи с празднованием 1020-летия крещения Киевской Руси. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

Виктор Козюк. *Глобальноцентрический взгляд на монетарную политику.*

В условиях глобализации снижается объяснительная способность государствоцентризма на монетарную политику. Анализируемый в статье альтернативный – глобальноцентрический подход предусматривает, что глобальные факторы в большей степени влияют на национальные макропроцессы. Формируется новое явление: платежные контрпозиции самых больших стран взаимодополняют одна другую относительно глобального спроса. Это вызывает проблему глобальной инфляции.

Андрей Журков. *Национальная система массовых электронных платежей: обзор развития в третьем квартале 2008 года.*

Обзор развития НСМЭП в третьем квартале 2008 года в сравнении с аналогичными показателями 2007 года.

Людмила Снигурская. *Особенности первоначального признания кредитов, выданных не по рыночной ставке.*

Анализируются вопросы внедрения в практику бухгалтерского учета банков новых требований НБУ, разработанных в соответствии с МСБУ 39 и касающихся первоначального признания кредитов. Рассматриваются положения, связанные с построением методик определения справедливой стоимости кредитов на момент первоначального признания; представлены примеры расчета сумм и отражения в учете “прибылей/убытков первого дня” по кредитам, выданным не по рыночной ставке и имеющим дисконты (полученные комиссии, связанные с выдачей кредита).

Основные монетарные параметры денежно-кредитного рынка Украины в сентябре 2008 года.

Объемы кредитов, предоставленных Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, средневзвешенная процентная ставка по кредитам, предоставленным Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, процентные ставки банков по кредитам и депозитам в национальной валюте, динамика роста денежной массы по состоянию на 01.10.2008 г.

Дмитрий Крохмалюк. *Болонский процесс и экономическое образование в Украине.*

Отчёт о расширенном заседании подкомиссии “Финансы и кредит” научно-методической комиссии по экономике и предпринимательству Министерства образования и науки Украины, состоявшемся в Севастопольском национальном техническом университете.

Некоторые практические вопросы предотвращения и противодействия легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем.

На вопросы сотрудников банков, бюджетных учреждений, органов власти, коммерческих структур, касающиеся борьбы с отмыванием денег, полученных преступным путем, отвечают специалисты департамента Национального банка Украины по вопросам предотвращения использования банковской системы для легализации криминальных доходов и финансирования терроризма.